

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Hospodářských a sociálních dějin

Bakalářská práce

Jakub Hošek

**Každodennost pronásledování. Lidské vztahy mezi Státní
bezpečností a opozicí během normalizace**

Everyday Persecution. Secret Police and the Opposition in Czechoslovakia in
the 1970s and 1980s

Praha 2015

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Michal Pullmann, Ph.D

Poděkování

Obávám se, že výčet všech lidí, kteří mi při mém výzkumu pomohli, může u čtenáře vyvolat pochyby o mém vlastním podílu na něm. Přesto jej zde uvedu. Především bych rád poděkoval doc. PhDr. Michalu Pullmannovi za odborné vedení a podnětné připomínky. Můj dík také patří Daně Němcové a Petru Uhlovi, kteří mi pro potřeby práce poskytli informačně zajímavé a inspirativní rozhovory. Chtěl bych také poděkovat pracovníkům Archivu bezpečnostních složek a knihovny Libri prohibiti, jmenovitě pak panu Jiřímu Gruntorádovi. V neposlední řadě bych rád poděkoval celé své rodině a blízkým – oběma rodičům, sestře Kristýně, bratru Janovi, Jiřímu Šichtářovi a mojí Anežce. Za to, že mě po celou dobu podporovali slovem, radou i činy a také, že to se mnou vydrželi během náročných závěrečných týdnů.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. srpna 2015

.....

Jméno a příjmení autora

Abstrakt

Práce se zabývá střetáváním Státní bezpečnosti a opozice během normalizačního období v Československu. Cílem práce je plasticky zachytit různé formy tohoto střetávání, strategie, které při něm volily obě zainteresované strany a naznačit, kdy mezi těmito představiteli obou stran mohlo docházet ke vzniku osobních vztahů. Práce se opírá o prameny z provenience Státní bezpečnosti, materiály a texty, které vznikaly uvnitř opozice a také rozhovory s aktéry. To vše je podpořeno studiem a citacemi sekundární literatury.

V první části jsou popsány strategie, které Státní bezpečnost uplatňovala proti opozici. Ve druhé části je popsáno, jak se tyto strategie promítly do života opozičních představitelů. Ve třetí části jsou vysvětleny obranné mechanismy, které si opozice vytvářela proti represím Státní Bezpečnosti, a čtvrtá část se zabývá lidskými vztahy mezi příslušníky Státní bezpečnosti a disidenty.

Klíčová slova: Státní bezpečnost, opozice, dissent, Charta 77, každodennost, persekuce

Abstract

This bachelor thesis deals with clashing of Secret Police and opposition in Czechoslovakia in the 1970s and 1980s. The aim of this thesis is to plastically take down different forms of this collisions and also strategies, which were chosen by both involved sides and to suggest when creation of personal relations among members of both sides could occur. Submitted thesis bears on sources from the Secret Police provenance, materials and texts, which originated in inside of opposition and interviews with participants as well. All of it is supported by research and quoting of secondary literature.

The first part consists of description of strategies, which the Secret Police applied against opposition. The description of how these strategies were projected into lives of opposition members is given in the second part of this thesis. In the third part defence mechanisms, which were created by opposition against repressions from the Secret Police are explained and the fourth part deals with human relations among members of Secret Police and dissidents.

Key words: Secret Police, opposition, dissent, Charter 77, everyday life, persecution

Seznam zkratek

ČSAV – Československá akademie věd

ČSSR – Československá socialistická republika

ČST – Československá televize

DEZO – dezinformace

FMV – Federální ministerstvo vnitra

Infoch – Informace o Chartě 77

MV – ministerstvo vnitra

NP – neznámí pachatelé

ONV – okresní národní výbor

OP – operativní pracovník

PLR – Polská lidová republika

PRO – preventivně-rozkladná opatření

PVO – preventivně-výchovná opatření

SNB – Sbor národní bezpečnosti

StB – Státní bezpečnost

VB – Veřejná bezpečnost

VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

Seznam zkratk	6
1. ÚVOD	8
1.1 PŘEDMLUVA	8
1.2 CÍLE A VÝCHODISKA	9
2. „TO SÚ ENEM TAKOVÁ EMBÉČKA“	13
3. X. SPRÁVA SNB.....	17
3.1. ORGANIZAČNÍ STRUKTURA X. SPRÁVY.....	19
3.2. PLÁNY A CÍLE V ČINNOSTI X. SPRÁVY	22
3.3. AKCE PROTI OPOZICI.....	30
3.3.1. AKCE IZOLACE.....	31
3.3.2. AKCE ASANACE	33
4. KAŽDODENNOST PRONÁSLEDOVÁNÍ	36
4.1. SLEDOVÁNÍ.....	37
4.2. VÝSLECHY	42
4.3. NÁSILÍ.....	49
4.4. DOMOVNÍ PROHLÍDKY	52
4.5. VAZBY NA 48 HODIN	54
4.6. ADMINISTRATIVNÍ POSTIHY	56
4.7. ZTRÁTA ZAMĚSTNÁNÍ.....	58
4.8. „ODDĚLENÍ ŠPINAVÝCH TRIKŮ“	62
5. OBRANNÉ MECHANISMY	67
5.1. OBRANA SKRZE ZÁKONNOST	67
5.2. ZÁKLADNÍ PRAVIDLA HRY	72
5.2.1. SLEDOVÁNÍ.....	72
5.2.2. VÝSLECHY	73
5.2.3. DOMOVNÍ PROHLÍDKY	79
5.3. HUMOR.....	81
5.4. DĚTI.....	83
5.5. GHETTO?	85
6. LIDSKÉ VZTAHY	88
7. ZÁVĚR	95
PRAMENY A LITERATURA	97

1. ÚVOD

1.1 PŘEDMLUVA

Určitou fascinaci disentem jsem u sebe pozoroval již od doby, kdy jsem začal souvislosti s ním spojené nějakým způsobem vnímat. V této fascinaci jsem si prošel různými fázemi – od prvotního bezvýhradně přiznávaného hrdinství, až po určité pochyby spojené s malým ohlasem opozičních hnutí ve většinové společnosti. Postupem času jsem si ale začal stále více uvědomovat, že mě opoziční prostředí zajímá především lidsky. Důležitým krokem k tomuto poznání pro mě byla četba knihy Ludvíka Vaculíka *Český snář*. Vaculík svoji popisnou metodou boří tradiční představu disidentů jako hrstky statečných, kteří jsou tak angažovaní v boji proti nezákonnostem režimu, až ztrácí kontakt s ostatními lidmi, a tak nějak zapomínají žít svůj vlastní život. Disent pro mě stejně jako pro Vaculíka nepředstavuje společenství strachu nebo společenství odvahy, ale především společenství lidí. Vaculíkovy postavy jsou lidé z masa a kostí – pracují na zahradě, chodí do kaváren, řeší milostné problémy a vedle toho všeho věnují čas opoziční činnosti. Ta pro ně není jediným účelem a náplní života, je spíše vyústěním jejich předchozích činů a rozhodnutí a časem se etablovala jako plnohodnotná součást jejich každodennosti. Postupně jsem si ale čím dál více uvědomoval, že k poznání této každodennosti nestačí pouze pochopit Vaculíka. Vždyť dissent přece není jen Vaculík, Kosík a Havel, je to také Uhl, Brabenec nebo Hájek.

Mimořádně důležitý příspěvek k pochopení každodennosti opozičního prostředí přinesl Jonathan Bolton ve své práci *Světy disentu*. Já jsem se rozhodl namířit své bádání trochu jiným směrem a pokusit se porozumět každodennosti disentu skrze to, čím se lišila od každodennosti „obyčejných lidí“, „šedé zóny“, „zelinářů“ - zkrátka té většiny obyvatelstva, která téměř po celé normalizační období stála stranou opozičních aktivit. Jedním z klíčových faktorů byla přítomnost bezpečnostních orgánů v životech představitelů opozice. Ta nejenomže stavěla určitou hráz mezi společností a disentem, který se tak dostával do izolace, ale také přinášela opozičním představitelům výlučnou a těžko přenosnou zkušenost. Tato „každodennost pronásledování“ nepředstavuje jednoduše uchopitelný fenomén. Její podoba i vnímání byly různé u Vaculíka, Brabence, Havla, Uhla a vlastně u každého jednotlivého představitele opozice. Jednak proto, že proti jednotlivým opozičním představitelům byly uplatňovány represe v jiné míře a jiným způsobem a jednak proto, že každý z nich tyto represe jinak vnímal a přijímal – v návaznosti na svou povahu, zranitelnost nebo pohled na svět. Vzpomínky disidentů na střety se Státní bezpečností se proto velice různí – zatímco pro někoho představují trauma, které by raději

vytěsnil, jiný se k nim vrací jako ke zdroji zábavných historek.

Na následujících stranách bych chtěl tuto každodennost v co nejrozličnějších podobách zachytit. Kromě způsobů, kterými Bezpečnost vstupovala do života disidentů, bych také rád naznačil, z jakých strategií policejní orgány při vykonávání represí vycházely a jaké obranné mechanismy proti nim fungovaly uvnitř opozičního prostředí. V neposlední řadě bych na různých místech textu chtěl také věnovat prostor „druhé straně“ - Státní bezpečnosti. V závěrečné kapitole jsem se pak pokusil zajít ještě dál a naznačit, zda někdy (a případně za jakých okolností) mohlo docházet ke vzniku lidských vztahů mezi příslušníky Státní bezpečnosti a disidenty – tedy představiteli dvou světů, jejichž zájmy byly na první pohled zcela odlišné.

1.2 CÍLE A VÝCHODISKA

I když se v práci objevují i případy, které se odehrály před rokem 1977, můj hlavní zájem se obrátil k Chartě 77 a opozičním aktivitám s ní spojeným. Důvodů je hned několik. Vznikem Charty nezískala nový rozměr jen opoziční činnost, ale také formy nátlaku uplatňované Státní bezpečností. Zrod Charty přinesl plošněji vykonávané represe proti širšímu okruhu opozičně laděných občanů. Druhým důvodem je i mnohem větší produkce písemností mapujících persekuce, kterou s sebou existence Charty a později především VONS přinášela. S tím je spojena i širší faktografická základna pro zkoumání zásahů Státní bezpečnosti do života představitelů opozice.

V práci se nesnažím podrobně zachytit měnící se trendy v persekučních opatřeních. Na místech, kde jsou tyto trendy zmiňovány, to slouží k pochopení širšího kontextu. Cílem je ukázat mechanismy, které určovaly podobu střetávání opozičních představitelů s příslušníky Bezpečnosti. Skrze tyto mechanismy bych se rád přiblížil pochopení vnitřního světa aktérů a naznačil, jakými způsoby se jednotliví představitelé opozice vypořádávali se zásahy Státní bezpečnosti do jejich životů. Stejně tak nereflektuji ani problematiku zrady a s ní spojené spolupráce představitelů opozice se Státní bezpečností. Jednak proto, že se jedná o velice komplikovaný fenomén, který by si zasloužil širší zpracování, a jednak proto, že svým zaměřením vybočuje z definovaného tématu každodennosti.

Ve své práci se snažím postupovat od obecnému ke konkrétnímu. Výjimkou je krátká úvodní kapitola „*To sú enem taková embéčka*“, ve které podrobněji rozebírám jeden legendární disidentský příběh, a která může posloužit jako odrazový můstek k dalšímu textu. V následující kapitole *X. správa SNB* se snažím na obecné úrovni zmapovat metody, které Státní bezpečnost používala při snaze o likvidaci opozice. Soustředím se především na úkoly týkající se Charty

77 a VONS. Je to také jediná kapitola, ve které volím chronologický postup, pomocí něhož se snažím naznačit, jakým způsobem se v průběhu normalizace měnil přístup Státní bezpečnosti k těmto dvěma důležitým opozičním seskupením. Čerpal jsem zejména z plánů činnosti X. správy SNB a jejich vyhodnocení a ze sekundární literatury zabývající se fungováním Státní bezpečnosti.

V kapitole *Každodennost pronásledování* již nepostupuji chronologicky, ale podle jednotlivých způsobů, kterými Státní bezpečnost vstupovala do života představitelů opozice. Kategorizaci těchto způsobů jsem volil tak, aby co nejkomplexněji přiblížila dopad přítomnosti Státní bezpečnosti v životě disidentů. Výsledkem by mělo být co možná nejvěrnější zprostředkování každodenních projevů pronásledování v životě disidentů, včetně toho, jak toto pronásledování představitelé opozice vnímali a jak na jednotlivé represivní metody reagovali. V tomto případě jsem vycházel zejména z Informací o Chartě 77, dobové literární tvorby a rozhovorů s pamětníky.

V kapitole *Obranné mechanismy* zkoumám, jakou protiakci vyvolaly v opozičním prostředí formy útlaku popsané v předchozí kapitole. Rozebírám zde jednak obecně platné strategie, které jsou přirozenou ochranou pro skupiny lidí, jež se dostávají pod nějaký tlak – humor, vzájemná solidarita apod., a jednak také analyzuji reakci na zcela konkrétní metody používané Státní bezpečností – výslechy, domovní prohlídky nebo sledování. Cílem je ukázat, jakým způsobem se představitelé opozičního prostředí bránili tlaku Státní bezpečnosti – ať už „institucionálně“ nebo jako jednotlivci a s jakým úspěchem se tyto obranné mechanismy setkaly. Zdrojem informací pro mě byly opoziční manuály pro styk s bezpečnostními orgány, které jsou uloženy v Libri prohibiti a dále opět rozhovory s aktéry a dobová literární tvorba.

Kapitola *Lidské vztahy* má do jisté míry spíše úvahový charakter. Cílem je naznačit, zda mohl mezi představiteli opozice a příslušníky Státní bezpečnosti vzniknout nějaký osobní vztah. Výsledný text nenabízí žádnou neměnnou pravdu, spíše poukazuje na to, za jakých okolností mohl takový vztah vznikat. Do kapitoly jsem zařadil podrobnější rozbor Vaculíkova fejetonu *Šálek kávy při výslechu*, který považuji za klíčový pro pochopení problematiky. Ve zbytku kapitoly vycházím zejména z rozhovorů s aktéry.

V práci pracuji v zásadě se čtyřmi druhy pramenů. Každý z nich má určitá specifika a limity, s nimiž je při jejich interpretaci nutné počítat. Materiály z provenience Státní bezpečnosti mají obecně jeden velký nedostatek – nezanedbatelná část jich byla skartována a poznání, které přinášejí, tak už navždy zůstane neúplné. Ty, jež se dochovaly, však vykazují určité charakteristické rysy, které ovlivňují jejich četbu i interpretaci. Je jim společný byrokratický a mnohdy krkolomný jazyk, nedávající čtenáři žádnou možnost nějakým způsobem pochopit

emoce zapisovatele. V některých případech, jako třeba v plánech činnosti, jsou materiály mlhavé a nekonkrétní, zatímco v jiných případech, např. ve svodkách ze sledování, jsou naopak až směšně detailní.

Dalším pramen pro mě představoval samizdatový bulletin *Informace o Chartě 77*. Ty vynikají věcností a snahou o objektivitu, jsou zásadně psány v neemotivním tónu.¹ Výsledný dojem paradoxně mnohdy až nápadně připomíná jazyk Státní bezpečnosti. Přesto jsou ale sdělení VONS a další texty publikované v Informacích o Chartě 77 díky své faktografické přesnosti neocenitelným zdrojem při zkoumání policejních represí. Byly zde ale publikovány i další texty klíčové pro pochopení problematiky – dopisy, stížnosti apod. *Informace o Chartě 77* tak neznamenal pro disent jen zásobárnu a zdroj faktů. Tento bulletin pomáhal Chartě rozvíjet vnitřní diskuse a vykročit z rámce dokumentů vydávaných mluvčími.² Okrajově jsem čerpal i z exilových časopisů.

Třetí pramen, který jsem využíval, byla dobová literární tvorba představitelů opozice. Chybějící věcnost a faktickou přesnost nahrazuje tento pramen jinou předností – je v něm zachycena dobová atmosféra, emoce aktérů, jejich pohnutky, strach i pochyby. Omezení představuje určitá literární licence, se kterou je třeba při interpretaci textů počítat, a která vyžaduje maximální obezřetnost zejména v přijímání faktografických údajů.

Posledním pramenem pak byly rozhovory s aktéry - ať už byly nahrány v rámci sbírky *Centra orální historie*, vydány knižně nebo otištěny v médiích. I k tomuto prameni je třeba přistupovat citlivě. Aktéři se při rozhovorech mnohdy snaží vylepšit vlastní obraz nebo omlouvat své někdejší chyby. Vzhledem ke značnému časovému odstupu od událostí je navíc jejich dnešní podání už značně nepřesné. Mnozí z nich si za léta rozhovorů zvykli vyprávět stále dokola ty samé příběhy a je pro ně velice těžké vystoupit ze zažitého schématu.³ K těmto rozhovorům jsem v práci zvolil v zásadě pozitivistický přístup. Ne snad jako ke zdroji faktografických informací, ale jako ke způsobu vyjádření atmosféry a pocitů disidentů ze zkoumaného období. Koneckonců – i to, že si některý z představitelů opozice zapamatuje a uvádí jeden konkrétní zážitek a ne jiný, leccos vypovídá o jeho náhledu na vlastní minulost.

---

¹ V rámci zachování objektivit se v textu ani nevyskytují pojmy jako komunismus, kapitalismus, fašismus apod., u kterých může dojít k chybě ve výkladu. SUK, Marek. *Informace o Chartě 77 (1978-1990)*. Praha 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta, s. 33

² BOLTON, Jonathan. *Světy disentu: Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu*. Praha: Academia, 2015, s. 262

³ Dana Němcová při rozhovoru s autorem uvedla, že příběhy, které ke své disidentské činnosti vypráví, si musela „pracně vypěstovat“ a na další detaily už si vzpomíná jen velice obtížně.

Sám jsem v rámci svého výzkumu provedl rozhovor se dvěma pamětníky. Petrem Uhlem jako hlavním organizačním duchem opozičního prostředí, který ve své činnosti věnoval střetáváním se Státní bezpečností velkou pozornost, a Danou Němcovou jako zástupkyní rodinného prostředí a zároveň stmelovacím prvkem mezi jednotlivými opozičními proudy.

Ze sekundární literatury považuji za klíčovou práci Jonathana Boltona *Světy disentu*, která se zabývá každodenností opozičního prostředí. Bolton vychází z podobných pramenů jako já a jeho přístup k problematice pro mě představoval zásadní inspiraci. Z hlediska metody pro mě byly také důležité interpretační studie rozhovorů ze sbírky Centra orální historie *Mocní? A bezmocní?* Za nejpodstatnější příspěvek k dějinám československé pak opozice považuji knihu Milana Otáhala *Opoziční proudy v české společnosti. 1969-1989*. Co se organizační struktury a mechanismu fungování Státní bezpečnosti týče, čerpal jsem zejména ze studií vypracovaných Ústavem pro studium totalitních režimů.

2. „TO SÚ ENEM TAKOVÁ EMBÉČKA“

Jen těžko bychom hledali symboličtější příběh, kterým zahájit práci o vzájemném střetávání Státní bezpečnosti a opozice během normalizace, než ten, který se odehrál 6. ledna 1977. Jeho hlavními aktéry jsou Pavel Landovský, Václav Havel, Ludvík Vaculík a skupina příslušníků Bezpečnosti, která se jim snažila zabránit v odeslání obálek se zněním Charty 77 vládě ČSSR⁴, Federálnímu shromáždění, ČTK a také samotným signatářům⁵. Tento příběh zaujímá v mytologii československého disentu čelné místo a při vzpomínání na počátky Charty 77 málokdy zůstane opomenut. Zmínku o událostech toho dne si dokonce neodpustil ani ministr vnitra Jaromír Obzina při svém projevu na Vysoké škole politické ÚV KSČ. Podle něj byl zásah Bezpečnosti nutný proto, aby se obálky s textem Prohlášení nedostali k signatářům, kteří dle Obziny předtím Chartu podepsali jako „bianco šek“, aniž by znali její znění⁶.

Státní bezpečnost samozřejmě prováděla represe vůči opozici i před 6. lednem 1977, ale vznikem Charty získaly tyto postihy nový rozměr. Období mezi 6. a 14. lednem, které Pavel Kohout nazývá „*Nejdelším týdnem*“⁷, odstartovalo dosud nevídanou vlnu represálií a odehrály se během něj „*nejpohnutější scény onoho jedinečného střetnutí několika set neozbrojených občanů s totální mocí, které změnilo dráhu mnoha lidských osudů.*“⁸ Během tohoto týdne jakoby se Státní bezpečnost snažila dohnat své zaváhání v době příprav Charty a zarazit tuto iniciativu, dokud byl ještě čas. Ukázalo se, že už tehdy bylo pozdě.

Státní bezpečnost sice měla informace o probíhajících přípravách Charty od 10. prosince 1976, ale pravděpodobně nevyhodnotila situaci jako dostatečně nebezpečnou a nechala si tak říkajíc proklouznout mezi prsty šanci zabránit vzniku občanské iniciativy hned na počátku. Jedním z důvodů také může být, že bytové odposlechy, které byly pro Bezpečnost v tomto případě hlavním zdrojem informací, jsou časově poměrně náročné na zpracování, takže

---

⁴ Československá socialistická republika

⁵ Prohlášení k policejní akcím proti signatářům Charty 77 ve dnech 6.-7. ledna a poděkování za projevy solidarity, In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN. *Charta 77. Dokumenty 1977-1989*. Svazek I, Praha: ÚSD AV ČR, 2007, s. 9

⁶ Projev ministra Obziny. *Listy*, ročník VII. č. 3-4

⁷ KOHOUT, Pavel. *Kde je zakopán pes: memoaromán*, Praha: J. Kanzelsberger, 1990, s. 398

⁸ tamtéž

nebylo možné zasáhnout včas.⁹

Začátek dne ani v nejmenším nenasvědčoval tomu, že se schyluje k historickému dramatu. Svědčí o tom záznamy ze sledování, které Státní bezpečnost vedla na aktéry příběhu. Boháček, což bylo krycí jméno pro Pavla Landovského, „*opustil své bydliště v 9.10. Byl prostovlasý, oblečen v hnědou koženou bundu, modré texasky, černé boty. Odešel ke svému vozu, který nastartoval a během zahřívání motoru si vyčistil okno.*“¹⁰ Podobně fádne začal den i pro Mistra, neboli Ludvíka Vaculíka. „*V 8.45 hodin opustil MISTR svoje bydliště, na hlavě měl kostkovanou čepici, na očích optické brýle. Oblečen byl v šedý kostkovaný zimník, tmavé kalhoty, černé boty.*“¹¹ Zkrátka den jako každý jiný. Nutno podotknout, že podobně strohá a popisná je většina záznamů o sledování. Skládá se nám tak zajímavý obrázek o tom, co Státní bezpečnost považovala za zaznamenáníhodné.

Boháček a Mistr se posléze shledali s Václavem Havlem u něj v bytě, odkud podle záznamů Bezpečnosti odjeli v 9.45 Landovského saabem. Trojice se přesunula do bytu „*neznámého muže*“ (tedy alespoň neznámého pro příslušníky, kteří ten den prováděli sledování v rámci akce Boháček). My už dnes z vyprávění (nejen) Pavla Landovského víme, že tím mužem byl Zdeněk Urbánek. Od něj Landovský odjel, aniž by tušil, že je sledován,¹² k Pavlu Kohoutovi, aby vyzvedl kufřík obsahující originál Charty a další důležité písemnosti, včetně 242 obálek s textem Charty určených pro jednotlivé signatáře.¹³ Po několika minutách Landovský byt opustil i s kufříkem (nebo chcete-li „*hnědou koženou taškou*“, jak se píše v záznamech Státní bezpečnosti) v ruce a vydal se zpět do bytu Zdeňka Urbánka. Zde všichni zmiňovaní aktéři společně s Urbánkovou mladou přítelkyní připravili inkriminované zásilky k odeslání a asi za dvě hodiny už Landovský, Havel a Vaculík opět seděli v bílém saabu a vyrazili směrem k Federálnímu shromáždění.

Tehdy teprve začalo drama, které z obyčejné historky vytvořilo legendu a které svým průběhem připomínalo scénu z gangsterského filmu. Státní bezpečnost těmto událostem ve svém protokolu o sledování překvapivě zdaleka nevěnuje takovou pozornost jako tomu, jak byl který z aktérů oblečen nebo jakým způsobem startoval auto. Ve svém popise se spokojí s

---

⁹ BLAŽEK, Petr a Radek SCHOVÁNEK. Vznik Charty 77 očima StB. *Respekt*, 1996, roč. 7, č. 2

¹⁰ ABS. Svazek Správy sledování s krycím názvem „Boháček“ k Pavlu Landovskému, s. 16

¹¹ ABS. Svazek Správy sledování s krycím názvem „Mistr“ k Ludvíku Vaculíkovi, část 2, s. 77

¹² LANDOVSKÝ, Pavel. *Soukromá vzpoura: rozhovor s Karlem Hvižd'alou*. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 65

¹³ KOHOUT, Pavel. *Kde je zakopán pes*, s. 399

konstatováním, že „po nasednutí do vozu BOHÁČKA všichni společně odjeli ul. Střešovickou, V průhledu, Na pískách, kde pro riskantní jízdu BOHÁČKA nebyl další směr jízdy zachycen. Po krátké chvíli byl vůz BOHÁČKA zachycen v ul. Gymnasijní, kde byl objekt spolu s VACULÍKEM a HAVLEM realizován OP¹⁴. V tuto dobu bylo v 12.15. hod. Sledování BOHÁČKA ukončeno.“¹⁵ O moc sdílnější nebyli ani příslušníci zainteresovaní v akci Mistr, i když na rozdíl od svých kolegů dokázali s Landovského „riskantní jízdou“ držet krok a neztratili jeho vozidlo z dohledu

V ostrém kontrastu se strohým úřednickým jazykem Státní bezpečnosti je vzpomínka lidového vypravěče Pavla Landovského. V knižním rozhovoru *Soukromá vzpoura* popisuje onu zběsilou jízdu do nejmenších detailů. A i když čtenář tuší, že na mnoha místech přehání a zveličuje, jeho vyprávění je skutečně strhující. Landovský zpozoroval, že je sledovaný teprve po příjezdu k bytu Zdeňka Urbánka. Své podezření sdělil Vaculíkovi, který ho odbyl poznámkou „*To je nějaký strejc, kterej si čte*“, směřovanou k řidiči podezřelé volhy. Vaculíkovo přesvědčení se nezměnilo, ani když se „strejc“ rozjel za Landovského saabem a k němu se po chvíli přidala dvě „emběčka“. „*To sú eném taková emběčka*“, stačil ještě Vaculík říct, než Landovský šlápl na plyn a zahájil svoji „riskantní jízdu“. Sledoval trasu, která je vyličená výše, a postupně se ke koloně přidávala další a další „emběčka“. Zlomový moment přišel podle Landovského ve chvíli, kdy vjel do uličky, která „*byla (...) neposypaná, plná sněhu, emběčka za mnou dostala v tý zatáčce hodiny, scukla se spolu a my tím vyhráli pár minut*.“¹⁶ Otázkou je, nakolik se tato část příběhu zakládá na pravdě. Materiály StB¹⁷ každopádně o kolizi vozidel (taktně?) mlčí. Pravdou zůstává, že Landovskému se skutečně na chvíli podařilo ztratit ostrahu z dohledu. Ta chvíle stačila k tomu, aby Václav Havel vhodil do poštovní schránky k odeslání asi 40 obálek s Chartou.

Celá honička trvala zhruba 15 minut, na jejím konci byla trojice dopadena a odvezena k výslechu. Také okolnosti tohoto dopadení líčí Pavel Landovský velice barvitě. Trojice, obklíčená příslušníky Státní bezpečnosti, se zamkla v autě. Plachý Havel, přesvědčený, že nedělá nic protizákonného a že s ním podle toho bude zacházeno, odemkl jako první. „*V tu chvíli jsem viděl jen jeho podrážky. Vzali ho a vytáhli jak koberec, jak rouru. Já viděl jen ty*

---

¹⁴ Operativní pracovník

¹⁵ ABS. Svazek Správy sledování s krycím názvem „Boháček“ k Pavlu Landovskému, s. 17

¹⁶ LANDOVSKÝ. *Soukromá vzpoura*, s. 65

¹⁷ Státní bezpečnost

boty.“, vzpomíná Landovský.¹⁸ Podobný osud stihl i Vaculíka. Impulsivní Landovský, který nikdy neváhal jít do sporu s příslušníky Veřejné i Státní bezpečnosti, kladl větší odpor. Jeho chování bylo kritizováno i samotnými disidenty, např. podle Libuše Šilhánové „*není taktik a nadělá víc škody než užitku. Při zatýkání měl údajně křičet ,podejte mi ty estébáky a já je rozšlapu.*“¹⁹ Jeho odpor každopádně trval minimálně několik minut a údajně byl ukončen, až když se kolem saaba shluknul dav lidí domnívajících se, že Landovský po nucené pauze natáčí další film.²⁰ Celá trojice nakonec byla odvezena k výslechu, propuštění byli kolem půlnoci.

Obálky, které Václav Havel stihl vhodit do schránky, skutečně dorazily adresátům, v následujících dnech byla Charta publikována v zahraničí.²¹ Do Federálního shromáždění se text dostal díky Janu Patočkovi, který ho tam druhý den odeslal poštou.²² Mohl tak odstartovat kolotoč výslechů, domovních prohlídek a dalších postihů, kterým neušla drtivá většina signatářů Charty.

Snad čtenář odpustí detailní popis událostí onoho dramatického dne. Do práce byl zařazen hned z několika důvodů. Jednak jako symbolická předehra dějů popisovaných na dalších stránkách, jednak jako příklad střetu světů Státní bezpečnosti a opozice – ať už ve způsobu zaznamenávání informací a vzpomínek nebo jako střetu světa anonymizovaného mocenského aparátu a světa těch, jejichž životy svoji činností ovlivňuje. Posledním důvodem snad může být, že později už pro takto podrobně popsané příběhy nebude prostor.

---

¹⁸ LANDOVSKÝ. *Soukromá vzpoura*, s. 66

¹⁹ ZVLÁŠTNÍ INFORMACE č. 7 o ohlasech na „CHARTU 77“. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*. Svazek III, s. 212

²⁰ LANDOVSKÝ. *Soukromá vzpoura*, s. 67

²¹ Pavel Kohout o okolnostech zveřejnění Prohlášení Charty 77 v západních denících, In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 27

²² BOLTON. *Světy disentu*, s. 207

3. X. SPRÁVA SNB

Všeobecně rozšířený pohled na Státní bezpečnost může vyvolávat dojem, že tato komunistická tajná policie neměla na starosti nic jiného, než pronásledovat, špehovat, šikanovat, týrat a jinak znepříjemňovat život všem skutečným i domnělým nepřátelům režimu. Realita ale byla jiná, spektrum zájmů Státní bezpečnosti bylo mnohem širší – od vyšetřování hospodářských deliktů, až po ochranu ústavních činitelů. Útvarem, který hrál během normalizace klíčovou roli ve snaze o eliminaci domácí opozice, byla „X. Správa SNB“²³ – Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli.²⁴

X. správa byla zřízena rozkazem ministra vnitra 1. července 1974 a jejím náčelníkem se stal plk. Vladimír Stárek.²⁵ Potřeba bojovat proti vnitřnímu nepříteli samozřejmě nevyvstávala tímto dnem, naopak byla jedním z důležitých cílů už dávno před zřízením útvaru. Vznik X. správy byl součástí větších organizačních změn uvnitř FMV.

Změny ve struktuře a fungování ministerstva vnitra a politické policie byly ostatně poměrně časté. Ta první týkající se „boje proti vnitřnímu nepříteli“ proběhla už v roce 1953, kdy vedle kontrarozvědky (II. Správa MV²⁶) vznikla samostatná politická kontrarozvědka pro oblast vnitřního zpravodajství (III. Správa MV). Tento krok byl proveden za účelem oddělení vnější a vnitřní problematiky při boji proti nepřátelům státu.²⁷

Nicméně ani tento stav se nevyhnul dalším reorganizačním změnám. V 60. letech přestal být boj proti vnitřním nepřátelům stěžejním tématem a obě oddělení, pro vnitřní i vnější problematiku, byla opět sloučena do jednoho – II. správy MV. Proces koncentrace bezpečnostních složek eskaloval v roce 1966, kdy byla zřízena Hlavní správa Státní bezpečnosti, do níž byla kromě Kontrarozvědné správy MV začleněna i Vojenská kontrarozvědka, Správa sledování a I. zvláštní odbor MV. Hlavní správa StB však neexistovala dlouho – zanikla již v roce 1971 a její agendu převzala Hlavní správa kontrarozvědky, neboli,

---

²³ Sbor národní bezpečnosti

²⁴ Původně X. správa FMV – Federálního ministerstva vnitra

²⁵ ABS. X. správa SNB, inv. j. 259. Organizační struktura X. Správy FMV, s. 4

²⁶ Ministerstvo vnitra

²⁷ FROLÍK, Jan. Nástin organizačního vývoje státněbezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948-1989. *Sborník archivních prací*, 41, 1991, č. 2

nám již známá, II. správa FMV.²⁸

Samostatný útvar pro boj s domácí opozicí byl nakonec zřízen v roce 1974. Důvodem byla zjištěná politická situace po událostech let 1968-1970 a s ní spojený zvýšený počet občanů, kteří se nějakým způsobem dostali do střetu s režimem. Útvarem, jenž byl pověřen řešením této problematiky, se stala právě X. správa FMV. Jejím hlavním úkolem bylo „*zvýšit důraz na agenturní pokrytí domácí společnosti a na boj s domácí opozicí.*“²⁹

Zřízení X. správy bylo součástí širších změn v organizaci státněbezpečnostního aparátu a znamenalo definitivní oddělení útvarů pro boj s nepříteli státu v zahraničí a pro snahu o potírání nepřátel působících v Československu. Vedle X. správy FMV – Správy kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli tak byla vytvořena také Správa kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli (II. správa FMV) a Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky (XI. správa FMV).

Ačkoliv by se to podle názvu útvaru mohlo zdát, X. správa neměla na starosti pouze tvorbu a realizaci represivních opatření proti představitelům opozice. Důležitým úkolem X. správy bylo mimo jiné získávání informací o smýšlení a náladách ve společnosti. Při snaze o likvidaci domácí opozice využívala X. správa nejrůznějších metod – od kontrolní činnosti, přes preventivní a profylaktická opatření, až po využití trestněprávních sankcí. Kontrolní činnost, neboli kontrarozvědná ochrana, spočívala ve snaze o mapování situace v nejrůznějších „objektech“ (tzn. institucích, úřadech, školách), které měly vliv na společenské dění.³⁰

Preventivní a profylaktická opatření měla sloužit k odhalování a odstraňování příčin protistátní činnosti, tak jak byly definovány státní mocí. Tato opatření byla uplatňovaná pomocí drobných sankcí znepríjemňujících život a měla mít preventivně-výchovný charakter. Podoba těchto opatření byla určena směrnicí náměstka ministra vnitra vydanou v roce 1974, později její novelou z roku 1983, v níž byl tento způsob činnosti shrnut do jednoduchého názvu „prevence“. Prevence byla uplatňována dvěma způsoby – jednak tzv. aktivními obrannými opatřeními a jednak udělením výstrahy podle nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1978.

Aktivní obrana měla různé podoby. „Metoda zpravodajsko-technických opatření“ měla za cíl pomocí kompromitace, zbavení prostředků či jiným způsobem znemožnit představitelům opozice pokračovat v jejich protistátní činnosti. „Metoda rozkladných opatření“ sledovala

---

²⁸ KOUTEK, Ondřej. X. správa SNB – útvar Státní bezpečnosti určený pro boj proti tzv. vnitřnímu nepříteli. *Securitas Imperii*, 2006, č. 14 s. 354-410

²⁹ tamtéž

³⁰ tamtéž

snahu nějakým způsobem pokrýt a narušit vztahy uvnitř opozice. Prostředkem k tomu bylo šíření pomluv, pokusy vzbudit vzájemnou nedůvěru, narušování vazeb uvnitř domácí opozice i vazeb směrem do zahraničí atd. „Metoda kontrolních opatření“ sloužila k získání kontroly nad plánem činnosti opozičních uskupení, díky čemuž mohly být jejich aktivity předpovídaný a včas mařeny. A konečně „metoda administrativně-právních opatření“, jež se zaměřovala na činnost zahraničních státních příslušníků a zahraničních organizací spojenou s Československem a snažila se této činnosti zabránit.³¹

Za termínem „výstraha podle nařízení ministra vnitra ČSSR č. 22/1978“ není třeba hledat žádnou šifru. Tento termín skutečně spočíval v udělení výstrahy občanovi, který se podle poznatků Státní bezpečnosti dopouští nějaké protistátní činnosti. Občanovi bylo sděleno, že pokud nezanechá této činnosti, vystavuje se nebezpečí trestněprávního postihu.³²

Škála uplatňovaných preventivních opatření byla skutečně široká a často tato opatření měla spíše podobu svévolného trestání dalece překračujícího zákonný rámec. Konkrétní praxe uplatňovaná v rámci prevence není v žádných směrnících Státní bezpečnosti specifikována, proto známe podobu těchto opatření zejména z dokumentů vydávaných opozicí a z vyprávění persekovaných disidentů.³³

Další organizační změna postihla X. správu v roce 1979, kdy byla z „X. správy FMV“ přejmenována na „X. správu SNB“. Dovršily se tak změny v krycích názvech orgánů Státní Bezpečnosti, které měly zdůraznit vazbu složek Státní bezpečnosti ke Sboru národní bezpečnosti. Existence X. správy nakonec neměla příliš dlouhého trvání. V roce 1988 byly opět všechny tři rozdělené útvary – pro boj s vnitřním a vnějším nepřítelem a pro ochranu ekonomiky – sloučeny do jednoho.³⁴

3.1. ORGANIZAČNÍ STRUKTURA X. SPRÁVY

V rámci X. správy SNB existovaly dva základní typy útvarů. Útvary prvního typu měly na starosti organizační, administrativní a pomocné úkoly a útvary druhého typu, tzn. výkonné útvary, zajišťovaly kontrarozvědnou operativní činnost. Zatímco konkrétní podoba prvního

---

³¹ TOMEK, Prokop. Prevence, profylaxe a výchova v pojetí Státní bezpečnosti. In: *Sborník archivu bezpečnostních složek*. 2007, roč. 5, Praha: Odbor Archiv bezpečnostních složek MV ČR 2007, str. 137-154

³² tamtéž

³³ tamtéž

³⁴ KOUTEK. X.správa SNB, *Securitas Imperii* 14

typu útvarů se pro období před reorganizací v roce 1975 nezachovala, členění výkonných útvarů známe celkem přesně.³⁵

Tato informace se nám dochovala mimo jiné z dopisu, který poslal náčelník X. správy plk. Vladimír Stárek 17. dubna 1974 vysoce postaveným důstojníkům StB, zejména náčelníkům jednotlivých správ.³⁶ Operativní část X. správy byla rozčleněna na pět odborů podle oblastí, ve kterých měla působit, přičemž každý z odborů byl ještě dále rozdělen na dvě až čtyři oddělení. I. odbor se zaměřoval na pravicové a oportunistické síly, II. odbor na kulturu, vědu, sdělovací prostředky a centra ideologické diverze, III. odbor na mládež, školství, zahraniční studenty a sport, IV. odbor se soustředil na antisocialistické síly a V. odbor na nepřátelské živly církvích a sektách a zahraniční církevní centra.³⁷

Zběžný pohled na zaměření jednotlivých odborů naznačuje, kde viděla Státní bezpečnost největší domácí nepřátele a v jakých oblastech považovala za potřebné se nějakým způsobem angažovat. Ještě přesnější představu nám dávají názvy jednotlivých oddělení, která na odborech působila. 1. a 2. oddělení I. odboru se zaměřovala na boj s představiteli pravice, konkrétně na „*exponenty pravice z řad emigrantů a z řad bývalých pracovníků státního aparátu*“. IV. odbor nám mimo jiné prozrazuje, jak velkou hrozbu pro režim představoval sionismus. Hned u prvního oddělení totiž můžeme číst popis „*sionismus, židovský nacionalismus, prosionistická inteligence ve vědecké oblasti, prosionistická mládež a světová sionistická centra*“.³⁸ Další oddělení IV. odboru se zaměřovala například na bývalé představitele reakčních politických stran, agenty zahraničních rozvědek, řeckou emigraci, trockismus, maoismus nebo šíření nelegálních tiskovin. V. odbor pak svoji činnost jednoduše rozděloval na dva druhy – činnost zaměřenou proti římskokatolické církvi a činnost zaměřenou proti vyznavačům nekatolických církví.

První organizační předpis obsahoval pouze obecný náčrt zaměření jednotlivých odborů a jejich oddělení. Stejně tak tomu bylo při reorganizaci provedené v roce 1975. Mnohem konkrétněji už je ale činnost odborů popsána v novém organizačním řádu z listopadu 1980.³⁹

I. odbor, zaměřený na „pravicové a oportunistické síly“, měl vyhledávat, odhalovat a sledovat protistátní akce domácí opozice a předcházet její trestné činnosti. Do jeho dílce

---

³⁵ tamtéž

³⁶ ABS. X. správa SNB, inv. j. 259. Organizační struktura X. Správy FMV, s. 4

³⁷ ABS. X. správa SNB, inv. j. 259. Organizační struktura X. Správy FMV, s. 9-10 – příloha č. 2

³⁸ tamtéž

³⁹ Více o činnosti jednotlivých odborů viz KOUTEK: X. správa SNB, *Securitas Imperii*, 14

spadala i snaha zamezit šíření samizdatových a exilových písemností, 3. oddělení I. odboru pak bylo vyčleněno pro sledování nejvýznamnějších disidentských hnutí, zejména Charty 77 a VONS.⁴⁰ Konkrétní činnost I. odboru z velké části spočívala v provádění preventivních a profylaktických opatření. Proti jednotlivým disidentům i celým opozičním skupinám byly vedeny tzv. akce za účelem oslabení a eliminování opozice.

II. Odbor se zaměřoval na kulturu, vědu, umění, zdravotnictví a sdělovací prostředky. Mezi jeho úkoly patřila snaha o zabezpečení „ideologické čistoty“ československé kultury, tzn. zamezit vzniku uměleckých projevů, které by nějakým způsobem poškozovaly státní zájmy. Tento odbor měl také vliv na distribuci československých filmů do západních zemí nebo na repertoár divadel – od těch velkých, až po divadla malých forem. Velký důraz byl kladen na nelegální kulturu a underground. Jedním z cílů II. odboru bylo zabránit propojení nelegální kultury s prostředím disentu. Podobný přístup jako ke kultuře zaujímal II. odbor i k vědě. I zde bylo hlavním úkolem dohlédnout na to, aby vědecké výstupy byly v souladu s požadavky státu a neobjevovaly se v nich žádné „nebezpečné teze“. Této „kontrarozvědné ochraně“ podléhaly i sdělovací prostředky.

III. odbor se zabýval problematikou školství. Hlavními objekty zájmu tohoto odboru byli zejména nábožensky založení vysokoškolští studenti, případně studenti netající se obdivem k západnímu stylu života. Pod hlavičkou III. odboru Státní bezpečnost také monitorovala situaci v mládežnických organizacích a ve sportu.

Jak již bylo naznačeno, jedním z hlavních úkolů IV. odboru byl boj proti sionismu, který v podstatě spočíval v systematickém mapování československých občanů židovského původu a také v kontrole jejich styku se židovskými organizacemi v zahraničí. IV. odbor se též zabýval napojením domácí opozice na exilové skupiny a v rámci svých možností se snažil tomuto spojení zabráňovat. Svěbytné odbočky v rámci agendy IV. odboru pak představoval zájem o ruské a ukrajinské občany v Československu, o maďarskou menšinu a maďarský nacionalismus nebo o pacifistické hnutí.

Příslušníci V. odboru měli na starosti církevní problematiku. Velká část jejich aktivit byla vyvíjena v souvislosti s katolickou církví. Tyto aktivity měly nejrůznější formy – od snahy zdiskreditovat na veřejnosti církevní představitele, přes nasazování agentů do církevních struktur, až po snahu o likvidaci „podzemní církve“. Podobné postupy volil V. odbor i proti nekatolickým církvím a sektám.⁴¹

---

⁴⁰ Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

⁴¹ KOUTEK: X.správa SNB. *Securitas Imperii* 14

3.2. PLÁNY A CÍLE V ČINNOSTI X. SPRÁVY

Následující téma by si zasloužilo mnohem podrobnější zpracování, např. v rámci samostatné studie. Tato podkapitola, opírající se o několik konkrétních příkladů, budiž pouze stručnou sondou do problematiky. Záměrem je spíše naznačit, jakým způsobem X. správa plánovala svoji činnost, jaké prostředky při plnění těchto plánů používala a jak sama hodnotila svoji úspěšnost, než komplexně popsat a vysvětlit mechanismy, podle nichž Státní bezpečnost organizovala boj „proti vnitřnímu nepříteli“.

Vznikem Charty 77 získala činnost X. správy zcela novou dynamiku. Jestliže byla do té doby pozornost Bezpečnosti roztržena do více směrů, tak 1. ledna 1977 se objevil protivník, který si zasloužil skutečně mimořádnou pozornost. Ve zpětném hodnocení roku 1977 z pera X. správy SNB je zřetelné, jak moc vznik Charty státněbezpečnostní orgány zaskočil. Můžeme v něm mimo jiné číst: *„V roce 1977 byly kontrarozvědčné úkoly prováděny ve složitých podmínkách ovlivňovaných především situací v akci „CHARTA 77“ (...) Musely být korigovány plány práce (...) a v některých případech muselo být přistoupeno k improvizaci“*. I na těchto nepříjemných událostech se však podařilo najít něco pozitivního: *„Na druhé straně však prováděná opatření prověřila akceschopnost pracovníků po linii X. správy FMV na centrále i v krajích a schopnost operativně reagovat na změněnou situaci. (...) Byly též prověřeny morální vlastnosti příslušníků v boji proti vnitřnímu nepříteli (...)“*⁴²

O tom, jakou důležitost státní moc Chartě přikládala, svědčí i fakt, že analýzu o její činnosti si v prosinci 1977 nechalo vyhotovit i předsednictvo ÚV KSČ. Výsledkem této analýzy byl pokyn směrem k X. správě, podle nějž neměla Bezpečnost proti Chartě přímo zasahovat, nýbrž se měla pokusit iniciativu rozložit zevnitř.⁴³

Další pokyny vyplývající z analýzy se promítly do znění hlavních úkolů X. správy stanovených v prováděcím plánu pro rok 1978. Vedle snahy o odhalování spojení na zahraniční „ideocentra“ nebo o co nejpodrobnější zmapování organizační struktury opozice měla X. správa za úkol *„odhalovat spojení na disidenty v socialistických zemích“* nebo *„zabránit rozšíření Charty 77 na závody, zabránit rozšíření pravice mezi dělníky, inteligenty a pracující*

---

⁴² ABS. X. správa SNB, inv. j. 321. Roční prováděcí plán X. s. SNB na rok 1978, s. 15

⁴³ OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti. 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, s. 258

mládež.“⁴⁴

Základním prostředkem při likvidaci Charty a opozice obecně byly „preventivní a rozkladná opatření“ prováděná v rámci tzv. akcí. Mezi ty největší provedené X. správou patří např. akce Rozptyl, Rozklad, Asanace nebo Izolace.⁴⁵

Dopad těchto akcí na činnost opozice byl skutečně drtivý. Vlna represí v prvních dvou letech existence Charty zasáhla dissent velmi tvrdě. I Státní bezpečnost považovala opatření použitá proti Chartě za úspěšná, v lednu 1979 ve zprávě o státně bezpečnostní situaci v Československu je dokonce konstatováno, že „...*CHARTA 77 (...) přestala prakticky ve své původní podobě existovat a tím přestala plnit i jí určenou funkci.*“⁴⁶ Dále je zde uvedeno, že bylo zabráněno snaze vytvořit „jednotnou čs. opozici jako politickou sílu.“ Ačkoliv dnes již víme, že Charta a potažmo s ní i celý dissent tlak ze strany Státní bezpečnosti přežil, je zřejmé, že její existence koncem 70. a začátkem 80. let opravdu visela na vlásku, jak potvrzují i samotní představitelé opozice.⁴⁷

Část tlaku na sebe přebíral Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných ustanovený v dubnu 1978. Jednak tím, že se všemožně snažil pomáhat lidem postiženým represivním aparátem a jednak tím, že hned po svém vzniku se sám VONS a jeho členové dostali do hledáčku Státní bezpečnosti. Ta nejenom, že zaregistrovala, že VONS zčásti přebírá iniciativu Charty, jejíž činnost byla poněkud utlumena, ve vydávání dokumentů, ale zároveň zaznamenala změnu v programových cílech opozice. Podle StB už není snahou disidentů dosáhnout reformy celého systému, ale spíše jeho kvalitativní změny.⁴⁸

V podobném duchu vyznívají i plány X. správy pro další roky. V roce 1979 byl opět kladen důraz na snahu znemožnit opozici vytvářet pevnější struktury a také zabránit širší integraci opozičního prostředí – mezi dělnictvo, mládež, věřící, zamezit styku s disidenty v ostatních socialistických zemích a tím „zabránit vytvoření jednotné čs. opozice.“⁴⁹ Těchto cílů

---

⁴⁴ ABS. X. správa SNB, inv. j. 321. Roční prováděcí plán X. s. SNB na rok 1978, s. 5

⁴⁵ OTÁHAL: *Opoziční proudy*, s. 271-274

⁴⁶ ABS. X. správa SNB, inv. j. 321. Roční prováděcí plán X. s. SNB na rok 1978, s. 5

⁴⁷ Např. Petr Uhl opakovaně zdůrazňoval, že v prvním roce Charta z velké části přežila díky osobní iniciativě a odvaze Jiřího Hájka. Viz např. UHL, Petr. Vzpomínka na Jiřího Hájka, In: CÍSAŘOVSKÁ, Blanka, Milan DRÁPALA, Vilém PREČAN a Jiří VANČURA. *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech.* Praha: Doplněk, 1977, s. 264-268

⁴⁸ ABS. X. správa SNB, inv. j. 341. Vyhodnocení plánu práce za rok 1978, s. 11

⁴⁹ ABS. X. správa SNB, inv. j. 322. Plán práce na rok 1979, s. 31

mělo být dosaženo „... *především cestou široce prováděných preventivních opatření*“ a také „... *prohlubováním existujících politických, ideových a koncepčních rozporů v „opozičních seskupeních“, kompromitací a zbavováním vlivu vedoucích představitelů CHARTY 77.*“⁵⁰

Co se týče výše popsaných cílů pro rok 1979, konstatovala X. správa SNB, že bylo dosaženo plného úspěchu. Snahám o vytvoření širší základny československé opozice bylo zabráněno a, jak je v dokumentech StB opět zmíněno, „...*CHARTA 77 přestala (...) ve své původní podobě existovat a plnit úlohu sjednocujícího činitele.*“⁵¹ „*Na troskách CHARTY*“⁵² se však rodí nová opozice, do které se zapojují dosud neznámí, většinou mladí, lidé, vznikají různé výbory a disent se snaží vytvářet struktury pomocí „paralelní činnosti“, tzn. podzemních univerzit a církve, bytových divadel, rozšiřování samizdatové literatury apod.

Z popsaného stavu opozičního prostředí vycházely i cíle X. správy pro rok 1980. Vedle pokračování ve snaze zamezit vzniku jednotného opozičního hnutí bylo jedním z cílů také „...*dokončit úplnou likvidaci CHARTY 77*“⁵³, zamezovat rozvíjení paralelní činnosti a také v rámci akce Asanace „...*provádět opatření k dlouhodobému vycestování z ČSSR nepřátelsky orientovaných osob*“⁵⁴, jež se nepodařilo od opoziční činnosti odradit pomocí rozkladných opatření.

Hodnocení činnosti roku 1980 vyznívá v podobném duchu jako v přechozích letech – rozkladná opatření byla úspěšná, podařilo se vyvolávat rozpory uvnitř opozice a naopak zabránit integraci opozičních myšlenek do většinové společnosti. Za zmínku snad stojí, že v souvislosti s Chartou 77 už se nemluví o likvidaci, nýbrž o „*znemožnění činnosti*“.⁵⁵

Hlavním tématem pro následující rok, rok 1981, se opět stává snaha opozičního prostředí o vytváření paralelních struktur. V dokumentu „*Plán činnosti pro rok 1981*“⁵⁶ je upozorňováno na zvýšené užívání konspiračních praktik ze strany disidentů. Objevuje se zde

---

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ ABS. X. správa SNB, inv. j. 323. Plán činnosti na rok 1980, s. 11

⁵² tamtéž

⁵³ V dokumentu jsou slova „dokončit úplnou likvidaci přeškrtnuta“ a přepsána na „zcela zamezit činnosti“, z čehož lze usuzovat, že navzdory zmíněným sebevědomým poznámkách o „neexistenci“ Charty si Státní bezpečnost začala uvědomovat, že její opatření v tomto případě nebyla tak úspěšná, jak zprvu sama uváděla. ABS. X. správa SNB, inv. j. 323. Plán činnosti na rok 1980, s. 19

⁵⁴ ABS. X. správa SNB, inv. j. 323. Plán činnosti na rok 1980, s. 22

⁵⁵ ABS. X. správa SNB, inv. j. 343. Vyhodnocení plánu práce za rok 1980, s. 9

⁵⁶ ABS. X. správa SNB, inv. j. 324. Plán činnosti na r. 1981

také varování před inspirací disidentů expanzí opozičního hnutí v sousedním Polsku a s ní spojeným rozšiřováním „protistátních“ myšlenek mezi občany. Podle dokumentu disidenti „...*předpovídají, že ke stejným podmínkám jako v současné době v PLR*⁵⁷ *dojde v ČSSR nejpozději během příštích dvou let.*“⁵⁸

Jedním z hlavních úkolů pro rok 1981 bylo zabránit aktivizaci VONS, jehož činnost byla utlumena po soudním procesu, při němž bylo v roce 1979 několik nejaktivnějších členů Výboru odsouzeno k pobytu ve vězení. Přestože za mříže byli posláni i dva hlavní autoři většiny sdělení VONS – Petr Uhl a Václav Benda, činnost Výboru se nikdy zcela nezastavila. Ještě během roku 1979 vstoupilo do VONS 12 nových členů, kteří nahradili uvězněné.⁵⁹ V souvislosti s Chartou 77 je hlavním cílem „...*nepřipustit oživení [její] činnosti.*“⁶⁰ Úkoly z předchozích let, týkající se rozbití paralelních struktur a zamezování integrace opozičních myšlenek mezi veřejnost, i přes deklarované úspěchy při jejich plnění trvají dál.

Prostředkem k dosažení stanovených cílů měla opět být preventivně výchovná a rozkladná opatření s drobným vylepšením spočívajícím ve snaze „... *odstraňovat z této činnosti prvky formálnosti a stereotypu, aktivně využívat progresivních forem, především vlivové agentury, operativního experimentu, diferenciovaných vynucených styků apod.*“⁶¹ Výstupy tohoto poněkud nesrozumitelného úředního jazyka Státní bezpečnosti se zcela srozumitelně a konkrétně promítly do života samotných disidentů. Ti v souvislosti s lety 1981 a 1982 hovoří o narůstání tlaku ze strany StB a s ním spojeným stupňováním represí.⁶² Příslušníci Bezpečnosti v tomto období také stále častěji sahalí k použití násilí proti představitelům opozice.⁶³ Tento zvýšený tlak byl spojen jednak se zmíněným cílem utlumit činnost Charty a VONSu a jednak s vrcholící akcí Asanace.

I v roce 1982 pokračovala snaha o rozložení Charty a VONS. Cílem bylo donutit k

---

⁵⁷ Polská lidová republika

⁵⁸ Vztahem mezi polskou a československou opozicí se Státní bezpečnost zabývala v rámci akce Kruh, později byla tato problematika převedena do akce Sever. ABS. X. správa SNB, inv. j. 324. Plán činnosti na r. 1981, s. 51

⁵⁹ PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, s. 108-109

⁶⁰ ABS. X. správa SNB, inv. j. 324. Plán činnosti na r. 1981, s. 23

⁶¹ ABS. X. správa SNB, inv. j. 324. Plán činnosti na r. 1981, s. 35

⁶² BLAŽEK, Petr a Jaroslav PAŽOUT. *Nejcitlivější místo režimu. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů: (diskusní setkání z 19. října 2007)*. Praha: Pulchra, 2008, s. 62-63

⁶³ viz např. sdělení VONS č. 264 - příloha č. 3

odstoupení mluvčí Charty, znemožnit činnost tzv. kolektivu mluvčích a také nejaktivnějším členům VONS podílejícím se na přípravě dokumentů. Pokračuje trend z předchozích let, kdy se k nejčastěji zmiňovaným nepřátelským organizacím přidávají názvy dvou samizdatových edic – Petlice a Expedice. O setrvání tvrdého kurzu nastoleného v roce 1981 svědčí věta, která nabádá „... k realizaci opatření přistupovat přísně diferencovaně s použitím všech forem kontrarozvědné práce nevyjímaje použití represe u jednotlivců.“⁶⁴

V postupné snaze o eliminaci aktivit Charty a VONS byl v hodnocení roku 1982 konstatován úspěch, byť trochu trpký. Činnost obou uskupení se podařilo utlumit, ne však zcela zastavit. Nicméně podle Bezpečnosti je existence Charty i VONS „...otázkou aktivity několika hlavních představitelů.“⁶⁵ Opět je kladen důraz na nebezpečnost vytváření paralelních struktur. Boj s tímto jevem je jmenován jako jeden z hlavních úkolů pro příští léta.⁶⁶

Následující roky znamenaly ohledně míry zásahů represí do života disidentů znatelný ústup oproti trendu předchozích let. Nicméně cíle stanovované Státní bezpečností zůstávaly stále podobné. Do popředí se znovu dostává snaha zamezit vytváření paralelních struktur a také pokusy o zastavení činnosti samizdatových edic. V případě největší edice Petlice je s uspokojením konstatováno, že se podařilo od práce na edici odradit jejího hlavního organizátora Ludvíka Vaculíka.⁶⁷

Použité prostředky ke splnění úkolů zůstávají stejné a jejich formulace je podobně ofenzivní jako v předchozích letech. Patří mezi ně snaha „...realizovat účinná preventivně rozkladná opatření (...) k rozložení stávajících nepřátelských seskupení, (...)izolaci aktivních představitelů (...)“, dále např. „... systematicky a cílevědomě provádět mapování exponentů pravice.“⁶⁸ Čili jak vidno, rétorika ani obsah sdělení se v průběhu let moc nezměnil.

Za zmínku stojí, že ani úsilí vynaložené Státní bezpečností na boj proti vnitřnímu nepříteli se s postupujícími roky nijak nezmenšovalo. Vyhodnocení činnosti i plány práce jsou násobně delší a obsahují mnohem víc úkolů než v přechozích letech (pro srovnání: „Roční plán X. správy na rok 1985“ čítal 221 stránek, zatímco v roce 1978 to bylo jen 61). Tento trend lze jednak přičíst rozšiřující se opoziční základně a jednak větší pečlivosti a možná i důležitosti, kterou Státní bezpečnost stále podrobnějším plánům a jejich vyhodnocením přikládala.

---

⁶⁴ ABS. X. správa SNB, inv. j. 325. Plán činnosti na rok 1982, s. 15

⁶⁵ ABS. X. správa SNB, inv. j. 345. Vyhodnocení plánu práce za rok 1982, s. 9

⁶⁶ tamtéž

⁶⁷ ABS. X. správa SNB, inv. j. 346. Vyhodnocení plánu práce za rok 1983, s. 17

⁶⁸ ABS. X. správa SNB, inv. j. 327. Plán činnosti na rok 1984, s. 23

K jistému přehodnocení postupů Státní bezpečnosti dochází v roce 1985. V dokumentu z října tohoto roku zabývajícím se neúspěšnými preventivně-rozkladnými metodami Státní bezpečnost tak trochu přiznává porážku v boji s „antisocialistickými silami“. I přes dříve deklarované úspěchy se nepodařilo zlikvidovat opoziční seskupení, ani nějak výrazně narušit jejich aktivity. „... preventivní činnost je pak v převážné míře závislá na aktivním přístupu orgánu SNB, čímž se postupně stává izolovanou a méně účinnou.“⁶⁹

Negativem spojeným s prováděnými opatřeními je fakt, že Státní bezpečnost představitelům opozice „odkrývá karty“. „Věcné argumenty, s nimiž musí příslušníci SNB při provádění prevence operovat a vystupovat, dávají protivníkovi přehled o znalostech orgánů SNB k jím páchané trestné činnosti, takže se pak uchyluje do hlubší konspirace a jeho další kontrola a postih se stávají složitějšími a náročnějšími.“⁷⁰ Tento jev je dáván do souvislosti především s Chartou 77 a VONS.

Dalším nepříliš šťastným důsledkem postupů Státní bezpečnosti byla schopnost disidentů vytvořit si vůči těmto opatřením určitou imunitu. Tento jev je podle dokumentu způsoben nedůsledným trestáním opozičních představitelů. Ti si postupně zvykli na stále se opakující kolečko v podobě výsledků, domovních prohlídek, 48-hodinových vazeb, různých výhrůzek apod. a získali jistotu, že žádných tvrdších opatření, např. dlouhodobému věznění, nebude použito. Beze strachu tak pokračují v opoziční činnosti a nabádají k tomu i další stoupence opozičních myšlenek, což „... dává prostor takovým silám, jako je CHARTA, VONS, nelegální církev, nelegální kultura a další (...).“⁷¹

Ačkoliv se se dokument vyznačuje na poměry Státní bezpečnosti neobvykle tvrdou kritikou namířenou do vlastních řad, i tato kritika má své hranice. V provádění preventivních a rozkladných opatření se sice objevují chyby i na straně příslušníků SNB, ale jako hlavní příčina neúspěchu je jmenována liknavost a nedůslednost institucí a úřadů, v tomto případě zejména soudů (ale třeba také škol, jež přes zamítavé stanovisko Státní bezpečnosti přijímají ke studiu děti disidentů⁷²), které by mohly účinnost prováděných postupů podstatně zvýšit. Na druhou stranu v některých případech neodradilo představitele opozice od protistátní činnosti ani trestní

---

⁶⁹ ABS. X. správa SNB, inv. j. 525. Přehodnocení neúspěšných operativně rozkladných metod po linii 1.-5. odboru. 1985, s. 17

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ tamtéž, s. 19

⁷² ABS. X. správa SNB, inv. j. 960. Přehodnocení neúspěšných operativně rozkladných metod bezpečnostní praxe, s. 7

stíhání a následný pobyt ve vězení. Podobně neúspěšně byla opatření uplatňována v církevním prostředí. Úspěch naopak zaznamenala v oblasti vědy, zdravotnictví, legální kultury a při působení na vysokoškolské studenty.

Výstup z dokumentu neposkytoval nějaké objevné řešení nastalé situace. Preventivně - výchovná a rozkladná opatření jako celek mají v činnosti Státní bezpečnosti místo i nadále. Musí ale být uplatňována důsledně a v návaznosti na další trestněprávní postihy. Nápomocným faktorem k úspěšnějšímu uplatňování postupů mělo být i „... *zkvalitnění agenturní sítě (...)*“, což umožní „... *vytvořit podmínky pro včasnější odhalování záměrů protivníka.*“⁷³ Specifické podmínky se opět vztahují na církevní kruhy. Za zmínku snad stojí trochu nejasná a ve zbytku dokumentu už nevysvětlená zmínka o uplatňování opatření na církevní představitele. Příslušníkům je doporučeno „... *specificky a s požadovanou citlivostí přistupovat k prováděným PVO a PRO*“⁷⁴ *u osob z řad církví. Jejich jednání posuzovat korektně, principiálně a v duchu daných zákonů.*“⁷⁵

V plánu na roku 1986 je stále zřetelněji vidět ústup ambicí Státní bezpečnosti ohledně hlavních opozičních seskupení, VONS a Charty. Už se v souvislosti s nimi nehovoří o likvidaci, cílem je spíše snaha o „... *předcházení, dokumentaci a maření záměrů jejich hlavních představitelů*“ a také „*dále prohlubovat diferenciační procesy [uvnitř Charty a VONS] ... realizací účinných komplexních opatření a za využití vybrané agentury.*“⁷⁶ Priority X. Správy SNB se čím dál zřetelněji posouvají k jiným cílům. Ve výčtu hlavních úkolů pro rok 1986 nenajdeme zmínku ani o Chartě, ani o VONSu. Objevuje se tam naopak boj proti nelegální činnosti římskokatolické církve a také „...*ochrana studující mládeže před pronikáním náboženské ideologie.*“⁷⁷ Mapování situace v církvích a náboženských skupinách a snaha o maření jejich činnosti se tak stále více posouvají do popředí zájmů Státní bezpečnosti (byť samozřejmě tvořily podstatnou část její agendy i dříve).

Prostředkem, který měl omezit činnost opozičních skupin, byla snaha mařit aktivity jejich nejaktivnějších členů. Několik takových akcí je specifikováno v plánu pro rok 1987. Např.

---

⁷³ ABS. X. správa SNB, inv. j. 525. Přehodnocení neúspěšných operativně rozkladných metod po linii 1.-5. odboru. 1985, s. 35

⁷⁴ Preventivně-výchovná a preventivně-rozkladná opatření

⁷⁵ ABS. X. správa SNB, inv. j. 525. Přehodnocení neúspěšných operativně rozkladných metod po linii 1.-5. odboru. 1985, s. 25

⁷⁶ tamtéž, s. 55

⁷⁷ ABS. X. správa SNB, inv. j. 329. Roční plán práce X. správy SNB na rok 1986, s. 3

v akci Okula, vedené proti Jiřímu Hájkovi, bylo hlavním cílem mimo jiné „... *zaměřit se na zabraňování snah o integraci nepřátelské činnosti na jednotné akční základně, eliminovat spekulativní snahy o zneužití vývoje v SSSR, narušovat snahu o zneužití mírového hnutí, narušovat legalizaci opoziční činnosti.*“⁷⁸ Mimořádnému zájmu StB se těšili i další exkomunisté. V úkolech pro akci Simeon, týkající se Rudolfa Slánského, je mezi hlavními prioritami jmenováno „...*pokračovat v kontrole schůzek exkomunistů v jeho bytě, využívat vybudované možnosti k ovlivňování prostředí a narušování pravidelnosti schůzek.*“⁷⁹

Trnem v oku Státní bezpečnosti byly aktivity Petra Uhla, kterým se snažili zabránit v rámci akce Skupina II.⁸⁰ Hlavními cíli této akce bylo kromě zabraňování činnosti v Chartě a VONS také „... *prohlubovat rozpory kolem objektu*“ a „*rozšiřovat a koordinovat agenturní obsazení objektu.*“⁸¹ Kladení většího důrazu na pečlivé budování agenturní sítě kolem představitelů opozice, které umožňovalo snadněji se dostat k citlivým informacím a také vytvářet rozpory uvnitř opozičního prostředí, bylo ostatně jedním ze závěrů přijatých v souvislosti s přehodnocením preventivně-výchovných a rozkladných opatření provedeným v roce 1985.

Po deseti letech činnosti Charty se Státní bezpečnost s její existencí víceméně „smířila“. Explicitně vyjadřovaným cílem už není Chartu a potažmo i VONS zlikvidovat, ale „*navrhnout komplex opatření, který by řešil ‚chartu‘ jako celospolečenský problém.*“⁸² Hlavním cílem se stává nedovolit Chartě rozšiřovat své pole působnosti – mezi dělnictvo, mládež, věřící a také nedovolit spojení domácí opozice se stále populárnějšími hnutími a myšlenkovými směry, jako byl pacifismus nebo ochrana životního prostředí.⁸³ Tato tendence je znatelná i v dlouhodobém plánu pro roky 1986-1990.

Rétorika Státní bezpečnosti ve vztahu k boji proti opozici se v průběhu let příliš neměnila. Cíle vytyčené v plánech činnosti v průběhu let neprošly tak dramatickou proměnou,

---

⁷⁸ ABS. X. správa SNB, inv. j. 330. Plán činnosti na rok 1987, s. 21

⁷⁹ tamtéž

⁸⁰ Na přelomu 60. a 70. let byla na Petra Uhla v souvislosti s Hnutím revoluční mládeže vedena akce Skupina. K akci, která byla vedena v souvislosti s jeho činností v Chartě a VONS, přidala StB do názvu pouze číslovku II.

⁸¹ ABS. X. správa SNB, inv. j. 330. Plán činnosti na rok 1987, s. 25

⁸² ABS. X. správa SNB, inv. j. 331. Plán činnosti na rok 1987 + doplněk k plánu, s. 9. Na jiném místě specifikováno jako „*komplex opatření, který by řešil omezování aktivity „charty“.*“ tamtéž, s. 17

⁸³ ABS. X. správa SNB, inv. j. 331. Plán činnosti na rok 1987 + doplněk k plánu, s. 10

měnilo se spíše pořadí priorit a ambice v boji proti vnitřnímu nepříteli se upravovaly a snižovaly v návaznosti na momentální společenskou situaci a také s ohledem na reálné možnosti Státní bezpečnosti. Mnohem viditelnější rozdíly než v jednotlivých plánech a cílech X. Správy bychom našli v samotné praxi a způsobu persekuce disidentů. Téměř všichni představitelé opozice potvrzují, že zhruba od poloviny 80. let docházelo k uvolňování poměrů spojeným s nástupem Gorbačova v Sovětském svazu a spolu s ním i k uplatňování mírnějších represí ze strany Státní bezpečnosti. To znamená, že i když Státní bezpečnost sledovala podobné cíle a měla k nim docházet podobnými prostředky, uplatňovaná persekucní opatření se postupně zmírňovala (s výjimkou krátkého intermezza v roce 1989, kdy bylo opět užíváno tvrdších represí).

Jak bylo řečeno, výše popisované téma by si zasloužilo mnohem podrobnější rozbor. Zaměřil jsem se převážně na linii hlavních úkolů a cílů týkajících se činnosti Charty a Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. X. Správa SNB ve své činnosti věnovala podobně velkou pozornost i jiným opozičním prostředím a seskupením, zejména pak prostředí náboženskému (od katolické církve až po různé sekty), tzv. druhé kultuře, tvorbě samizdatových edic nebo exulantům a zahraničním stykům českých občanů obecně. Ačkoliv tyto okruhy byly mnohdy s Chartou a VONS propojené, jejich aktivity probíhaly i nezávisle na těchto dvou uskupeních a Státní bezpečnost je pochopitelně bedlivě sledovala. Protože moje práce nemá ambice postihnout opoziční aktivity a reakci státní moci s nimi spojenou v celé šíři, omezil jsem se v této kapitole zejména na činnost X. správy spojenou s VONS a Chartou.

3.3. AKCE PROTI OPOZICI

Množství akcí, které vedla Státní bezpečnost proti představitelům opozice, je dnes jen těžko spočítatelné. Každopádně jich byly stovky, možná tisíce. Každá akce, nebo také projekt, ať už byla vedena proti jednotlivcům nebo celým opozičním skupinám, byla pečlivě rozpracována a sledovala konkrétní cíl, kterého chtěla dosáhnout. Opatření využívaná při akcích, byla „šita na míru“ objektu, proti němuž byla vedena.

Každý projekt nesl jiný název. Při pečlivějším zkoumání těchto názvů si lze všimnout, že při jejich vymýšlení Státní bezpečnost často „popustila uzdu fantazii“ a projevila až nečekaně tvůrčí myšlení. Týkalo se to zejména akcí vedených proti jednotlivcům. V některých případech si s tvorbou názvů nelámala hlavu a jejich původ byl vcelku zřejmý – jako např. u akce Ivan vedené proti Ivanu Martinu Jirousovi nebo akce Pták vedené proti Josefu Špačkovi. Jiné názvy už byly o poznání důmyslnější a odkazovaly na širší souvislosti než pouze na

spojitost se jménem. Zde je možno jmenovat třeba akci Eser vedenou proti Alexandru Dubčekovi nebo akci Kanál vedenou proti Janu Kavanovi. A některé názvy byly vyložené jízlivé a dokazují, že ani Státní bezpečnosti nebyl cizí humor. Jak jinak si vysvětlit název akce Ráček, vedené proti Jiřímu Dienstbierovi, který zjevně odkazoval na jeho vadu řeči, nebo akce Jezevec cílící na Václava Bendu a narážející na jeho neochotu opouštět bydliště.

Z toho nepřehledného množství akcí jsem pro potřeby práce vybral dvě, které svým rozsahem, důsledky i zaměřením můžeme řadit mezi ty vůbec nejvýznamnější. U první z nich, akce Izolace, jsem vyšel zejména z materiálů Státní bezpečnosti. Pokusil jsem se zachytit jazyk, který StB při plánování a provádění akcí používala a také mechanismy, kterými se při jejich realizaci řídila. U druhé akce, jež nesla název Asanace, jsem se naopak z větší části zaměřil na to, jak se kroky provedené v souvislosti ní promítly do života těch, proti nimž byla namířena.

3.3.1. AKCE IZOLACE

Projekt, o jehož realizaci bylo rozhodnuto na počátku roku 1981, byl reakcí na změnu ve směřování opozice, „...*pro kterou je charakteristický ústup od teze reformovat stávající politický systém cestou vyvolání dialogu se státní mocí. (...) [nyní] dochází k opětovnému prosazování pluralistického chápání moci.*“⁸⁴

Jednou z motivací k realizaci projektu byla zvýšená aktivita v prostředí exkomunistů, na jejichž opoziční činnost byla Státní bezpečnost obzvláště citlivá. Dalšími aktivními skupinami v opozičním prostředí, proti kterým byla akce namířena, byly tzv. antisocialistické síly, využívající spojení na zahraniční „ideocentra“ a také „... *jednotlivci, kteří se podílejí na činnosti tzv. opozice tím, že rozepisují, rozmnožují, kolportují a získávají dílčí informace. Rovněž působí jako spojky, podněcovatelé různých provokací apod.*“⁸⁵

Hlavním cílem akce bylo „... *docílit postupné izolace hlavních exponentů tzv. opozice, především ,exkomunistů‘. Tím současně zmařit snahy o internacionalizaci „opozice“ v rámci zemí socialistického společenství.*“⁸⁶

K naplnění těchto cílů mělo vést splnění úkolů, které jsou ve svazku dále specifikovány. Těch základních bylo deset a v podstatě sledovaly linii, která již byla nastíněna v podkapitole *Plány a cíle v činnosti X. správy*. Objevují se zde „tradiční“ cíle, jako byla snaha zabránit

---

⁸⁴ ABS. X. správa SNB, inv. j. 559. Návrh projektu celostátně bezpečnostní akce „Izolace“ - 1981, s. 9

⁸⁵ tamtéž, s. 11

⁸⁶ tamtéž, s. 13

kontaktům se zahraničními opozičními skupinami, rozkládat paralelní struktury nebo zamezovat rozšiřování „*nátlakových nepřátelsky zaměřených materiálů*.“

Do akce bylo zahrnuto na 40 hlavních představitelů opozice. Od předních představitelů Charty, jako byli např. Václav Malý nebo Jaroslav Šabata, přes nejaktivnější členy VONS, mezi něž můžeme řadit Annu Šabatovou nebo Petrušku Šustrovou, dále přes hlavní tváře undergroundu – „Mejlu“ Hlavsu a Ivana Martina Jirouse, až po bývalé nomenklатурní komunisty Jiřího Hájka, Čestmíra Císaře a v neposlední řadě Alexandra Dubčeka.

Základním prostředkem ke splnění úkolů mají být i tentokrát preventivně-výchovná a profylakticko-rozkladná opatření. V případě akce Izolace máme možnost mnohem lépe nahlédnout, co se skrývá za clonou tohoto byrokraticky znějícího termínu. Vedle „... vyvolávání nedůvěry, kompromitace hlavních představitelů, prohlubováním rozporů mezi jednotlivci i skupinami a šířením DEZO“⁸⁷ má být při akci využito i „... dostupných agenturně operativních prostředků, vlivové agentury, vynucených kontaktů, rozkladných pohovorů a výslechů, včetně využití institutu výstrah.“⁸⁸ Na stejném místě je také explicitně zmíněno, že u jedinců, u nichž se tato opatření dříve neosvědčila, má být použita přímá represe.

Pro ty, jimž by se právě citovaný výčet zdál málo konkrétní, jsou uvedeny i další rady, jak co nejcitelněji a nejbolestivěji (tím pádem také nejefektivněji) zasáhnout představitele opozice. Mezi radami najdeme i jednu, kterou čtenář dnes archivované písemnosti považoval za natolik důležitou, že ji neváhal v textu podtrhnout tlustým fixem. „... Do prováděných opatření zahrnout i manželky objektů, případně jejich blízké příbuzné. Využít i pohovorů v přítomnosti zaměstnavatele.“⁸⁹ Snaha působit na představitele opozice skrze jejich blízké, případně pokusit se ho diskreditovat před jeho zaměstnavatelem, byla jednou z běžných metod využívaných Státní bezpečností.

Velice přesně byly specifikovány i úkoly týkající vnášení rozporů do opozičního prostředí. Tato činnost měla kromě vzájemné nedůvěry uvnitř opozice vyvolat dojem, že všechny její kroky jsou pod neustálou kontrolou Státní bezpečnosti. Jedním z faktorů vyvolávajícím rozpory měla být kompromitace disidentů jejich spojováním s alkoholismem a užíváním návykových látek. Toto opatření mělo být prováděno i ve spolupráci se sdělovacími prostředky.

Rok 1981, během kterého akce probíhala, spadá do období nejtvrdějších represí užívaných proti

---

⁸⁷ Dezinformací. Tamtéž

⁸⁸ tamtéž

⁸⁹ tamtéž, s. 23

opozici. Tyto represe samozřejmě nebyly jen důsledkem akce Izolace, ale především celkového směřování činnosti Státní bezpečnosti v oblasti boje proti vnitřnímu nepříteli. Velká část prováděných represí též souvisela s částečně souběžně probíhající akcí Asanace. Státní bezpečnost hodnotila akci Izolace a v ní provedená opatření jako úspěšná. Z čistě statistického pohledu skutečně zaznamenala úspěch. Byla utlumena publikační činnost VONS i Charty, u některých důležitých představitelů opozice došlo ke snížení jejich aktivit. Nicméně činnost Charty i VONS pokračovala dále, stejně tak nebyla zastavena paralelní činnost a ani jiné stanovené cíle nedošly naplnění v celém svém rozsahu.⁹⁰

3.3.2. AKCE ASANACE

Akce Asanace je vedle akce Kámen provedené v padesátých letech asi nejznámějším projektem „z dílny Státní bezpečnosti“. Přesto, že základní fakta o této akci jsou všeobecně známá, bezesporu si zaslouží alespoň krátkou zmínku v této práci, neboť svým rozsahem, důsledky i použitými prostředky zanechala akce Asanace nesmazatelnou stopu v pohnuté historii střetávání Státní bezpečnosti a opozice během normalizace.

Podnět ke spuštění akce vzešel z nenápadné věty v rozkazu ministra Obziny vydaného 21. prosince 1977. Hovoří se v něm o požadavku rozložení Charty 77 a izolace jejich hlavních představitelů. Důležitá je poznámka o tom, že u vytipovaných jedinců by mělo být dosaženo trvalého vycestování z Československa. Na základě těchto pokynů vypracovala Státní bezpečnost projekt s názvem Asanace (z francouzského assainir - ozdravit). Je zřejmé, že klíčovou motivací k realizaci projektu byla likvidace Charty 77, do akce Asanace však nebyli zahrnuti jen její signatáři. Mezi osobami vybranými pro vystěhování nalezneme i členy ilegální církve, mladé lidi z prostředí undergroundu atd.⁹¹

Tlak vyvíjený na vybrané představitele opozice se postupně zesiloval. Bylo jim znemožněno vykonávat zaměstnání, pro které měli kvalifikaci, byly jim odebírány řidičské průkazy i cestovní pasy, jejich dětem bylo zabráněno ve studiu, stále častěji byly prováděny vyčerpávající domovní prohlídky a výslechy.⁹² Vratislav Brabenec uvádí, že na počátku 80. let, kdy akce Asanace vrcholila, byl k výslechům, či spíše „pohovorům“, volán až třikrát týdně.

---

⁹⁰ GRUNTORÁD, Jiří. Státní bezpečnost proti Chartě 77 – Akce izolace. In: *Securitas Imperii*, 1999, č. 5, str. 173-190

⁹¹ KOUTEK, Ondřej. Akce ASANACE, In: *Securitas imperii*, 2006, č. 13, s. 174-176

⁹² LEFEUVRE, Ivanka. *Migrace 1982: deníkové záznamy signatářky Charty 77 vystěhované v rámci akce „Asanace“ z Československa*. Praha: Academia, 2014, s. 293

Většina těchto výsledků pochopitelně byla v podstatě zbytečná, neměla žádnou vypovídací hodnotu a jejich hlavním účelem bylo znepříjemnit vyslýchanému život.⁹³ Při těchto výsledcích byla představitelům opakovaně nabízena možnost vycestovat ze země. Zbyněk Benýšek uvádí, že v okamžiku, kdy nabídku přijal, Státní bezpečnost s ním ukončila veškeré kontakty a zanechala represí.⁹⁴

Kromě výše uvedených metod sahala Státní bezpečnost stále častěji i k použití násilí. Znamé a zdokumentované jsou mj. případy napadení Ivana Medka, Ziny Freundové nebo Vlastimila Třešňáka. Pavel Landovský dokonce uvádí, že se ho příslušník Bezpečnosti pokusil shodit z mostu Legií do Vltavy. Ve snaze ubránit se útoku utrpěl Landovský zlomeninu nohy zaklíněné v zábradlí mostu.⁹⁵

Další účinnou metodou byla snaha vyvolat u disidentů obavu o jejich život nebo o život a budoucnost jejich blízkých. Např. Václav Malý zmiňuje, že potom, co při výsledku opakovaně odmítl nabídku na vycestování, příslušníci StB mu pohrozili, aby nechodil za tmy domů, jinak „by mi někdo mohl srovnat kosti“ a také, aby nejezdil automobilem, „protože se může stát, že bych mohl nešťastnou náhodou zahynout“.⁹⁶ Vratislavu Brabencovi bylo sděleno, že Státní bezpečnost unesla jeho ženu a dceru, přestože obě byly v bezpečí domova.⁹⁷ Jiří Lederer se rozhodl pro emigraci potom, co mu Státní bezpečnost pohrozila, že jeho ženě, původem z Polska, nebude prodloužen pobyt v Československu.⁹⁸

Celkový koncept akce Asanace byl poměrně důmyslný. Státní bezpečnost se přesunem opozičních představitelů za hranice chtěla zbavit nepříjemného protivníka uvnitř vlasti. Celá metoda navíc zdánlivě vzbuzuje dojem určitého ústupku ze strany Státní bezpečnosti. Ta disidentům nabídla možnost „svobodně“ vycestovat na západ a tím pádem si zvolit možnost,

---

⁹³ BRABENEC; KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*. Praha: Torst, 2010, s. 133

⁹⁴ GREGOR, Pavel. Vyšetřování akce Asanace. (Rozsudek vynesený v souvislosti s akcí Asanace - ed. Ondřej Koutek), *Securitas imperii*, 2006, č. 13, s. 183

⁹⁵ ALBERTOVÁ; LANDOVSKÝ. *Land'ák*. Praha: XYZ, 2010, s. 115

⁹⁶ Dopis Václava Malého. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, s. 3

⁹⁷ BRABENEC; KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*, s. 134

⁹⁸ CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Muž, který tu chybí: (český novinář Jiří Lederer 1922-1983)*. Praha: Radioservis, 2006, s. 100.

Podrobněji o opatřeních prováděných v souvislosti s akcí Asanace v deníkových záznamech Ivanky Lefeuve z roku 1982 – LEFEUVRE, Ivanka. *Migrace 1982. Deníkové záznamy signatářky Charty 77 vystěhované v rámci akce „Asanace“ z Československa*. Praha: Academia, 2014

na které straně železné opony chtějí žít. Samotný princip projektu Asanace ale ve své podstatě odporoval jednomu ze základních lidských práv – právu na pobyt ve své rodné zemi a právu nebýt zbaven občanství. Při vystěhování některých opozičních představitelů bylo také použito lsti, kdy jim byl legálně schválen pracovní či studijní pobyt v zahraničí, ale posléze jim již nebyl umožněn návrat do vlasti a po čase byli zbaveni československého státního občanství. Do této skupin můžeme zařadit mj. Pavla Landovského, Jiřího Grušu nebo Pavla Kohouta.⁹⁹

Akce Asanace měla na opoziční hnutí mimořádně silný dopad a z hlediska Státní bezpečnosti lze akci a snahu o vystěhování představitelů opozice obecně hodnotit jako úspěšnou. Vždyť od ledna 1978, kdy byla akce spuštěna, do roku 1989 opustilo zemi, ať už v rámci akce Asanace nebo z jiných důvodů, na 300 signatářů Charty 77 – tzn. téměř šestina všech, kteří dokument podepsali.¹⁰⁰ Je třeba zmínit, že postupem času mnohdy tvořila touha vycestovat ze země podobně velkou motivaci k podpisu Charty jako touha obhajovat lidská práva. Signatářům Charty 77 byl totiž poměrně snadno poskytován politický azyl v západoevropských, zejména v sousedním Rakousku.¹⁰¹

---

⁹⁹ KOUTEK. Akce ASANACE, *Securitas imperii* č. 13, s. 176

¹⁰⁰ SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*. Praha: Paseka, 2013, s. 117

¹⁰¹ UHL, Petr a Zdenko PAVELKA. *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*. Praha: Torst, 2013, s. 288

4. KAŽDODENNOST PRONÁSLEDOVÁNÍ

Škála prostředků, kterými Státní bezpečnost, ale i další instituce¹⁰² zasahovaly do života představitelů opozice, byla široká a nezahrnovala zdaleka jen přímé represe. Byl to soubor mnoha ústrků, výhrůžek, schválností, jindy zase ústupků, kompromisů nebo prostě jen setkání. Jeden z nejcitelnějších zásahů představovala samotná (často téměř nepřetržitá) přítomnost Bezpečnosti v životě disidentů. Z této přítomnosti vyplývaly další důsledky – nutnost zvolit si způsob, kterým budou disidenti s Bezpečností (jak institucí, tak jednotlivými příslušníky) komunikovat a rozhodnout se, jak ke styku s ní budou přistupovat obecně.

Cílem této kapitoly není kompletně zaznamenat všechny způsoby, kterými Státní bezpečnost zasahovala do života představitelů opozice. Stejně tak není cílem popsat a zachytit jednotlivé represivní metody, které Bezpečnost proti disidentům používala.¹⁰³ Mou ambicí je pokusit se v co možná největší šíři zaznamenat, jak se činnost Státní bezpečnosti projevila v každodenním životě těch, proti nimž byla namířena.

Níže vypsany seznam by tak měl vytvořit mozaiku, která nám přiblíží, jakým způsobem Státní bezpečnost (a spolu s ní další instituce, které ji byly nápomocny) zasahovala do života disidentů a jak vypadala ona „každodennost pronásledování“. Tato mozaika samozřejmě není a ani nemůže být kompletní, slouží spíše jako vhled do problematiky.

Tuto „každodennost pronásledování“ spoluvytvářela řada často se opakujících prvků

---

¹⁰² „Nejvíce šikan má na svědomí přímo Státní bezpečnost. Na protizákonných zásazích proti Chartě 77 se však podílejí i další instituce: Veřejná bezpečnost (VB), prokuratury a soudy, orgány KSČ a ROH, veřejné sdělovací prostředky, orgány státní hospodářské a školské správy, národní výbory, vojenské správy, ředitelství telekomunikací a pošt, správy pasů a víz, a dokonce někteří pracovníci zdravotnictví, důchodového zabezpečení a pohřební služby. Diskriminační a represivní opatření těchto institucí jsou koordinována Státní bezpečností, která ve většině případů k takovým opatření „podřízené“ instituce vybízí a někdy i nutí.“ Dopis předsednictvu ÚV KSČ a předsednictvu Federálního shromáždění, žádající veřejné projednání teroristických činů StB proti nekonformním občanům, 29. května 1978. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek I, s. 11

¹⁰³ Tyto metody jsou již navíc v literatuře popsány, viz např. MUSILOVÁ, Renata. *Reakce komunistického režimu na zveřejnění Prohlášení Charty 77*. Diplomová práce. Brno 2004. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta, str. 49-60 nebo VILÍMEK, Tomáš. Vnímání mezinárodních souvislostí představiteli komunistických elit a disentu – represivní metody Stb a pobyt v komunistických věznicích, In: *Mocní? A bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace : interpretační studie životopisných interview*. Praha: Prostor, 2006, s. 353-394

užívaných Státní bezpečností. „Každý den se dal čekat nějaký problém: výslech, předvedení, zadržení na 24 nebo 48 hodin či domovní prohlídka. (...) Pocit a strach, že každý den mohou přijít a že vždy mohou „něco“ udělat, byl trvalou součástí života otevřených oponentů režimu.“¹⁰⁴

Míru zásahů Státní bezpečnosti do životů disidentů totiž nelze plošně vypočítat pomocí nějakého vzorce. Byla jednak určena intenzitou a způsoby tlaku, který Státní bezpečnost na každého jednotlivce vyvíjela a jednak samotnými objekty represí. Každý měl hranici odolnosti položenou někde jinde a snadno se mohlo stát, že míra nebo forma nátlaku, které byl někdo schopen odolávat, mohla být pro jiného z různých důvodů nesnesitelná. Státní bezpečnost si těchto rozdílů mezi představiteli opozice všímala a snažila se tomu i přizpůsobit úroveň tlaku, který proti nim používala. Proto není možné postihnout „každodennost pronásledování“ komplexně a jednotně pro všechny, kteří byli během normalizace nějakým způsobem zapojeni do opoziční činnosti. V následující kapitole se spíše pokusím poskládat dohromady jednotlivé střípky a představit některé jevy spojené s přítomností Státní bezpečnosti v životě československých občanů.

Mezi formami útlaku ze strany Státní bezpečnosti záměrně neuvádím vězeňskou zkušenost. Ačkoliv pobyt ve vězení také mohl být (a často byl) ovlivňován působením Státní bezpečnosti, jedná se o natolik specifický zážitek, že ho těžko lze řadit do popisu každodennosti.

4.1. SLEDOVÁNÍ

„Ať jdou do řiti! Všecko se zhoršuje, jen dozor se zdokonaluje. Mladí zdraví silní bulíci hlídají na tři směny jednoho filozofa a bytová správa nemá chlapa k havarijní opravě střechy nad naší kuchyní.“¹⁰⁵

Podobu „Velkého bratra“ kontrolujícího a mapujícího životy lidí na sebe brala Státní bezpečnost relativně často a setkání s touto její podobou bylo poměrně běžnou zkušeností i pro představitele opozice. IV. Správa SNB, která měla sledování občanů v popisu, práce se však zdaleka nezabývala jen „šmírováním“ několika stovek disidentů, nýbrž chránila státní zájmy nejrůznějšími způsoby „... zejména sledováním osob důvodně podezřelých z nepřátelské

---

¹⁰⁴ BENDOVIÁ, Marie. Ženy v Chartě. In: BLAŽEK, Petr. *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*, s. 58

¹⁰⁵ VACULÍK, Ludvík. *Český snář*. Brno: Atlantis, 1990, s. 212

činnosti, sledováním zastupitelských úřadů a kontrarozvědným rozpracováním stanovených ubytovacích a restauračních zařízení. “¹⁰⁶

Nicméně snaha mít co možná nejdokonalejší kontrolu nad aktivitami vnitřních nepřátel představovala pro Bezpečnost velkou výzvu a byla jedním z jejích podstatných úkolů. O jeho důležitosti svědčí i to, jak velké lidské i finanční prostředky do plnění tohoto úkolu investovala.¹⁰⁷

Ve většině případů bylo sledování prováděno tajně, tzn. tak, aby „objekt“ (jak Státní bezpečnost nazývala sledovanou osobu) pokud možno nevěděl, že je sledován. K utajení používala Bezpečnost celou řadu někdy méně, někdy více důmyslných prostředků, např. speciálně upravené dodávky s kukátkem pro uvnitř schovaného příslušníka nebo pánské i dámské tašky se zabudovaným fotoaparátem.¹⁰⁸ Výsledek snahy o utajení byl vždy zhodnocen krátkou poznámkou na konci svodky o sledování, která hodnotila chování sledovaného. Pokud nepostřehl, že je pozorován, mohli příslušníci poznamenat, že „objekt nejeví známky kontroly.“ V opačném případě se v záznamech mohla objevit věta jako „*Objekt je pozorný ke svému okolí, cestou se často otáčí za sebe.*“¹⁰⁹ Samotné sledování bylo organizačně poměrně náročné. Všechny úkoly od prvotního „zachycení objektu“, většinou u jeho bydliště, až po ukončení sledování musely být sladěny a prováděny bez povšimnutí sledovaného. Na sledování jediného člověka se vždy podílelo hned několik příslušníků Státní bezpečnosti. Pohybovali se ve vozech i pěšky, doprovázeli jej do restauračních zařízení¹¹⁰ a celý den tak „kroužili“ okolo „objektu“. V průběhu dne si sledovaného mezi sebou „předávaly“ jednotlivé pracovní skupiny,

---

¹⁰⁶ Organizační řád správy sledování Sboru národní bezpečnosti, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/orstb71-89/rn_iv_s_snb_8_1989.pdf

¹⁰⁷ Václav Havel kupříkladu spočítal, že při jeho dovolené po Československu v roce 1985 ho postupně doprovázelo přibližně 300 příslušníků SNB „... a jen díky tomu (nepočítám-li výlohy na benzín apod.) stála [cesta] československý stát nejméně stokrát víc než mě.“ HAVEL, Václav. Dopis generálnímu prokurátorovi. In: *Do různých stran: eseje a články z let 1983-1989*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1990, s. 361. Podobný propočet provedl i Petr Uhl, který došel k závěru, že jeho sledování od září roku 1977 do května 1979 přišlo stát zhruba na milion tehdejších korun na mzdách, provozu aut, vyhodnocování výsledku apod. UHL, PAVELKA. *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, s. 243

¹⁰⁸ URBAN, Karol. *Sledoval jsem Dubčeka: vzpomínky estébáka*. Praha: Práh 2012, s. 44

¹⁰⁹ ABS. Svazek Správy sledování s krycím názvem „Ivan 2“ k Ivanu Martinu Jirousovi, část 1, s. 18

¹¹⁰ Tam si vždy příslušník Státní bezpečnosti vybíral místo, ze kterého bude mít co nejlepší zorný úhel pro sledování. Ludvík Vaculík pro tento případ používal termín „úhelný fízl“. VACULÍK. *Český snář*. s. 157

aniž by bylo sledování přerušeno.¹¹¹ Skryté sledování neprobíhalo zdaleka každý den. Kupříkladu u Pavla Kohouta v letech 1977 a 1978, tedy v době jeho největší opoziční aktivity, sáhla Státní bezpečnost k tomuto prostředku 101x.¹¹²

V organizačním řádu IV. správy SNB se uvádí, že „... ve výjimečných případech [je prováděno] otevřené sledování kontrarozvědných osob.“¹¹³ Otevřené sledování nemělo za účel zjišťovat informace o aktivitách sledovaného, ale spíše ho od těchto aktivit odradit, případně zastrašit osoby, které se s ním chtějí setkat.¹¹⁴ Předpokladem úspěchu a hladkého průběhu otevřeného sledování je určitá spolupráce na straně sledovaného, která ovšem ne vždy zafungovala. Sledovaný měl v zásadě dvě možnosti – sdělit na žádost příslušníků Bezpečnosti svůj časový harmonogram daného dne nebo naopak neodpovědět a nechat Bezpečnost, ať to sama zjistí v průběhu sledování. Reakce se různily. Petr Uhl vzpomíná, že při svém prvním otevřeném sledování v roce 1977 vysvětlil příslušníkovi situaci následujícím způsobem: „Pánové, já ani nevím, kdo a z jakého titulu se mě ptáte. A kdy se budu vracet, to si musíte zjistit sami.“¹¹⁵ Pavel Landovský na žádost o spolupráci od své standardní trojice sledovačů „Kraty, Poďobaného a Intelektuála“ reagoval o něco smířlivěji. „Objekt po oznámení, že bude doprovázen, byl nervózní, pracovníků se ptal na formu doprovodu. Zda-li to bude jako u Kohouta, po informaci, že ano, BOHÁČEK odpověděl: dobře, já Vám vždy řeknu, kam půjdu, ale sere mne to a se mnou si užijete.“¹¹⁶ Následně Landovský slíbil, že své ostraze nebude ujíždět a společně se vydali vyzvednout jeho syna do Pardubic.¹¹⁷

Nejintenzivnější formu sledování představovala tzv. operativa, jejímuž působení byly

---

¹¹¹ Více o technikách sledování: URBAN, Karol. *Sledoval jsem Dubčeka. Vzpomínky estébáka*. Praha: Práh, 2012

¹¹² SCHOVÁNEK, Radek (ed.). *Svazek Dialog: StB versus Pavel Kohout: dokumenty StB z operativních svazků Dialog a Kopa*. Praha: Pasek, 2006, s. 48

¹¹³ Organizační řád správy sledování Sboru národní bezpečnosti, http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/orstb71-89/rn_iv_s_snb_8_1989.pdf

¹¹⁴ SCHOVÁNEK: *Svazek dialog*, s. 46

¹¹⁵ UHL; PAVELKA. *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, s. 229

Postupem času Petr Uhl volil o něco smířlivější postup. „... když tam byl někdo, kdo mi nebyl úplně odporný a šel jsem třeba do hospody na jídlo, tak jsem mu pokynul, aby šel ke mně a řekl jsem mu: ‚Vy se taky potřebujete najíst, já tady budu do tolika a tolika.‘ To byla moje dobrá vůle.“ Rozhovor s Petrem Uhlem z 18. 12. 2014, vedl JH

¹¹⁶ ABS. *Svazek Správy sledování s krycím názvem „Boháček“ k Pavlu Landovskému*, s. 36

¹¹⁷ LANDOVSKÝ. *Soukromá vzpoura*, s. 69

po určitou dobu vystavení kupříkladu Václav Havel, Petr Uhl, Jiří Hájek, František Kriegel nebo Zdeněk Mlynář. Samotná operativa znamenala v podstatě trvalý dohled v okolí bydliště a doprovod všude, kam se sledovaný vydal mimo něj. Tento dozor mohl být eskalován ještě dalšími nepříjemnými opatřeními.

Václav Havel nejvyhrocenější fáze svojí ostrahy v letech 1978 a 1979 charakterizuje jako domácí vězení. Před jeho bydlištěm se trvale usadila hlídka uniformovaných policistů, kteří legitimovali každého, kdo ho chtěl navštívit. Později už jakýmkoliv návštěvám zabraňovali ve vstupu a samotného Havla nepouštěli ven. Po čase si dokonce pro větší pohodlí u Havlovy chalupy zbudovali malý domek, jakousi pozorovatelnu, kterou Havel kvůli podobnosti se sovětským měsíčním vozítkem nazýval „lunochod“. Doprovázeli ho při všech jeho pochůzkách, nákupech, na poštu, při procházkách se psem, dokonce i do sauny. Chodili v jeho těsné blízkosti, aby mohli zachytit obsah rozhovorů, případně telefonátů, které vedl¹¹⁸, na poště se mu při posílání dopisů dívali přes rameno apod. Vnikali na zahradu jeho chalupy a skrz okno pozorovali Havla i jeho manželku.¹¹⁹

Podobnou zkušenost uvádí také Petr Uhl. I u jeho bytu v určitém období byli v podstatě trvale usazení uniformovaní příslušníci SNB, takže všechny pochůzky mimo byt si nechával na pozdní večerní hodiny, kdy byla ostraha snížena pouze na jednoho policistu. Často se také stávalo, že se příslušníci při pohybu na ulici neomezili na pouhý doprovod, ale pokoušeli se Petru Uhlovi znepříjemňovat život i jinými způsoby, např. se ho snažili vystrčit do vozovky nebo z bezprostřední blízkosti fotografovali jeho i přátele, kteří šli s ním.¹²⁰ Výše popsáný stav sice vždy trval jen po nějakou dobu, ale lze si snadno představit, jak moc musel být (pro obě zúčastněné strany) nepříjemný a ponižující.¹²¹

---

¹¹⁸ „Při nákupech chodí se mnou ve stále těsnější blízkosti, takže někdy už jen chybí, aby se do mě zavěsili jako milenka do milence“. 2. zpráva o mém domácím vězení. In: HAVEL, Václav. *O lidskou identitu: úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. Praha: Rozmluvy, 1990, s. 315

¹¹⁹ 1. a 2. zpráva o mém domácím vězení, In: HAVEL. *O lidskou identitu*, s. 303-309 a 315-324

¹²⁰ Rozhovor s Petrem Uhlem z 18. 12. 2014, vedl JH

¹²¹ Na krátkou dobu se usadili policisté i před bytem Ludvíka Vaculíka. „Otevřít dveře z bytu na chodbu a spatřit tam velice blízko dva strážníky, policisty, je přece jenom originální zážitek. Jako byste se jedním krokem octli v demonstraci nebo při neštěstí: vražda! Napadne vám. Pořád se nemůžu vžít do toho, že já bych byl ten navrhovaný státní nepřítel, vždyť nic z toho, co o sobě vím, tomu nenásvědčuje.“ Později se Vaculík pokusil příslušníky vyfotografovat skrze okénko v koupelně. „Nasadil jsem do aparátu film, sedmadvacítku, bosky jsem vystoupl na vanu, tichounce otevřel okénko, vystrčil jsem hlavu – a zíral přímo do tváře jednoho ze strážníků, který s platností od dnešního rána měl zřejmě rozkaz postavit svou židli

Vyvstává otázka, jaký vlastně byl skutečný účel sledování ze strany Státní bezpečnosti. U posledně jmenovaných případů je vcelku zřejmé, že mnohem více, než zjistit, s kým se sledovaný stýká, případně jakou vyvíjí činnost, bylo cílem sledování co nejvíce mu znepríjemnit život (jakékoliv, byť jen trochu konspiračně laděné, aktivity byly navíc v tomto případě díky působení Státní bezpečnosti v podstatě vyloučené). Přehršel užitečných informací ale většinou nenabízí ani svodky ze skrytých sledování. Sice zaznamenávají, s kým se „objekt“ setkal a koho navštívil, ale mnohem více prostoru je v nich věnováno popisu oblečení nebo zcela běžných a fádních činností. Díky materiálům Státní bezpečnosti tak už navždy budeme vědět, že 3.6. 1981 Ludvík Vaculík „...ve 21.00 zašel zpět do domu čp. 34/14. Asi po pěti minutách byl MISTR spatřen na balkoně uvedeného bytu vysvlečen v trenírkách jak vější prádlo na prádelní šňůru. Po chvilce koukal asi pět minut z okna.“¹²² nebo že si Ivan Martin Jirous 7.5. 1984 v 11:10 v bufetu U Rozvařilů „...zakoupil uzené koleno a jedl.“¹²³

Na závěr příkládám vzpomínku Zdeňka Vokatého, která dokazuje, že sledování nemuselo být vždy jen útrpným zážitkem. „*Dělal jsem různé srandičky, například jsem prováděl kamaráda po Praze a on nevěřil, že jsou to tajní. Tak jsme zašli za roh, počítám pár vteřin a jdeme zase zpátky, tak proti nám běží ti dva a jak nás vidí, tak zase brzdí. Nebo jsme proběhli Klementinem a skočili do Štíky na dvě židle, kam nebylo ze dveří vidět. Pak koukáme, jak estébáci zuřivě lítají ulicí sem a tam. Nakonec šel jeden kolem a strašně se ksichtil, že si z něj dělám srandu.*“¹²⁴

Státní bezpečnost ale získávala informace i ze zdrojů, ke kterým by se pouze pomocí běžného sledování nedostala. Většina představitelů opozice tak měla odposlouchávaný telefon (pokud jim nebyl odpojen), jejich korespondence neřídka procházela kontrolou a v jejich obydlích byly instalovány odposlouchávací zařízení. Instalace odposlechů většinou probíhala v době, kdy se „objekt“ zdržoval mimo domov (ideálně u výslechu nebo na cele předběžného zadržení) a kdy byla jistota, že se v brzké době nevrátí. V některých případech také bylo odposlouchávací zařízení instalováno např. přes půdu.¹²⁵

---

naproti mé sotva zašeptané myšlence.“ VACULÍK. *Český snář*, s. 349-351

¹²² ABS. Svazek Správy sledování s krycím názvem „Mistr“ k Ludvíku Vaculíkovi, část 3, s. 50

¹²³ ABS. Svazek Správy sledování s krycím názvem „Ivan 2“ k Ivanu Martinu Jirousovi, část 1, s. 17

¹²⁴ DENČEVOVÁ, Ivana, František STÁREK a Michal STEHLÍK. *Tváře undergroundu*. Praha: Radioservis, 2012, s. 75

¹²⁵ Madle Vaculíkové, manželce Ludvíka Vaculíka, v roce 1968 zavolał zaměstnanec ministerstva vnitra a informoval ji, že Státní bezpečnost k nim do bytu skrze půdu instalovala odposlouchávací zařízení o

Výše popsané okolnosti sledování představitelů opozice v sedmdesátých a osmdesátých letech můžou působit jako vystřižené z nějakého absurdního dramatu. Přesto představuje zkušenost ze sledování velice specifický a těžko přenosný zážitek, se kterým se každý v závislosti na své povaze a intenzitě sledování ze strany StB vyrovnával jinak.

4.2. VÝSLECHY

Výslech, který Pavel Kohout nazýval „... *dlouho očekávaným úvodním utkáním na jejich hřišti*“¹²⁶, znamenal pro mnohé představitele opozice první (a po nějakém čase už poměrně běžné) setkání se Státní bezpečností. Atmosféra výslechů se ve sledovaném období diametrálně odlišovala od 50. nebo 60. let. Představitelé opozice byli většinou zdvořile tázáni, k výslechu jim byla nabídnuta káva nebo jiný nápoj, a pokud se celá procedura protáhla, tak i něco malého k snědku. Tento stav měl samozřejmě výkyvy a mnoho disidentů zažilo u výslechu zcela jinou zkušenost.¹²⁷ Přestože většina disidentů přicházela k výslechu řádně poučena, mnohé okolnosti s ním spojené je jistě i tak překvapily.

Frekvence, se kterou byli představitelé opozice k výslechům voláni, závisela na několika faktorech – intenzitě represí, která se v průběhu let měnila, míře zapojení vyslýchaného do opoziční činnosti i strategii, kterou proti němu Státní bezpečnost zvolila a také, jak potvrzuje i Vladimír Drápal „... *na momentální politické situaci, jak bolševik utáhl či povolil uzdu, zda nebyl trestán některý z mých přátel (...)*“.¹²⁸ Zatímco pro někoho představoval výslech pouze ojedinělou zkušenost, pro jiné se už po čase mohl stát téměř rutinní záležitostí. Ludvík Vaculík v Českém snáři, knize deníkových záznamů z let 1978 a 1979, hovoří o svých návštěvách na stanici jako o každoměsíční tradici¹²⁹. Jiří Dienstbier díky své evidenci, kterou si vedl od začátku roku 1971 do svého zatčení v květnu 1979, zjistil, že v daném období proti němu Státní bezpečnost podnikla 50 zásahů, přičemž výslechy tvořily nejpodstatnější část.¹³⁰

---

velikosti několika milimetrů. BOLTON, *Světy disentu*, s. 312

¹²⁶ KOHOUT. *Kde je zakopán pes*, s. 106

¹²⁷ MUSILOVÁ. *Reakce komunistického režimu na zveřejnění Prohlášení Charty 77*. Diplomová práce, s. 52

¹²⁸ DRÁPAL, Vladimír: Neměl jste blbnout!. In: *Charta 77 očima současníků*, s. 34

¹²⁹ Viz např. rozhovor Vaculíka s Janem Mlynárikem. „*Jebem jim, čo možú chcieť, po siedmi rokoch!*“ „*Tys tam nebyl sedm rokov?*“ *žasl jsem*. „*No ba. Ty chodíš častěji?*“ - „*Já každý měsíc,*“ *řekl jsem*. VACULÍK. *Český snář*, s. 85

¹³⁰ VANĚK; URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?: životopisná interview*. Praha: Prostor, 2005. Rozhovor

Na začátku osmdesátých let, kdy byly v souvislosti s událostmi v Polsku a vrcholící akcí Asanace vyostřeny represe, vyslýchala Státní bezpečnost některé signatáře dokonce i několikrát během jediného týdne.¹³¹ Podobné faktory, které ovlivňovaly frekvenci, měly vliv i na formu výslechnů. Státní bezpečnost přistupovala k signatářům značně diferenciovaně, takže zatímco pro jednoho se vzpomínka na výslechny stala spíše zdrojem humorných příhod, pro jiného představuje celoživotní trauma.¹³²

Československé právo znalo několik druhů výslechnů. Ke každému z nich se vázaly přesné pokyny a náležitosti definující pozici vyšetřovatele i vyslýchaného. Jednu skupinu tvořilo vysvětlení podle zákona o SNB a výslechn svědka podle trestního řádu. V těchto případech byl vyslýchaný povinen vypovídat a vypovídat pravdu. Druhá skupina zahrnovala výslechn obviněného a podezřelého. V tomto případě měl naopak vyslýchaný právo odmítnout výpověď.¹³³

Bezpečnost měla povinnost před každým výslechem předložit vyslýchanému občanovi předvolánku (poštou nebo osobně) a také ho poučit, z jakého důvodu je předvolán, jakému druhu výslechnu bude podroben a jaká z toho pro něj plynou práva. Obě povinnosti byly ovšem mnohdy kvůli Státní bezpečnosti obcházeny, či přímo ignorovány. Neúspěch při žádosti o předvolánku popisuje Vratislav Brabenec: „Řekl jsem si o předvolánku. A oni, že ji s sebou nemají. ‚A víte, co se stane, když nepřijdete?‘ To jsem věděl. Tak jsem ukončil šichtu, v sedm jsem přijel domů, dal jsem si čaj, pomazlil se s děťátkem a řekl: ‚Marie, jdu k výslechnu.‘“¹³⁴ Úryvek z dopisu Petra Cibulky ministru Obzinovi zase může posloužit jako příklad marného domáhání se práva občana na to, aby věděl, z jakého důvodu je předvolán a jakému výslechnu bude podroben. „... za celou dobu, tj. 24 hod, zadržení [mě] neinformovali, o jaký druh výslechnu se jedná a v jaké věci mám vypovídat, tvrdili, že nejde o žádný protokolovaný výslechn. Prý si se mnou chtějí pouze přátelsky popovídat!“¹³⁵

Vedle zcela zřejmého účelu výslechnu, tj. zjištění informací o přípravě a provádění protistátní činnosti, sledovala Státní bezpečnost jeho prostřednictvím i další cíle. Představitelé

---

s Jiřím Dienstbierem, s. 40

¹³¹ BRABENEC; KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*, s. 133

¹³² VILÍMEK. Vnímání mezinárodních souvislostí představiteli komunistických elit... In: *Mocní? A bezmocní?*, s. 381

¹³³ Poučení vyšetřovaným. *Informace o Chartě 77*, 1982, roč. 5, č. 9, s. 18

¹³⁴ BRABENEC; KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*, s. 133

¹³⁵ Dopis Petra Cibulky ministru vnitra Obzinovi. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 7, s. 13

opozice většinou k výsledku přicházeli zatvrzelí a rozhodnutí, že neprozradí nic, co by Státní bezpečnost mohla zneužít proti nim nebo jejich přátelům. Bezpečnost se tak snažila různými úskoky, přemlouváním, nabídkami nebo i nátlakem z vyslýchaného dostat kýžené informace. Kromě toho ale Státní bezpečnost využívala výsledky i k jiným účelům. Nebylo výjimkou, že představitelé opozice byli během výsledku konfrontováni s nabídkou (či spíše výzvou) ke spolupráci se Státní bezpečností či k vycestování ze země nebo s různými sliby, jejichž splnění bylo podmíněno tím, že upustí od opoziční činnosti.

Posledním, zcela prozaickým, cílem výsledků byla snaha znepříjemnit vyslýchanému život. Výsledky se mnohdy konaly časně ráno nebo naopak v pozdních večerních hodinách, někdy i na místě vzdáleném od bydliště vyslýchaného. Rudolfa Battěka takto odvezli v roce 1980 k výsledku daleko za Prahu do Dolního Bouskova, přičemž u samotného výsledku mu byla položena pouze jediná otázka. Na tu odmítl odpovědět a následně, aniž by příslušníci projevili zájem sepsat o výsledku protokol, byl na stanici zdržován až do chvíle, než z Bouskova odjel poslední vlak do Prahy.¹³⁶ Účelem tohoto a podobných výsledků tedy očividně nebyla snaha o získání informací.

Státní bezpečnost se často při výsledku pomocí zdánlivě banálních otázek snažila získat od vyslýchaného poznatky, které by později mohla použít proti němu nebo proti někomu z jeho přátel. K absurdnosti dovedla Bezpečnost tuto snahu při výsledku Václava Malého v roce 1983. Příslušníci StB Karban a Mareš na něm podle jeho slov zkoušeli aplikovat jakýsi psychologický test. Ten spočíval v kladení banálních (a s případnou trestnou činností naprosto nesouvisejících) otázek a jeho účelem pravděpodobně bylo „odhalit můj vnitřní život, pocity, vztah ke světu, společnosti a především mé soukromí“.¹³⁷ Příslušníci se tak Malého ptali např. na to, zda byl někdy operován nebo rentgenován, zda chodí pomalu nebo rychle, zda se raději stravuje doma nebo v restauraci, jaký má vztah se svými sourozenci, jestli je proti násilí apod. „Po každé nezodpovězené i výjimečně zodpovězené otázce (např. Jsem proti násilí) si kpt. Karban zapsal do připravené tabulky šifru.(...) [Posléze] mi řekl, že v rámci objektivnosti, korektnosti a serióznosti ze strany StB mi sděluje, že výsledek testu dopadl pro mě negativně, jsem nestabilní a desintegrovaný.“¹³⁸

Plejáda výrazových prostředků, které Státní bezpečnost při výsledcích užívala, byla

---

¹³⁶ BATTEK, Rudolf. Záznam o akci Státní bezpečnost dne 25. ledna 1980. *Informace o Chartě 77*, 1980, roč. 3, č. 4, s. 16

¹³⁷ Dopis Václava Malého ministru vnitra Obzinovi. *Informace o Chartě 77*, 1983, roč. 6, č. 4, s. 16

¹³⁸ tamtéž

poměrně široká. Zahrnovala různé provokace, urážky, výhružky, lži i příkazy. Občas si příslušníci neodpustili drobný „šťouchanec“ směrem k vyslýchanému. V případě Ludvíka Vaculíka byly vděčným zdrojem takových útoků jeho mimomanželské avantýry. „*Přecházel (...) po místnosti a bylo vidět, že něco řekne: ‚Teď, když děvčata odešla, povím vám něco jako chlap chlapovi. ‚Zbystřil jsem sluch. ‚Moderní medicína, tedy psychologie i sexuologie‘, přešel, ‚shodují se v názoru‘, přešel, ‚že mezi partnery‘, zastavil se rázně přede mnou: ‚je dovoleno všechno.‘ (...) Usmál se a pohrozil mi dobrácky prstem: ‚Teda ale chlape, zasloužil byste za uši!‘*“¹³⁹ O poznání méně tvůrčí narážku popisuje Pavel Kohout. „*To máte od psaní?‘, rozehráli to po lidsku od mé sádry. ‚Ne, něco jsem kopal‘. ‚Vy taky někdy pracujete?‘, šlápli do toho už po svém. Požádal jsem je zdvořile, aby přešli k věci.*“¹⁴⁰

Místo „šťouchanců“ ale mnohdy Státní bezpečnost neváhala sáhnout ani ke slovním „kopancům“, tzn. přímým urážkám a vulgaritám, jako tomu bylo v případě Zdenky Řehákové. „*[Příslušník StB] Sobotka pravil, že jsem husa, mrcha a kurva a nebudu-li mluvit, kurevsky si to vodnesu. Zcela samozřejmě mi tykal i přes moje výhrady. (...) ‚Tak budeš už mluvit nebo ne, ty děvko? Už mě moc sereš, nebaví mě koukat se na ten tvůj blbej ksicht. (...) Rozšvihám ti držku pravítkem.*“¹⁴¹

Zkušenost s výhružkami fyzickým násilím při výslechu prožilo ostatně poměrně velké množství představitelů opozice. Většinou sloužily jako nátlak ke splnění požadavků Státní bezpečnosti – vypovídat, upustit od opozičních aktivit, vystěhovat se. V jednom z výslechů, které předcházely odjezdu Vratislava Brabence z Československa dostal od příslušníka Státní bezpečnosti následující doporučení: „*...bylo mi řečeno, abych byl opatrný na hranu stolu, protože bych si o ni klidně mohl vyrazit zuby, a to že by mi zkomplikovalo hru na saxofon.*“¹⁴² Petra Pospíchalová odvezli příslušníci Státní bezpečnosti do lesa, kde ho podrobili výslechu. Posadili ho na kraj strážnice a opakovaně mu hrozili, že pokud nepřistoupí na nabídku spolupráce se Státní bezpečností nebo nevystoupí ze země, shodí ho dolů.¹⁴³ V této souvislosti někteří představitelé opozice vzpomínají na určitou nostalgii příslušníků Státní bezpečnosti po padesátých letech, kdy byl při výsleších a při styků s opozicí obecně uplatňován mnohem tvrdší

¹³⁹ VACULÍK, Ludvík. Šálek kávy při výslechu. CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 70

¹⁴⁰ KOHOUT. *Kde je zakopán pes*, s. 107

¹⁴¹ ŘEHÁKOVÁ, Zdenka. Škaredá středa. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 10, s. 14

¹⁴² Veselé ghetto v obležení /exkluzivní interview Paula Wilsona s Vratislavem Brabencem, členem skupiny Plastic people of the universe/. *Informace o Chartě 77*, 1982, roč. 5, č. 7-8, s. 14

¹⁴³ Sdělení VONS č. 208. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 14, s. 9i

postup. Přemyslu Janýrovi takto důstojník Státní bezpečnosti naznačil, že on i ostatní disidenti mají štěstí, že se nenarodili dříve. „*Optal jsem se, zda má na mysli 50. léta a on přisvědčil. Podle jeho slov bych v té době vypovídal už před dveřmi a pak ještě po cestě domů. Tuto možnost jsem nepopřel.*“¹⁴⁴

Mimořádně silnou kartu v ruku Státní bezpečnosti představovalo vyvolání strachu o rodinu a blízké vyšetřovaného. V různých výzvách, nabídkách a výměnných obchodech hrála rodina často zcela zásadní roli. Už jenom vědomí, že potomci budou vystaveni podobným represím jako jejich rodiče, bude jim znemožněno studovat, vykonávat kvalifikované zaměstnání apod., hrálo u mnoha disidentů důležitou roli při rozhodování, zda budou pokračovat ve své opoziční činnosti.

Státní bezpečnost to věděla a neváhala při výslechu dát najevo, že budoucnost rodiny vyslýchaného je z části v jejích rukou. Spolu se Státní bezpečností tak mohl např. Ludvík Vaculík sledovat průběh studia jeho syna v podstatě v přímém přenosu. Během výslechu byl upozorněn na to, že jeho syn Jan právě píše maturitní písemku¹⁴⁵, o tři měsíce později mu při jiném výslechu bylo sděleno, že Jan neuspěl u přijímacích zkoušek na vysokou školu. Přitom Vaculík ani jeho rodina v té době ještě neměli žádné zprávy o průběhu řízení. „*Pane Vaculíku, vy si nedáte pokoj, zase jste přidal svůj podpis kamsi, co je vám po těch lidech? Jim nepomůžete, a sobě uškodíte, máte nadaného syna Jana, maturitu udělal na samé jedničky, (...), charakterově je to výborný kluk, proto je škoda, že nemohl být přijat na strojní fakultu, ačkoli tam není žádný nával posluchačů.*“¹⁴⁶

Trochu nešikovně se pokusil příslušník Bezpečnosti zatlačit skrze rodinu na Jiřího Dienstbiera. Ten byl několik dní držen v cele předběžného zadržení a vyslýchající důstojník se u něho pokusil vyvolat stesk po domově. „*Když si pan major Kohl začal třít kolena a říkal, že*

---

¹⁴⁴ Libri prohibiti. Fond VONS, sign. 2 IV/7. Dopis Přemysla Janýra

¹⁴⁵ VACULÍK. *Český snář*, s. 142

¹⁴⁶ VACULÍK. *Český snář*, s. 235

Za zmínku stojí, že Vaculíkův syn byl nakonec po odvolání na strojní fakultu přijat. Zdaleka ne všem rodinným příslušníkům představitelů opozice bylo znemožněno studovat, stejně jako např. zdaleka ne všichni disidenti byli postiženi ztrátou pracovního místa. Je těžko dohledatelné, podle jaké logiky prováděla Státní bezpečnost tento výběr. Jedním z účelů tohoto postupu mohla být snaha vnést do opozice rozpor a vyvolat podezření, že mírnější postup Státní bezpečnosti byl vykoupen nějakým ústupkem ze strany disidenta. Na jiném místě Vaculík možné důsledky této snahy reflektuje. Petr Chudožilov Vaculíka upozorňuje na to, že na rozdíl od svých přátel nikdy nebyl ve vězení. „*Není vám, pane Vaculíku, nápadný, že jste pořád ještě nebyl ani na den zavřenej?*“ VACULÍK. *Český snář*, s. 247

včera večer krmil vnouče a tady mu zůstala nějaká kašička, najednou jsem si uvědomil, že včera večer nemohl krmít žádné vnouče, když mě do deseti hodin vyslýchal.“¹⁴⁷

Zatímco tato snaha může působit spíše úsměvně, jiné metody Státní bezpečnosti dostávaly vyslýchaného pod opravdu velký a těžko představitelný tlak. Patří mezi ně vyvolávání strachu o zdraví rodinných příslušníků. Petr Cibulka upozorňuje na to, že k výsledku byla opakovaně předvolávána jeho matka v důchodovém věku a jednou dokonce i devadesátiletý dědeček, přestože se s ním sám Cibulka několik let nesetkal. Ten se po absolvování náročného výsledku *„zhroutil a měl celý týden těžké záchvaty.*“¹⁴⁸ Podobnou zkušenost popisuje Jan Urban, kterého se Státní bezpečnost snažila přinutit ke spolupráci skrze jeho nemocného otce. Přestože je Urban upozorňoval na jeho zdravotní stav, *„... oni ho vzali třikrát těsně po sobě na výsledch a táta se po posledním výsledku zhroutil s těžkým infarktem a po pár týdnech zemřel.*“¹⁴⁹

V některých případech se také příslušníci Bezpečnosti snažili přesvědčit představitele opozice k výpovědi nebo ke spolupráci přímo pod pohrůzkou ublížení někomu z jeho blízkých. Spisovatel Jáchym Topol kupříkladu uvádí, že se na něj i na jeho mladšího bratra Filipa Státní bezpečnost snažila tlačit přes jejich vzájemný vztah. *„Bráchovi bylo třináct a kvůli Vojákům¹⁵⁰ po něm začali jít fízlové. Vyslýchali ho v klukovskéjch kraťasech a říkali mu: „Slyšíš od vedle ty rány? To zrovna brácha plive zuby. Chceš vidět na zemi tu krev?“. Mně zas říkali: „No, brácha, ten pude do pastáku mezi úchyly. Umí kouřit? Ha ha ha.*“¹⁵¹ Zcela bezprecedentní výhrůžka byla použita vůči Vladimíru Hlučínovi. *„... telefonoval [mi] nějaký muž a sdělil mi, že jestli pušku nevydám, tak moje dcera bude polita kyselinou a kyseliny že mají dost. Tato slova se pak objevila i v novinách Nová svoboda z roku 1989, když jsem byl představován občanům jako člověk, který se nebojí, kterému je všechno jedno, který se nebojí o život své dcery.*“¹⁵²

Nabízí se otázka, proč byli představitelé opozice ochotni pokračovat ve své činnosti, i když věděli, že by tím mohli ohrozit někoho ze svých blízkých. Většina disidentů uvádí podobnou motivaci – chtěli jít příkladem svým dětem, neustoupit ani pod nátlakem z pozic, které považovali za správné. Petr Oslzlý k tomu uvádí: *„Prostě jsem bral naši situaci jako*

---

¹⁴⁷ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Dienstbierem, s. 39

¹⁴⁸ Dopis Petra Cibulky ministru vnitra, *Informace o Chartě 77* 1981, roč. 4, č. 7, s. 14

¹⁴⁹ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Janem Urbanem, s. 1031

¹⁵⁰ Hudební skupině Psí Vojáci

¹⁵¹ TOPOL, Jáchym a Tomáš WEISS. *... nemůžu se zastavit*. Praha: Portál, 2000, s. 47

¹⁵² VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Vladimírem Hlučínem, s. 218

realitu, v níž je nutno žít čestně a nelze udělat žádnou nečestnost nebo uhnout kvůli tomu, aby to nepostihlo děti. Poněvadž tím bych je naopak postihl.“¹⁵³ Dana Němcová vysvětlila vyšetřovateli Státní bezpečnosti svůj postoj při jednom z prvních výsledků po podpisu Charty. Když se ji vyšetřovatel snažil odradit od opoziční činnosti poukazem na nejistou budoucnost jejích dětí, Němcová zvýšeným hlasem odpověděla: „Vždyť kvůli nim to právě dělám!“¹⁵⁴

Výslech byl také vítanou příležitostí, jak uvnitř opozičního hnutí vyvolat nějaký rozkol – třeba pomocí rozšiřování dezinformací nebo pomluv. Tyto pomluvy se většinou týkaly domnělých morálních poklesků disidentů nebo měly vyvolat dojem, že některý z představitelů opozice je spolupracovníkem Státní bezpečnosti.¹⁵⁵ Že alespoň občas tato snaha padla „na úrodnou půdu“ dokládá vzpomínka Josefa Vacka. Ten byl s přáteli domluvený, že v roce 1985 společně pojedou na pout' do Velehradu. Čekal na ně ale marně. Když se posléze snažil dopátrat důvodů, jeden z jeho přátel mu to vysvětlil velice jednoduše: „Víš, holoubku, všichni si o tobě myslí, že jsi práškač.“¹⁵⁶

Účelem všech výše zmíněných metod bylo mj. získat nad vyslýchaným převahu, ukázat, „kdo je tady pánem“. Tuto převahu si Státní bezpečnost nezískávala pouze pomocí slov, ale někdy také formou otevřeného ponižování vyslýchaného. Osvědčeným způsobem bylo nechat vyslýchaného po dobu výsledku (někdy několikahodinového) stát.¹⁵⁷ Jan Placák byl při výsledku nucen, aby si opakovaně sedal a znovu vstával. „... *Patrně to mělo pokořit mou lidskou důstojnost. Jednou mi jeden z nich odstrčil židli, takže jsem, za smíchu všech tří, málem dopadl na zem.*“¹⁵⁸ Martinu Hyblerovi poručili příslušníci Státní bezpečnosti, aby se při výsledku svlékl. Když odmítl, násilím jej vysvlékli.¹⁵⁹ Bránit se tomuto ponižování bylo velice obtížné, protože jakákoliv sebeobrana mohla být hodnocena jako útok na veřejného činitele.

Většina představitelů opozice se s některými výše uvedenými metodami při žádném ze svých výsledků nesetkala. Jak bylo řečeno, Státní bezpečnost k disidentům přistupovala značně diferenciovaně a z toho také plyne onen rozpor ve vzpomínání na výsledky u jednotlivých opozičních představitelů. Jednou z méně frekventovaných, ale zároveň ne zcela ojedinělých

---

¹⁵³ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Petrem Oslzlým, s. 704

¹⁵⁴ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

¹⁵⁵ VILÍMEK: Mezinárodní souvislosti ... , In: *Mocní? A bezmocní?*, s. 384

¹⁵⁶ tamtéž

¹⁵⁷ Viz např. Dopis Václava Malého ministru vnitra. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 8, s. 2

¹⁵⁸ Dopis Jana Placáka inspekci MV. *Informace o Chartě 77*, 1982, roč. 5, č. 5, s. 12

¹⁵⁹ Sdělení VONS č. 252. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 6, s. 4

metod bylo užívání násilí.

4.3. NÁSILÍ

Násilí představovalo další prostředek, pomocí něhož se Státní bezpečnost snažila snížit důstojnost vyšetřovaného a přimět ho tak k výpovědi, spolupráci, popřípadě k vycestování ze země. I když násilí na vyšetřovnách Státní bezpečnosti je spojováno zejména s obdobím konce 40. a začátku 50. let, tato forma nátlaku byla užívána i v normalizačním období. S politickými podmínkami se však postupně měnily i strategie Státní bezpečnosti a používání otevřeného násilí ustupovalo do pozadí. V 70. a 80. let byly pak navíc informace o případech justiční i politické zvůle publikovány obratem v zahraničních médiích, což Československu přinášelo nežádanou publicitu. Proto také sahala Bezpečnost k různějším metodám zejména při kontaktu s méně známými představiteli opozice, u nichž se dalo předpokládat, že jejich případ v zahraničí nevyvolá tak velký ohlas. Během 70. a 80. let tak už užívání násilí nepředstavovalo ze strany Státní bezpečnosti plošně užívanou strategii, mnohdy se jednalo spíše o iniciativu jednotlivců.

Nejvhodnější příležitostí k užití násilných metod byl pochopitelně výslech. S hrubým zacházením, popř. s „výchovným pohlavkem“ se setkalo poměrně velké množství disidentů, někteří z nich však byli konfrontováni i s mnohem tvrdšími metodami. Karla Soukupa v dubnu 1981 příslušníci Státní bezpečnosti 4 hodiny nepřetržitě tloukli. „... používali při tom karate, kopali jej, šlapali mu po rukách a po nohách, tahali ho za vlasy, vousy a uši, nutili jej dělat kliky apod.“¹⁶⁰ Při výslechu Petra Pospíchala v roce 1980 byla náhle zhasnuta světla, v nastalé tmě vběhlo do místnosti několik příslušníků Státní bezpečnosti a začali ho bít do celého těla.¹⁶¹ Vlastimil Třešňák byl vystaven ještě krutějším praktikám. Kromě toho, že byl při výslechu mlácen, jeden z příslušníků Státní bezpečnosti mu o ruce zhasínal zapálené sirky. On sám v souvislosti se svými výslechy v roce 1981 uvedl: „Přestávám [si] být jist svým životem.“¹⁶²

Policejní brutalita se však nedostala ke slovu pouze při výsleších. Ve sledovaném období bylo zaznamenáno i několik případů únosů nebo přepadení. Ivana Medka v roce 1978 po opuštění budovy Státní bezpečnosti v Bartolomějské ulici dva muži odvěkli do auta a svázali. Poté ho se zavázanýma očima odvezli asi hodinu cesty od Prahy, kde ho zatahli do lesa,

---

¹⁶⁰ Sdělení VONS č. 266. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 9, s. 10

¹⁶¹ Sdělení VONS č. 208. *Informace o Chartě 77*, 1980, roč. 3, č. 14, s. 9

¹⁶² Zpráva o zadržení a výslechu Vlastimila Třešňáka, *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 7, s. 7

paralyzovali ranou do břicha a odjeli.¹⁶³ Jako přes kopírák probíhal únos Bohumila Doležala v témže roce. Tentokrát přepadení na ulici vyvolalo pozornost několika kolemjdoucích chodců, kteří uslyšeli Doležalovo volání o pomoc a snažili se ho bránit před útočníky.¹⁶⁴

Jedním nejbrutálnějších útoků bylo přepadení Ziny Freundové, které se odehrálo přímo v jejím bytě. V říjnu tam zazvonil neznámý muž. Poté, co mu Freundová otevřela, zakryl ji oči a ústa a společně s několika dalšími muži vnikl do bytu. Když se ujistili, že v bytě nikdo další není, začali ji surově mlátit. „*Zině Freundové pak šlapali po bosých nohou, sprostě ji nadávali a ostrhávali ji na temeni hlavy několik pramenů vlasů. Potom z ní začali strhávat noční košili, přičemž ji donutili vstát a pak z ní košili zcela servali. Nahou ji osahávali a přinutili ji, aby si lehla na zem, jeden z mužů ji seděl na obličeji a nutil ji, aby roztahovala nohy. Ostatní ji přitom ohmatávali a nesporně se snažili vzbudit dojem, že ji hodlají znásilnit.*“¹⁶⁵ Krátce po tomto otřesném zážitku se Zina Freundová rozhodla opustit Československo, k čemuž ji ostatně příslušníci Státní bezpečnosti při výsleších opakovaně vyzývali.¹⁶⁶

Užívání násilí nezpůsobovalo představitelům opozice pouze fyzickou, ale i psychickou újmu. Vratislav Brabenec popisuje, jak se cítil poté, co byl zbit u výslechu. „*Vzpomínám si, že jsem došel na Národní, v trafice jsem si koupil Rudý právo a šel na Karlák, i když jsem měl mít sraz s Marií*¹⁶⁷ *v Ječným u Němců. Sedl jsem si na lavičku a tím Rudým právem jsem si přikryl hlavu. A brečel jsem. Tři hodiny. Před nima jsem se teda nerozplakal. V parku jsem pak brečel nad všemi těmi stupiditami a nesmyslnostmi.*“¹⁶⁸

Většina popsanych událostí se udála v období konce 70. a začátku 80. let. V souvislosti s vyostřenou politickou situací v sousedním Polsku a také s vrcholící akcí Asanace, s níž byl spojen tlak na vystěhování se některých představitelů opozice, Státní bezpečnost sahala k tvrdším represivním opatřením, mezi něž patřilo i užívání násilí. Zbyněk Benýšek poukázal na to, že chování příslušníků Státní bezpečnosti k němu se dramaticky změnilo od chvíle, kdy začali vyvíjet snahu o jeho vycestování. „*... jednání příslušníků bylo z počátku korektní, čímž má na mysli, že z počátku byl přinejmenším o výsledku pořízen protokol. Byla tomu přítomna*

---

¹⁶³ Sdělení VONS č. 7 /Ivan Medek/. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč. 1, č. 7, s. 4

¹⁶⁴ Sdělení VONS č. 11. *Informace o Chartě 77* 1978, roč. 1, č. 7, s. 14-15

¹⁶⁵ Sdělení VONS č. 269 Přepadení Ziny Freundové. *Informace o Chartě 77* 1981, roč. 4, č. 10, s. 5

¹⁶⁶ Ze svědecké výpovědi Ziny Freundové. GREGOR. Vyšetřování akce Asanace, In: *Securitas imperii* 13, 2006. s. 184

¹⁶⁷ Brabencova manželka

¹⁶⁸ BRABENEC; KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*, s. 132

zapisovatelka, mohl sedět a nebyl bit, nebyl poléván vodou, příslušníci ho nenutili, aby stál s hlavou opřenou o plechovou skříňku, do které tloukli, nepoužívali ručník. “¹⁶⁹ Stejně jako u Ziny Freundové i u Zbyňka Benýška ustal zájem Státní bezpečnosti o jeho osobu bezprostředně potom, co souhlasil s vycestováním ze země.

Ke zmírnění represivních opatření docházelo zhruba od poloviny 80. let. To potvrzují i někteří představitelé opozice. Jáchym Topol v této souvislosti uvádí: „*Ve druhý polovině 80. let mi vyměnili fízly. Ty, kterým se říkalo mlátičky na androše, vystřídali troubové, který se mnou chtěli jakoby diskutovat o poezii a ptali se mě, co si myslím o literatuře. (...) Když jsem poznal, že mě tyhle mlátit nebudou, začaly být výsledky sranda.*“ ¹⁷⁰Petr Placák tuto změnu popisuje jako přechod od „buzerace intenzivní k buzeraci rutinní“.¹⁷¹ V činnosti Státní bezpečnosti se však ve druhé polovině 80. let stále objevovaly určité „výkyvy“. Na ně pak doplatila zejména tzv. dekadentní mládež, která se v tomto období stala hlavním terčem Státní bezpečnosti při užívání násilí.¹⁷² Téma policejní brutality se pak opět dostalo do středu zájmu v souvislosti s událostmi roku 1989. Tehdy vyvrcholila tendence přesunování násilí z vyšetřoven Státní bezpečnosti do ulic a na náměstí. Násilí páchané zejména na mladých lidech při demonstracích v roce 1989 se stalo sbližujícím momentem veřejnosti a opozice, jež do té doby akcentovala spíše témata, která se pohybovala na okraji veřejného zájmu.¹⁷³

Státní bezpečnost se při volbě, proti komu užít násilí, řídila několika faktory – do jaké míry byl stíhaný známý v zahraničí a tím pádem, jaký by tam zákrok proti němu vzbudil ohlas, jaký byl jeho zdravotní stav – oběťmi násilí se zpravidla nestávaly např. těhotné ženy nebo lidé v důchodovém věku - nebo třeba tím, jaká byla očekávaná reakce postiženého na takový postup. Další faktor nastiňuje Otakar Michl: „*Oni si mě vytipli jako intelektuála. Když jsme diskutovali s Jirkou Němcem a Jardou Kořánem, dospěli jsme k tomu, že mě šoupli do sekce intelektuálů, takže o mě nikdo netípal vajgly a nikdo mi nehrozil rozbitím držky.*“¹⁷⁴

---

¹⁶⁹ Z výpovědi poškozeného Zbyňka Benýška u soudu s příslušníky Státní bezpečnosti. GREGOR. Vyšetřování akce Asanace. In: *Securitas imperii* č. 13, 2006. s. 183

¹⁷⁰ TOPOL, WEISS. ... *nemůžu se zastavit*, s. 59

¹⁷¹ PLACÁK. *Fízl*. Praha: Torst, 2007, s. 115

¹⁷² VILÍMEK: Vnímání mezinárodních souvislostí představiteli komunistických elit... In: *Mocní? A bezmocní?* s. 382

¹⁷³ PULLMANN, Michal; KOLÁŘ, Pavel. Klid k práci, holé ruce a konec našeho komunismu, In: *Mladá fronta Dnes*, příloha *Kavárna*, 18. května 2013

¹⁷⁴ DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 47

Ačkoliv se většina představitelů opozice s násilím proti své osobě ze strany Státní bezpečnosti nesetkala, rozhodně se nejedná o marginální jev a jeho poznání je důležité pro pochopení vztahu opozice a Státní bezpečnost. Latentní hrozba násilí, která při střetu se Státní bezpečností neustále „visela ve vzduchu“, byla často určujícím momentem při utváření tohoto vztahu.

4.4. DOMOVNÍ PROHLÍDKY

Další nepříjemnou zkušenost spojenou se zkoumaným obdobím představovaly pro disidenty domovní prohlídky. Dana Němcová tento zážitek popisuje jako „krupobití.“¹⁷⁵ Prohlídky opravdu přicházely náhle a nečekaně, mnohdy v časných ranních hodinách.

Domovní prohlídka mohla být vykonána pouze, pokud existovalo důvodné podezření, že v prohledávaném objektu se nachází předmět, který je důležitý pro trestní řízení. Před domovní prohlídkou musel být doručen písemný příkaz k vykonání prohlídky a také proveden výslech, při němž nebylo dosaženo dobrovolného vydání hledané věci. Prohlídka musela být provedena za přítomnosti dospělého člena domácnosti a také třetí, nezávislé, osoby – třeba úřednice z ONV.¹⁷⁶ Všechna tato nařízení ale byla mnohdy obcházena. Petr Uhl, u něhož v bytě bylo od roku 1977 do roku 1989 provedeno asi pět domovních prohlídek, však upozorňuje na to, že dodržování zákonnosti ze strany Státní bezpečnosti, zejména v souvislosti s nezávislostí třetí osoby, se v průběhu 80. let zlepšovalo. „*V osmdesátých letech to bylo pravidlo a ta nezávislá osoba nebyl převlečený estébák.*“¹⁷⁷

Při domovních prohlídkách bylo mnohdy zabaveno několik desítek položek, často zcela nesouvisejících s vyšetřovaným trestným činem. V případech, kdy docházelo k plošnému zabavování téměř veškeré samizdatové literatury, byly prohlídky motivovány spíše snahou o zmapování neoficiální ediční činnosti a omezení publikační aktivity postižených než o objasňování trestné činnosti.¹⁷⁸ Majitelé zabavených věcí pak museli získávat svůj majetek zpět pomocí zdoluhavé byrokratické procedury s nejistými vyhlídkami na úspěch.

Zabavené předměty podléhaly pečlivé evidenci a důkladné analýze ze strany bezpečnostních orgánů. K písemným materiálům, kopírovacím i psacím strojům byly

---

¹⁷⁵ Rozhovor s Danou Němcovou z 15. 3. 2015, vedl JH

¹⁷⁶ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 15, s. 141. Poučení k domovním prohlídkám.

¹⁷⁷ Rozhovor s Petrem Uhlem z 18.12. 2014, vedl JH

¹⁷⁸ Okresní národní výbor.

Sdělení VONS č. 228 /série domovních prohlídek 5.1.1981/. *Informace o Chartě 77*, 1981, roč. 4, č. 2, s. 3-4

vypracovávány znalecké posudky. K zabaveným věcem se také prováděly daktyloskopické, biologické a písmoznalecké expertízy za účelem určení autora písemných materiálů nebo majitele psacího stroje. Časová náročnost těchto úkonů byla také jedním z důvodů, proč se mnohdy zabavené věci vracely ke svým majitelům až po několika měsících.¹⁷⁹

Byly zaznamenány i případy, kdy se Státní bezpečnost snažila do bytu podstrčit předměty, jejichž nalezení by mohlo vést ke kompromitaci majitele. Takto např. v únoru 1977 „*pod pohružkou násilí vnikli do (...) domu [Ladislava Lise], kde se zavřeli v kuchyni a fotografovali nějaké předměty na stole, ačkoliv tam předtím nic nebylo.*“¹⁸⁰ Na podobném podkladě byly na usedlosti Jana Litomiského nalezeny a zabaveny pornografické fotografie.¹⁸¹ Vratislav Brabenec se stal terčem následující výhrůžky: „*Víte, co se vám může stát? Přijdeme vám sem na domovní prohlídku, otevřeme vám šatník, a vy tam budete mít samopal! Ten samopal bude s vašima otiskama. Co si myslíte, že se vám stane?*“¹⁸²

Kompromitující předměty nemusely být nastraženy pouze během domovní prohlídky. Státní bezpečnost měla mnohdy v podstatě volný přístup do bytů představitelů opozice a mnoho z nich dokonce uvádí, že při vstupu do něj si příslušníci Bezpečnosti odemknuli vlastním klíčem. Otta Bednářová k tomu uvádí: „*V úterý dne 30. května 1978 jsme se probudili v 6,15 hod. tím, že se v našem bytě objevil uniformovaný příslušník VB, který si otevřel dveře vlastním klíčem (patentním). (...) Na naše udivené otázky, kde vzal klíč, odpověděl, že má náhodou stejný klíč od svého bytu jako my.*“¹⁸³

Domovní prohlídky byly, kromě jiného, mimořádně nepříjemným zásahem do soukromí. Jiří Lederer popsal zážitek z prohlídky takto: „*Policajti vnikají násilně do našich bytů. Bez ohledu na to, že tu možná žijí staří nebo nemocní lidé, a bez ohledu na přítomné děti. Čmouchají v našich šatnících, v našich postelích, v našich psacích stolech a především v našich knihovnách. Jako honící psi se vrhají na všechno tištěné, na popsané papíry. Zabavují nám psací stoje, zabavují prostě všechno.*“¹⁸⁴

---

¹⁷⁹ MUSILOVÁ. *Reakce komunistického režimu na zveřejnění Prohlášení Charty 77*. Diplomová práce, s. 54-55

¹⁸⁰ Zpráva o Chartě z 12. února 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 99

¹⁸¹ Sdělení VONS. č. 212 - Policejní zásahy proti ing. Janu Litomiskému. *Informace o Chartě 77*, 1980, roč. 3, č. 15, s. 2

¹⁸² BRABEPEC; KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*, s. 137

¹⁸³ Libri prohibiti. Fond VONS. sign. 300 II/6. Zpráva Otty Bednářové o policejním zásahu.

¹⁸⁴ Chvála žen, které odmítly sklonit hlavu. Předmluva Jiřího Lederera k románu Evy Kantůrkové. *Informace*

Prohlídky představovaly velice silný zážitek i pro děti, které jim mnohdy byly přítomny. Pro tehdy dvanáctiletého Jiřího Šimsu byla tato zkušenost natolik působivá, že o ní dokonce jako dítě napsal báseň. Pro ilustraci zde uvedu krátký úryvek:

Přišli tajně
zvonili
údajně
ohleduplně do dveří vrazili
bez příkazu
věci prohrabali
sebrali korespondenci
a jiný věci
poštovní tajemství
měli velké hamounství
na nás nedali.
Slíbili
za jednu věc
odejdeme hned.
Hodiny byly
hodinu jednu
roztál led
než odešli.
V jednu věc dostali
za půl hodiny odešli
dva plný pytle si odnesli¹⁸⁵

4.5. VAZBY NA 48 HODIN

Zkušenost krátkodobého uvěznění patřila ke koloritu života opozičních představitelů. Bezpečnostní orgány měly možnost krátkodobě zadržet občany, „kteří páchají výtržností, resp.

---

o Chartě 77, 1982, roč. 5, č. 10, s. 17

¹⁸⁵ ŠIMSA, Jiří a Milena ŠIMSOVÁ. Z prvních dnů Charty. In: *Charta 77 očima současníků*, s. 173-174

*ruší veřejný pořádek.*¹⁸⁶ Většina zadržení měla ale spíše preventivní charakter a jejich účelem mnohdy bylo přinutit zadrženého ke spolupráci při výslechu. Maximální délka tohoto zadržení byla dle zákona 48 hodin. V některých případech byla sice doba uvěznění uměle prodlužována, ale většinou naopak byla kratší než ona maximální výměra.

Petr Uhl uvádí, že během normalizačního období (které bylo v jeho případě podstatně zkráceno dlouhodobým pobytem ve vězení), zažil těchto krátkodobých zadržení 12 nebo 14. „... někdy to bylo jen na čtyřicet hodin, ale někdy třeba na tři dny, dvakrát dva dny, vlastně víc, přes patnáct dnů odsezeno, jen tedy takhle.“¹⁸⁷

V mnoha případech předcházela zadržení domovní prohlídka nebo výslech. Další frekventovanou příležitostí pro krátkodobé uvěznění představovaly výročí (např. 21. srpen nebo 28. říjen) nebo návštěvy zahraničních státníků, při nichž se dalo předpokládat, že se představitelé opozice mohou pokusit o nějakou veřejnou akci. Vtipně glosuje zadržení v souvislosti s návštěvou Leonida Brežněva v Praze Pavel Landovský: „všechny [nás] zatkli, jako za císaře pána zavírali žebráky, byli jsme dole v Ruzyni, kde byly cely předběžného zadržení.“¹⁸⁸ V srpnu 1988, při příležitosti 20. výročí sovětské okupace, bylo tímto způsobem zadrženo několik signatářů Charty 77 – mj. Tomáš Hradílek, Jan Urban, který byl 19., 20. a 21. srpna zadržován vždy v denních hodinách, Stanislav Devátý byl eskortován do Gottwaldova, odkud se vrátil do Prahy, kde byl znovu zadržen, Bohumír Janát a jeho přítelkyně Alena Plašilová byli rovněž zadrženi a následně propuštěni 21. srpna kolem půlnoci, aby mohli být o půl hodiny později opět zadrženi. Obdobným způsobem probíhala i další uvěznění.¹⁸⁹

Tato zadržení ovšem nebyla pouze záležitostí Prahy. Mimopražští disidenti tímto způsobem naopak byli mnohdy postihováni ještě více, než jejich soupoutníci z hlavního města. Dokládá to i vzpomínka Miroslava Skalického. „*Fůru volného času jsem trávil „na osmačtyřicítce“ v Chomutově. V Praze se lidi ještě nějak poschovávali, ale v malých městech, jako byly Chomutov, Plzeň nebo Teplice, nás bylo pár. Za Chomutov jsem to odsíral já. Cokoliv se dělo, ať přijel Brežněv, byl První máj, umřel kamarád, přikodrcala se nějaká*

---

¹⁸⁶ Sdělení VONS č. 220 /další série nezákonných zadržení/. *Informace o Chartě 77*, 1980, roč. 3, č. 16, s. 5

¹⁸⁷ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Petrem Uhlem, s. 1025

¹⁸⁸ LANDOVSKÝ. *Soukromá vzpoura*, s. 115

¹⁸⁹ Sdělení Charty 77 a VONS o policejní represii proti účastníkům demonstrace k výročí 21. srpna 1968 (Dokument č. 41/88). In: CÍSAŘOVSKÁ; PREČAN. *Charta 77*, Svazek II, s. 1031-1032

delegace, vždycky mě zatkli.“¹⁹⁰

Ani v Praze ale mnohdy nebylo možné se „poschovávat“ tak snadno, jak naznačuje Miroslav Skalický. Miloš Hájek se o to neúspěšně pokusil před demonstrací plánovanou na 28. října 1988, tedy v době, kdy byl mluvčím Charty 77. „*Ve středu 26. října jsem jel od Rudy Slánského metrem k Muzeu, tam jsem vystoupil, abych nebyl případně zachycen kamerami. Tramvají a autobusem jsem pak dojel k Pickům, kteří mi poskytli úkryt a pohostinství. Policie pro mě přišla do bytu druhý den ráno.*“¹⁹¹

Hájek zároveň ale uvádí, že zvláště koncem 80. let nepředstavovaly tyto krátkodobé zadržení žádnou mimořádně útrpnou zkušenost. Jemu samotnému se dokonce dařilo trávit tento čas efektivně. Po dohodě s majorem Fulínem se vždy během svého krátkého uvěznění věnoval psaní pamětí. „*Byl jsem tím tak pověstný, že jednou, v červnu 1989, kdy nás hromadně sebrali a seděli jsme na chodbě ve Čkalovce, povídá Standa Devátý: ‚Miloši, ty nepíšeš paměti?‘ A hned mi schrstil nějaký papír.*“¹⁹²

4.6. ADMINISTRATIVNÍ POSTIHY

Jedním ze způsobů, kterými bezpečnostní orgány znepríjemňovaly život představitelům opozice, byly nejrůznější administrativní postihy. Ideální příležitostí k takovým postihům se stávaly silniční kontroly. Zde se dostala ke slovu Veřejná bezpečnost a projevila se tak součinnost jednotlivých bezpečnostních orgánů při co nejdůslednějším uplatňování persekucních opatření proti představitelům nezávislého hnutí a lidem z jejich okolí.

Disidenti se často stávali objekty silničních kontrol a téměř pokaždé při nich příslušníci Bezpečnosti našli nějaký nedostatek. Na základě těchto nedostatků jim pak byly odebrány řidičské a technické průkazy. V mnoha případech však byly průkazy odňaty pouze administrativní cestou.

Získat doklady zpět znamenalo podstoupit náročnou byrokratickou proceduru, jak naznačuje Petr Uhl: „... *kdo je chtěl zpátky, musel dělat znovu zkoušky. V té době jsem se rozhodl, že už řidičák nechci – neměl jsem auto. (...) Tak ze mě Státní bezpečnost udělala neřidiče.*“¹⁹³ Kuriózní důvod k odebrání řidičského průkazu popisuje ve svém fejetonu i Ludvík Vaculík:

---

¹⁹⁰ DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 99

¹⁹¹ HÁJEK, Miloš. Vzpomínání na všední dny mluvčího Charty. In: *Charta 77 očima současníků*, s. 39

¹⁹² tamtéž, s. 38

¹⁹³ UHL, PAVELKA. *Dělal jsem, co jsem považoval*, s. 271

„Dále mi odňali řidičský průkaz pod pravdivou záminkou, že v něm nemám fousy, a nepomohlo mi namítat, že od loňského jara leží u nich žádost o průkaz s fousama.“¹⁹⁴ Při silničních kontrolách policisté skutečně „neměli slitování“. Když po cestě na Havlovu krkonošskou chalupu na Hrádečku zapadla policejní hlídka do sněhu, Havel se svým kamarádem Antonínem Maněnou jim v rámci horské solidarity přispěchali na pomoc a pomohli jim auto vyprostit. Jakmile se Maněna o hodinu později vracel zpět do města, ti samí policisté ho zastavili a provedli technickou prohlídku jeho vozu.¹⁹⁵

I v těchto případech projevily bezpečnostní složky značnou originalitu při provádění represí. Obzvláště vynalézavá metoda byla uplatňována proti kněžím. Příslušníci je mnohdy kontrolovali na přítomnost alkoholu v krvi bezprostředně potom, co dosloužili mši, při které se napili mešního vína. Pokud byl výsledek testu pozitivní, na místě jim odebírali řidičské průkazy.¹⁹⁶

Někteří opoziční představitelé navíc byli postiženi odpojením telefonní linky. V prvních měsících po vzniku Charty to byli např. Ludvík Vaculík, František Kriegel, Petr Uhl, Jan Patočka, Jiří Hájek, Pavel Kohout a další. V odůvodnění, které dostali, bylo odpojení vysvětleno naléhavým obecním zájmem, jenž nutí správu spojů využít jejich stanice k jiným účelům.¹⁹⁷ Představitelům opozice, kterým telefon zůstal, byly pro změnu odposlouchávány soukromé telefonáty. Někteří z nich měli navíc provoz telefonní stanice zpestřený ještě o noční hovory „neznámých“ vtipálků. Tuto zkušenost popisuje Otakar Michl: „Z neděle na pondělí, bylo asi půl druhé v noci, telefon. Když jsem to zvednul, ozvala se ABBA, píseň SOS. Hulákám do sluchátka a nic, tak s tím praštim. A za pět minut telefon: ABBA – SOS. Vyvěsil jsem telefon a druhý den, z pondělí na úterý, před půl druhou v noci: ABBA – SOS. Tak mi to došlo (...). Ráno

---

¹⁹⁴ VACULÍK, Ludvík. A nastal podzim. *Svědectví* 1977, č. 53

Pocity spojené s opakujícími se silničními kontrolami popisuje Vaculík i v Českém snáři. „Neuvědomiv si, že je všední den, vyjel jsem a zatočil do Letenské ulice, jako by byla neděle, a tam mě ihned zastavili policisté. Dostal jsem stovku pokuty, štípli mi kupón a ještě si mě zapsali, že mě pozvou na testy. O tom, proč ta gradace, škoda slov. (...) I když už ta stovka je moc, byl to aspoň trest za porušení zákazu. To další jsem dostal za to, že nepokládám policajty za své nadřízené. Rok od roku dá se pozorovat, jak se tento aparát mění ze zřízenců pro veřejný pořádek v napuchlou vyšší kastu.“ VACULÍK. Český snář, s. 96

¹⁹⁵ K AISER, Daniel. *Disident. Václav Havel 1936-1989*. Praha: Paseka, 2009, s. 151

¹⁹⁶ Kontrola nebo persekuce? *Americké listy* 1981, č. 20, s. 2

¹⁹⁷ MUSILOVÁ. *Reakce komunistického režimu na zveřejnění Prohlášení Charty 77*. Diplomová práce, s.

*naklušu za starým Bečvim*¹⁹⁸ (...) a on říká: „Pane Michl, vy jste takovej muzikant, jaká se vám líbí muzika? Říkám: „Vždyť to znáte, to máte proštudovaný,“ A on: „Co taková ABBA, to se vám nelíbí?“ Tak jsem se rozzářil a říkám: „ABBA, no to je skvělý, nejradši mám SOS.“ A on pokejšoval hlavou, to byly jejich vtípky“.¹⁹⁹

Některým představitelům opozice byly také odebrány občanské průkazy. Následně obdrželi náhradní potvrzení, které je ale neopravňovalo k vyzvednutí obnosů ze žirového konta nebo k prokázání identity např. v hotelu.²⁰⁰ Dalším administrativním postihem bylo zabavování pasů s odůvodněním, že „není v souladu se zájmy republiky“, aby daný představitel nebo představitelka opozice byli držiteli cestovního dokladu.²⁰¹

4.7. ZTRÁTA ZAMĚSTNÁNÍ

Nejtvrdějším administrativním postihem, který mnohdy znamenal i existenční ohrožení těch, proti nimž byl uplatňován, byla ztráta zaměstnání. V literárních a filmových zpracováních normalizačního období jsou disidenti vyobrazováni jako zasmušilí topiči, metaři nebo myči oken tak často, že se z toho stalo téměř klišé. Faktem však zůstává, že opoziční představitelé skutečně byli odsouváni do nekvalifikovaných manuálních zaměstnání. Mnoho pozdějších disidentů uvádí jako zlom rok 1969, kdy ve velkém probíhalo vylučování ze strany a mnoho lidí muselo opustit zaměstnání. Nejdůsledněji byly tyto postihy uplatňovány proti příslušníkům inteligence, tzn. novinářům, spisovatelům, lidem spojeným s divadlem a filmem, akademikům, právníkům, lékařům, ekonomům, přírodovědcům atd.²⁰² Na seberealizaci, které předtím dosahovali prostřednictvím své práce, už teď nezbývalo tolik času.²⁰³ Masivní přesun intelektuálních elit do manuálních zaměstnání představuje zajímavý fenomén, Jonathan Bolton v této souvislosti hovoří o „stínovém světě“. Tento svět vznikl v podstatě ze dne na den a začal existovat mimo oficiální instituce a nezávisle na nich - „jako kdyby se kulturní svět fázově

---

¹⁹⁸ Vyšetřovatel Státní bezpečnosti

¹⁹⁹ DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 48

²⁰⁰ MUSILOVÁ: Reakce komunistického režimu na zveřejnění Prohlášení Charty 77. Diplomová práce, s. 68

²⁰¹ Situační zpráva o Chartě 77 od 10. srpna do 12. října 1977, CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 123

²⁰² BOLTON: *Světy disentu*, s. 94

²⁰³ JECHOVÁ, Květa. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003, s. 35

posunul nebo přeložil do nové reality, v níž byli lidé pouhými obrazy svých dřívějších veřejných osobností. “²⁰⁴ Tato vykořeněnost z existujících struktur je pak přirozeně uvrhovala do opozice vůči režimu, což výrazně usnadňovalo jejich pozdější zapojení do činnosti nezávislého hnutí.²⁰⁵

Historik Jaroslav Mezník se, po tom, co v roce 1972 opustil vězení, mohl uplatnit pouze v dělnické profesi. V této práci našel určité uspokojení, dařilo se mu nevyčínávat a adaptoval se mezi dělníky jako rovnoprávná součást kolektivu. Až do podpisu Charty 77. „*Potom, co jsem podepsal Chartu, tak jedním z důsledků bylo to, že se najednou spousta lidí dozvěděla, že jsem doktor. (...) Dělník ze zámečnické dílny, co jsme si tykali, mně najednou začal vykat. Já jsem mu řekl: ‚Co blbneš, co mně vykáš.‘ Odpověděl: ‚Tož vy jste doktor.‘“*²⁰⁶ Podpis pod Prohlášením Charty vzbuzoval opravdu velký rozruch a nevšímal si ho jen spolupracovníci signatářů, ale i státní moc.

Podpisem Charty si většinou otevřeli cestu ke ztrátě zaměstnání i ti, kteří i přesto, že byli z různých důvodů v opozici vůči režimu, doposud zůstávali ve svých původních profesích. V první polovině roku 1977 bylo ze zaměstnání propuštěno kolem sta signatářů Charty, mnozí byli navíc vyloučeni z ROH.²⁰⁷ Výpověď probíhala formou okamžitého zrušení pracovního poměru, popř. výpovědi s jednoměsíční až tříměsíční lhůtou. Výjimkou nebyly ani vynucené dohody o rozvázání pracovního poměru, propuštění ve zkušební lhůtě apod.²⁰⁸

Ke ztrátě zaměstnání však mnohdy ani nebylo nutné připojit signaturu pod Prohlášení Charty, důvodem k propuštění mohlo být i pouhé vyjádření sympatií s nově vzniklou občanskou iniciativou. V případě kolegů Ivana Medka dokonce nebylo třeba ani to: „*Z 25 spolupracovníků Ivana Medka, kteří písemně protestovali proti jeho propuštění ze zaměstnání, jich 18 svůj podpis odvolalo na nátlak ředitele Supraphonu Kašáka; ze sedmi, kteří odmítli svůj podpis odvolat, dostali tři výpověď a dva byli postiženi jinak.*“²⁰⁹ V některých případech byli postiženi dokonce i zaměstnanci, kteří odmítli podepsat rezoluci proti Chartě 77, aniž by předtím znali text jejího Prohlášení. Ztrátou zaměstnání byl z tohoto důvodu potrestán např. profesor

---

²⁰⁴ BOLTON: *Světy disentu*, s. 129

²⁰⁵ Tamtéž, s. 130-

²⁰⁶ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jaroslavem Mezníkem, s. 562

²⁰⁷ Situační zpráva o Chartě k 10. červenci 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 116

²⁰⁸ Situační zpráva o Chartě 77 – 5. května 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 109

²⁰⁹ Zpráva o Chartě ze 12. února 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 100

prachatického gymnázia Jan Urban.²¹⁰

Pro ukončení pracovního poměru signatářů Charty nebyly hledány žádné zástupné důvody, podpis pod Prohlášením představoval dostatečný a právně podložený argument pro vyhazov. „*Signatáři této písemnosti totiž hrubě a nepravdivě pomlouvají Československou socialistickou republiku a revoluční vymoženosti jejího lidu. Osobují si právo zastupovat lid Československa, žádají dialog s politickou i státní mocí a chtějí hrát úlohu jakéhosi prostředníka v případných konfliktních situacích. Domáhají se takových práv a svobod, jež by umožňovaly znovu volně organizovat protistátní a protilidovou činnost a znovu se pokusit o rozbití socialistické moci.*“²¹¹ Z výše uvedeného textu vyplývá, že Charta svým zaměřením a způsobem činnosti může představovat ohrožení bezpečnosti státu. „*Posouzení otázky, zda ohrožení bezpečnosti státu je za této situace podle okolností konkrétního případu, zejména s ohledem ke znalosti obsahu písemnosti a dobrovolnosti jejího podepsání prokázáno, přísluší organizaci před tím, než přistoupí k okamžitému zrušení pracovního poměru.*“²¹² Pracovní poměr může být ukončen výpovědí s řádnou lhůtou popř. okamžitě, pokud „*setrvání pracovníka v organizaci do uplynutí výpovědní lhůty není možné bez ohrožení řádného plnění úkolů organizace.*“²¹³

Podpis Charty se promítl i do pracovního života příbuzných signatářů. Kamila Bendová k tomu uvádí: „*Přestože jsem nebyla signatářkou (Chartu 77 podepsal manžel), zažila jsem v ústavu ČSAV²¹⁴, kde jsem tehdy pracovala, také ponižující ‚drobnosti‘. Kolegové mi například nesměli poděkovat v článku nebo jsem nesměla přednášet. Každý měsíc přicházel příslušník StB do práce za ředitelem, který si zavolal mého vedoucího, aby mi nařídil, abych vypracovala plán práce. Po odevzdání putoval výkaz nazpět a příslušník StB si ho odnesl. To se opakovalo každý měsíc několik let.*“²¹⁵ Podobnou zkušenost absolvovala i Marie Vaculíková, která pracovala v manželské poradně a měla zakázáno provádět samostatné konzultace s klienty.²¹⁶

---

²¹⁰ Více o pracovních postizích v prvních měsících Charty viz Dokument Charty ze 30. května 1977 - Dopis Charty 77 Federálnímu shromáždění ČSSR o pracovní diskriminaci chartistů a občanů, kteří odmítli Chartu 77 odsoudit. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek I, s. 45

²¹¹ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 15, s. 158. K hodnocení účasti pracovníka na tzv. Chartě 77 jako důvodu ke skončení pracovního poměru jeho okamžitým zrušením nebo výpovědí

²¹² tamtéž

²¹³ tamtéž

²¹⁴ Československá akademie věd

²¹⁵ BENDOVÁ. Ženy v Chartě, In: *Opozice a odpor*, s. 56

²¹⁶ VACULÍK. *Český snář*, s. 140

V některých případech se Státní bezpečnost nespokojila s přeřazením opozičních představitelů do nekvalifikovaných zaměstnání. Vratislav Brabenec byl propuštěn z místa honáka krav.²¹⁷ Když se později pokoušel sehnat jakékoliv jiné zaměstnání, kladla mu Bezpečnost do cesty překážky. „*My neměli telefon a já chodil telefonovat k svému kamarádovi, kterej byl ale napíchnutej. A to já nevěděl. Takže já telefonoval přímo na Barták*²¹⁸! Třeba jsem našel inzerát, že shánějí šedesát kopáčů k Vodním stavbám. Tak jsem jim zavola, že bych měl zájem, rád pracuju na vzduchu a fyzicky... Pak jsem přijel na Vodní stavby, vešel jsem tam a řekl, že jsem jim před hodinou volal a chtěl bych dělat kopáče. Na tom osobním oddělení se na mě podívali a řekli: „*Okamžitě opusťte tuto budovu nebo voláme Bezpečnost!*“²¹⁹ Podobnou zkušenost popisuje Zdeněk Vokatý: „*Čtyři hodiny jsem bojoval na Národním výboru v Ostravě, ať mě někde zaměstnají, když to všude píšou, měli tam cedule, kde všude berou pracovníky. Jenomže když mi někde čtvrt hodiny slibovali, že mě zaměstnají, objevil se tam za chvíli estébak a řekl jim, že mě zaměstnat nemůžou, že vykrádám sklepy.*“²²⁰

Pokud se někomu z představitelů opozice delší dobu nedařilo sehnat práci, vystavoval se nebezpečí, že bude obviněn z příživnictví.²²¹ Některé z nich uchránil od tohoto nařčení příjem finanční podpory ze zahraničí, např. z Nadace Charty 77 Františka Janoucha. Jan Trefulka, Milan Uhde a další se po dobu normalizace stali „muži v domácnosti“, což československý právní řád umožňoval.²²²

Velice neortodoxní a ojedinělou metodu, jak před úřady obhájit svou nezaměstnanost a nebýt za to potrestán, předkládá Jiří Müller. Tuto metodu vytvořil Müller ve spolupráci se svou manželkou a podle jeho slov byla účinná – pomohla mu překlenout více než rok bez zaměstnání ve státě s pracovní povinností. „*Napsali jsme prohlášení, jehož obsahem bylo: Já, Bronislava Müllerová, prohlašuji, že můj manžel se řádně stará o naše dvě děti a pečuje o domácnost. To byl cár papíru. My jsme ale šli k notáři a on tam dal razítko, kterým ověřoval pravost jejího*

---

²¹⁷ Situační zpráva o Chartě k 10. červenci 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 116

²¹⁸ Budova StB v Bartolomějské ulici

²¹⁹ BRABENEC, KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*, s. 130

²²⁰ DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 72

²²¹ Novela trestního zákona z roku 1965 § 203 Příživnictví: „(2) *Kdo se soustavně vyhýbá poctivé práci a dává se někým vydržovat nebo si prostředky k obživě opatřuje jiným nekalým způsobem, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.*“ TOLAR, Jan a Miroslav VRÁTNÝ. *Trestní řád a předpisy souvisící: textové vydání*. Praha: Orbis, 1966

²²² NOSKOVÁ, Jana. Brněnský dissent a jeho každodennost, In: *Mocní? A bezmocní?*, s. 118-119

*podpisu. Nic víc. Nicméně to razítko bylo pěkně kulaté a já jsem to měl v občance. To považuji za velmi významnou věc, kterou se mi podařilo vymyslet.*²²³ Tato metoda, bezpochyby originální a v tomto případě i úspěšná, ale představovala spíše provizorní řešení situace a v žádném případě nemohla sloužit jako plošně užívaná strategie.

Ale podobně jako v jiných případech, ani v zaměstnání nebyla persekuce představitelů opozice úplně důsledná. Otakar Michl vzpomíná, že i po podpisu Charty nadále zůstal na své pozici bankovního úředníka, ačkoliv najisto počítal s vyhazovem. *„Furt jsem čekal, kdy mě zavolají na to personální. (...) Léta jsem nevěděl, co v tom bylo. Pak něco přišlo, a já dostal stovku přidáno. To jsem si říkal, že je opravdu silný kafe.*²²⁴

4.8. „ODDĚLENÍ ŠPINAVÝCH TRIKŮ“

U všech jmenovaných metod se Státní bezpečnost i další instituce snažily zachovávat alespoň nějakou iluzi zákonnosti. A přestože ze zákonných mantinelů občas vybočovaly, případně je libovolně posouvaly, byly tyto metody teoreticky podloženy právním základem. V případě „špinavých triků“ se Státní bezpečnost této iluze vzdávala a podnikala vůči představitelům opozice útoky, proti kterým se jen těžko bránilo. Jiří Müller uvádí, že *„...takové věci jako odposlechy, sledování a domovní prohlídky, to nebylo nejvýznamnější. Na to měli podle zákona právo. Ale pak byla spousta operací, které nikde v zákoně nebyly, ale které oni samozřejmě efektivně dělali. A to se týkalo každodenního života. Třeba přesvědčovali mou ženu, že si mě nemá vzít – tak kde na to byl zákon. Když jí tvrdili, že mám spoustu ženských. Když navštěvovali lékaře mých dětí a ptali se jich, zda trýzníme děti – kde je na to zákon?*²²⁵

Snaha zasáhnout těmito triky někoho z rodinných příslušníků opozičních představitelů nebyla nijak ojedinělá. Další originální metodu zmiňuje opět Jiří Müller. Když byl u rodičů na návštěvě, zazvonil u dveří kněz s tím, že přišel dát jeho otci poslední pomazání. *„Tatínek sice nekypěl přímo zdravím, ale k poslednímu pomazání měl zatraceně daleko. (...) No kde na toto byl zákon? Takže to byly věci, které oni dělali a které byly zaměřeny na každodenní život.*²²⁶

V roce 1977 se Bezpečnost pokusila vylekat také Libuši Šilhánovou. Když byl její manžel na chalupě, zazvonili u ní zaměstnanci pohřební služby s tím, že si přišli vyzvednout

---

²²³ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Müllerem, s. 613

²²⁴ DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 47

²²⁵ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Müllerem, s. 607

²²⁶ tamtéž

jeho tělo.²²⁷ Podobně vynalézavým způsobem se Státní bezpečnost snažila vystrašit rodinu Karla Bartoška o rok později. Před dveře jeho bytu postavili příslušníci Bezpečnosti rakev s Bartoškovým jménem a datem narození tak, aby na ni narazily jeho děti, až půjdou ze školy. „*Vtip byl také v neopakování, tu rakev nastražili jen jednou.*“²²⁸

Pohřební tematika ostatně představovala inspiraci pro provádění „špinavých triků“ poměrně často. Jako ukázkový příklad může posloužit pohřeb Jana Patočky. Státní bezpečnost se obávala, že se tato událost promění v manifestaci opozičních postojů k režimu, a tak se rozhodla výrazně ovlivnit přípravu i průběh pohřbu. Před obřadem byla zavřena všechna květinářství v okolí hřbitova, věnec objednaný Jaroslavem Seifertem se v den pohřbu záhadně ztratil. Byly odkloněny tramvaje a autobusy, všechna přijíždějící auta podstupovala kontrolu, smuteční hosté byli legitimováni.²²⁹ Asi dvacet představitelů opozice bylo po dobu konání pohřbu zadrženo a byla jim tak znemožněna účast na něm. Někteří byli zajištěni už den předem, např. Egon Čierny, Petr Uhl, František Stárek, Milan Hlavsa, Jiří Němec nebo Ladislav Hejdránek, jiné příslušníci „odchytili“ až cestou na pohřeb, jako tomu bylo v případě Jiřího Hájka, Zdeňka Mlynáře, Františka Kriegla nebo Ludvíka Vaculíka.²³⁰ Posledně jmenovaný se Státní bezpečnost pokusil přelstít a vyšel z domu o několik hodin dříve. Nebylo to nic platné, vůz Státní bezpečnosti už na něj čekal přede dveřmi. Na stanici se mu ani nijak nesnažili zastřít účel zadržení. Hned ve dveřích mu sdělili, že důvodem jeho přítomnosti je pohřeb Jana Patočky a že čas do skončení obřadu může využít libovolným způsobem – třeba spánkem nebo četbou.²³¹

Ještě skandálnějším způsobem byl narušen samotný pohřeb. Všichni jeho účastníci byli filmováni a fotografováni. Po celou dobu obřadu nad hlavami smutečních hostů kroužil vrtulník a na přilehlém plochodrážním okruhu byly motory záměrně vytáčeny na volnoběh, aby působily co největší hluk.²³² Jako vrchol této snahy působí těžko uvěřitelná informace, že agent Státní

---

²²⁷ BOLTON: *Světy disentu*, s. 240

²²⁸ PAVELKA, UHL. *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, s. 270

²²⁹ Z otevřeného deníku Jana Vladislava, 24. března. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 95

²³⁰ Zpráva o Chartě 77 z 20. března 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 107

²³¹ VACULÍK, Ludvík: Pohřeb mluvčího, In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 78-81

²³² „*Pouhých šest let uplynulo ode dne, kdy na pohřbu Jana Procházky zvědavá moc stydlivě ukrývala své staré přístroje do korun stromů. Tady stáli jejich operatéři u nejmodernějších západních videokamer na všech přístupech. Nestyděli se s nimi vylézt ani na hřbitovní zeď, posílení fotografie, jejichž tlusté tubusy hledaly v tichém zástupu dosud neznámé kusy škodné pro příští léč. (...) Nestyděli se horších věcí. Když začal mluvit*

bezpečnosti, který profesora Patočku po čtvrtstoletí sledoval, se údajně nabízel, že pronese pár slov nad jeho hrobem, protože ho znal nejlépe.²³³

S pohřební tematikou do jisté míry souvisí i následující příběh, který dokládá, jak se Státní bezpečnost spolupodílela na dehonestální mediální kampani proti představitelům opozice. Za nejkřiklavější příklad této snahy lze označit zveřejnění intimních fotografií Ludvíka Vaculíka.²³⁴ Fotografie, na níž jsou Vaculík a jeho milenka zachyceni, jak leží nazi na náhrobních kamenech, mu zabavila Státní bezpečnost při domovní prohlídce v roce 1975.²³⁵ Další dva roky ho Bezpečnost vydírala pod pohrůžkou, že pokud neemigruje nebo alespoň neukončí činnost edice Petlice, fotografie zveřejní. Celé dva roky Vaculík tuto nabídku odmítal a odmítl ji i při sérii výslechů, které následovaly po zveřejnění Charty. V sobotu 21. ledna 1977 byly fotografie otištěny v časopise Ahoj.²³⁶ U čtenářů, zvyklých zejména na tzv. oficiální fotografie, musel pohled na akty (byť se zakrytými intimními partiemi) bezpochyby vyvolat pobouření. Účelem tohoto a podobných článků bylo vzbudit mezi občany odpor k představitelům opozice a dosáhnout jejich všeobecného odsouzení. Fotografie se objevily také v ČST²³⁷, odsudek Vaculíkových aktů otiskla např. Lidová demokracie v článku Morální tvář autorů Charty 77.²³⁸

Vaculík pochopitelně tento bezprecedentní zásah do soukromí nesl velice těžce. Snažil se, byť neúspěšně, bránit i právní cestou. Mezi ostatními disidenty vyvolal útok vlnu solidarity.

---

kněž, ozval se nervy drásající zvuk, jakoby nahodila motorové pily parta dřevorubců. To se na těsně přilehlém plochodrážním stadiónu postavilo do řady závodní družstvo policejní sportovní jednoty Rudá hvězda.“ KOHOUT. Kde je zakopán pes, s. 440

²³³ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 194

²³⁴ Sám Vaculík událost reflektuje v několika svých fejetonech. Konkrétně „Nastal podzim“, „Moc práce“, „Komu patří pomsta“ a „Jonáš a obluda“

²³⁵ „V roce 1975 mi při domovní prohlídce StB zabavila fotografie obsahu vhodného k vydírání, jaké končívá spoluprací s tajnou službou nebo sebevraždou. Fotografie, jež si člověk může udělat pro sebe a musí si to pak před Bohem či ďáblem nést.“ VACULÍK, Ludvík. Poučení z krizového vývoje. In: *Charta 77 očima současníků*, s. 189-190

²³⁶ BOLTON. *Světy disentu*, s. 315

²³⁷ Československá televize

²³⁸ ŽELEZNÝ, Jakub. *Mediální kampaň Proti Chartě 77 jako vrcholný příklad komplexní komunistické propagandy období tzv. normalizace*. Praha 2011. Rigorózní práce. Karlova univerzita v Praze. Fakulta sociálních věd, s. 67

Po uveřejnění fotografií dostal Vaculík povzbuzující dopis od Petra Uhla a jeho přátel.²³⁹ Karol Sidon, jenž byl v té době zaměstnán v trafice, vystříhal inkriminované fotografie ze všech výtisků, které měl na stánku. Státní bezpečnosti se nepodařilo najít paragraf, pomocí něhož by mohli Sidona potrestat - alespoň tedy zařídila ukončení jeho pracovního poměru v trafice.²⁴⁰ Sám Vaculík si nejvíce vážil gesta profesora Patočky. Ten nejdříve po uveřejnění fotografií navštívil Vaculíkovu manželku, aby se ujistil, že je v pořádku, a posléze poslal Vaculíkovi dopis, ve kterém mu vyjádřil podporu. „Nelze ustupovat násilí, ani když vystupuje v rouše domněle „mravního“ rozhořčení a když má všechny maloměšťácké sklony na své straně: Všichni lidé, v kterých nepřestával mluvit cit pro to, co je správné, musí být dnes s Vámi a na Vaší straně.“²⁴¹

Další ze „špinavých triků“ představovaly útoky „neznámých pachatelů.“ „Neznámí pachatelé“ rozesílali představitelům opozice urážlivé a výhružné dopisy, poškozovali jejich majetek a v některých případech ohrožovali zdraví jich i jejich blízkých. Velmi často se terčem takových útoků stával Václav Havel. Tomu někdo např. propíchal všechna čtyři kola a rozbil čelní sklo u automobilu. Větší a fatálnější útoky pak byly podnikány na jeho horské chalupě. Během Havlovy několikátýdenní nepřítomnosti se v chalupě porouchalo veškeré sociální zařízení i topení. „Chápal jsem to jako nešťastnou shodu náhod, nicméně odborníci, když jsem tento názor vyslovil, mne chápali jako blázná: žádná náhoda nemůže podle nich přeskřípnout kontakty na hořáku u kotle, žádnou náhodou nemůže být čerpadlo ucpáno vlnou, tím méně je pravděpodobné, aby se z ničeho nic a sama od sebe všechna kolena odtoků od vany, umývadla i dřezu zastavila jakousi speciální pryskyřicí. Musel jsem nakonec uznat – konfrontován s argumenty odborníků -, že v tom budou mít asi prsty NP²⁴², tím spíš, že disponují klíčem od našeho domu, o čemž svědčí jejich dřívější návštěvy.“²⁴³

Nelze se stoprocentní jistotou spojovat tyto útoky se Státní bezpečností, ale mnohé indicie ukazují tímto směrem. Určitým vodítkem může být vzácně obsáhlý svazek Dialog, který Bezpečnost vedla na Pavla Kohouta. Ani zde není explicitně vyjádřeno, že za sérií útoků proti spisovateli stála Státní bezpečnost, ale jak ukázal Pavel Kosatík v knize *Fenomén Kohout*, z kontextu je její angažmá v celé věci poměrně patrné. Pokud Kosatíkovu premisu přijmeme, odhalí nám obsah svazku až obsedantní snahu Bezpečnosti utajit svůj podíl na útocích i v

---

²³⁹ VACULÍK. Poučení z krizového vývoje, In: *Charta 77 očima současníků*, s. 189-190

²⁴⁰ KLÍMA, Ivan. *Moje šílené století II*. Praha: Academia, 2010, s. 275

²⁴¹ Dopis Jana Patočky Ludvíku Vaculíkovi, 27.1. 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 52

²⁴² Neznámí pachatelé

²⁴³ HAVEL. 1. zpráva o mém domácím vězení, In: *O lidskou identitu*, s. 308-309

interních dokumentech.

Celý případ začal sérií výhružných dopisů, pokračoval nalezením bomby na podvozku auta Kohoutovy manželky Jeleny a vyvrcholil otrávením jejich jezevčíka Edy.²⁴⁴ V prvním z řady výhružných dopisů pisatel po Kohoutovi žádal půl milionu korun výměnou za bezpečí jeho a potažmo i jeho rodiny. Přestože Kohout tušil, že za vším by mohla stát Bezpečnost, nahlásil celou věc policii. Ta se případem začala zabývat. Přidělila Kohoutovi neustálou ostrahu a sám spisovatel všechny své další kroky ve vyděračské aféře koordinoval s policií. Ta mezitím obklopila Kohouta svými lidmi. Místo specialistů na terorismus byli na Kohoutovu ochranu nasazeni příslušníci IV. správy FMV zabývající se sledováním. Jakoby bezpečnostní orgány dobře věděly, že Kohoutovi žádné nebezpečí nehrozí, leda od nich samých.²⁴⁵ Kohout svou spoluprací s policií v podstatě umožnil Bezpečnosti mít nad ním trvalou kontrolu. V některých záznamech o případu je vcelku bez ostychu vyjádřeno, že vyšetřujícím šlo o zcela jiné věci než o dopadení pachatele. Když Kohout vyjadřuje obavu, že by někdo mohl otrávit zeleninu na jeho sázavské zahrádce nebo po něm vystřelit z protilehlého kopce a zve příslušníky k prohlídce chaty, vyšetřovatel do protokolu zapisuje, že pozvání bylo využito k orientační prohlídce domu, zvláště pak pracovní spisovatele.²⁴⁶

Celý případ nakonec vyzněl do ztracena a viníka se nepodařilo vypátrat. Krátce po travičských útocích manželé Kohoutovi odjeli na roční pobyt do Rakouska, během něhož byli Kohout a později i jeho žena zbaveni československého občanství.

---

²⁴⁴ Detailně Kohout příběh líčí v knize *Kde je zakopán pes*

²⁴⁵ KOSATÍK, Pavel. *Fenomén Kohout*, Praha: Mladá fronta, 2013, s. 369

²⁴⁶ tamtéž

5. OBRANNÉ MECHANISMY

5.1. OBRANA SKRZE ZÁKONNOST

Úvodem je třeba říci, že níže popsaná strategie nesloužila jen jako obranný mechanismus. Upozorňování porušování zákonnosti ze strany státní moci bylo jedním ze základních pilířů opoziční činnosti během normalizace. Je však nezpochybnitelné, že tato činnost měla zásadní vliv při střetávání opozice se Státní bezpečností a mocenskými orgány obecně. Byla nejpřirozenější obranou a zároveň zmenšovala propast, na které byl tento nerovný vztah postaven. Oni „nespravedlivě stíhaní“ tak získali svůj hlas, mohli vystoupit z anonymity a ukázat, že nehodlají jen pasivně přijímat na nich vykonávané represe.

Nejvýznamnějším opozičním uskupením v normalizačním Československu byla bezpochyby Charta 77. Charta sama sebe nedeklarovala jako politickou opozici snažící se převrátit společenské poměry, nýbrž se snažila nezákonnosti režimu napadat z legálních pozic. Základní oporou chartistů pro tyto „výpady“ bylo přijetí paktů o občanských a politických právech a o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ke kterému se československá vláda zavázala v roce 1975 v Helsinkách.²⁴⁷ Toto bazírování na dodržování zákonů a naopak upozorňování na případy, kdy jsou zákony porušovány, je typické pro celou další činnost Charty.

Důležitou „odnoží“ Charty se stal VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, který vznikl 28. dubna 1978.²⁴⁸ Po diskusích uvnitř Charty bylo rozhodnuto, že se VONS nestane její integrální součástí, nýbrž samostatně působícím tělesem. To mohlo být jedním z důvodů, proč byli proti členům VONS voleny tvrdší postihy než proti těm, kteří „jen“ podepsali Chartu.²⁴⁹

Ačkoliv návrhy na ustanovení výboru hájícího politické vězně vzešly už v roce 1977 od Jana Tesaře, bezprostředním předchůdcem VONS se stal až Výbor pro propuštění Václava Havla, Pavla Landovského a Jaroslava Kukala (též Výbor na obranu tří)²⁵⁰, jenž vznikl jako

---

²⁴⁷ Základní Prohlášení Charty 77 o příčinách vzniku, smyslu a cílech Charty a metodách jejího působení, 1.1. 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek I, str. 1

²⁴⁸ Úvodní sdělení VONS. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč., č. 6, s. 2

²⁴⁹ UHL, PAVELKA. *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*, s. 263

²⁵⁰ Další podobné výbory později vznikly za propuštění Petra Pospíchala, Jaroslava Popelky, Augustina Navrátila, Petra Cibulky, Dušana Skály, Jiřího Štancla, Hany Marvanové, Lubomíra Vydry, Tomáše Dvořáka, Tomáše Tvarocha, Ivana Martina Jirouse, Stanislava Devátého, Františka Stárka. OTÁHAL. *Opoziční proudy*,

reakce na uvěznění jmenované trojice po plesu železničářů konaném v Národním domě 27. ledna 1978.²⁵¹ Plesu se rozhodla zúčastnit větší skupina disidentů, tento úmysl jim ale byl překažen ještě před vstupem do budovy – drtivá většina z nich se na ples vůbec nedostala. Těm šťastnějším bylo vráceno vstupné s odůvodněním, že (ve skutečnosti poloprázdný) sál už je přeplněný²⁵², ti méně šťastní z nich byli za tichého dohledu příslušníků VB fyzicky napadeni „neznámými“ muži v civilu vystupujícími jako zástupci železničářů.²⁵³ Příslušníci VB se pak „výtržníků“ z řad chartistů ujali. Sedm jich bylo převezeno do cel předběžného zadržení, 4 z toho byli po 48 hodinách propuštěni a zbývající tři – Václav Havel, Pavel Landovský a Jaroslav Kukal – byli obviněni z trestného činu útoku na veřejného činitele a narušování výkonu pravomoci veřejného činitele,²⁵⁴ či spíše, jak trefně poznamenává Václav Benda, „ze zločinného opotřebení policejních obušků a bot.“²⁵⁵

Již 3. února byl jako reakce na tyto události ustaven zmiňovaný Výbor pro propuštění Václava Havla, Pavla Landovského a Jaroslava Kukala. Výbor zahájil svou činnost dopisem adresovaným prezidentu Husákovi a předsedovi vlády Štrougalovi, který detailně rozebíral okolnosti daného případu a žádal o propuštění trojice z vazby.²⁵⁶ Dále se Výbor snažil shromáždit co nejvíce informací o případu, které by mohly být nápomocné obhajobě, a také se postaral, aby o případu byla zpravena domácí i zahraniční veřejnost. Tyto aktivity přispěly k tomu, že všichni tři zadržení byli po šesti týdnech propuštěni z vazby.²⁵⁷ Tento postup může sloužit jako ukázka principů, podle kterých později pracoval VONS. Hned pět z devíti členů Výboru na obranu tří stálo o necelé tři měsíce později u zrodu Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.

V úvodním sdělení VONSu z 27. dubna můžeme mimo jiné číst: „*Cílem tohoto výboru je sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly obětmi policejní a justiční zvrů. Budeme s těmito případy seznamovat*

---

s. 337

²⁵¹ PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: *Opozice a odpor*, s. 97

²⁵² Neprošli. Fejeton Václava Bendy. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč. 1, č. 2, s. 6

²⁵³ Otevřený dopis Pavla Kohouta předsedovi vlády Štrougalovi. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč. 1, č. 2, s. 5

²⁵⁴ Neprošli. Fejeton Václava Bendy. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč. 1, č. 2, s. 6

²⁵⁵ tamtéž

²⁵⁶ Výbor pro propuštění Václava Havla, Jaroslava Kukala a Pavla Landovského. Otevřený dopis prezidentu ČSSR a předsedovi vlády ČSSR. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč. 1, č. 3, s. 4

²⁵⁷ PAŽOUT. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: *Opozice a odpor*, s. 97

*veřejnost i úřady a podle svých možností pomáhat postiženým osobám.*²⁵⁸

Ačkoliv autorem úvodního sdělení byl Václav Havel, hlavním hnacím motorem VONS byla na první pohled velice nesourodá dvojice Václav Benda a Petr Uhl. Jejich názorové rozdíly šly při práci pro VONS nebo Infoch²⁵⁹ stranou. Společně pracovali v tzv. ediční komisi a zasloužili se o vydání většiny sdělení VONS publikovaných před jejich zatčením v roce 1979.²⁶⁰ Ve sděleních, kterých během let 1978 – 1989 bylo vydáno 1125²⁶¹, byly monitorovány všechny případy, v nichž se VONS angažoval, včetně životopisných údajů o stíhaných, jejich zdravotním stavu atd. Jak již bylo řečeno, byly zde popisovány případy „*policejní a justiční zvrůle*“ - od zneužívání pravomocí a šikany ze strany VB i StB, přes politicky motivovaná trestní stíhání až po případy kriminální povahy, i když tento druh trestné činnosti se do hledáčku VONS dostával spíše ojediněle. Ve sděleních také byla vyjadřována solidarita „vězňům svědomí“ v jiných státech socialistického bloku.²⁶²

Činnost VONS ale zdaleka nekončila u vydávání sdělení. Potom, co Výbor nasbíral všechny dostupné informace o dané kauze, hledal další způsoby, kterými může stíhanému pomoci. Pokud jim to bylo umožněno, účastnili se členové VONS soudních přelíčení, často také pomáhali hledat pro své „klienty“ vhodného právního zástupce. V některých případech Výbor také finančně podporoval rodinu stíhaného. Této podpory se dočkala např. Rostislava Křivánková. „*Pokud si dobře vzpomínám, první peníze přišly ze soukromých prostředků pana prezidenta Havla. Další chodily pravidelně z fondu Charty 77 ze Stockholmu.*“²⁶³ Rostislava Křivánková nám tak odhaluje možné zdroje, ze kterých VONS financoval svou činnost. Kromě fondu Nadace Charty 77 pocházely peníze z darů od jednotlivců i institucí, značnou sumu peněz také Charta získala, když obdržela švédskou cenu Monismanien.²⁶⁴

---

²⁵⁸ Úvodní sdělení VONS. *Informace o Chartě 77*, 1978, roč., č. 6, s. 2

²⁵⁹ *Informace o Chartě 77*

²⁶⁰ PAŽOUT. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: *Opozice a odpor*, s. 98

²⁶¹ PAŽOUT, Jaroslav. Soupis dokumentů Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných: politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989 : sborník grantového projektu*. Praha: Libri prohibiti, 2008, Svazek III, s. 120

²⁶² PAŽOUT. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: *Opozice a odpor*, s. 98

²⁶³ BLAŽEK, Petr (ed.). „Doba se vyvíjela.“ Záznam panelové diskuse s klienty a spolupracovníky VONS. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných: politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989 : sborník grantového projektu*. Praha: Libri prohibiti, 2008, Svazek II, s. 130

²⁶⁴ SUK. *Politika jako absurdní drama*, s. 114

Podstatným rysem VONS byla snaha informovat o nezákonném jednání československých úřadů co největší množství lidí. K tomu Výbor využíval hned několika komunikačních kanálů. V domácím prostředí to byl zejména bulletin *Informace o Chartě 77* vydávaný od roku 1978, kde vyšla téměř všechna sdělení. Upravené verze sdělení publikovaly také některé exilové časopisy, stejně tak se o nich československý občan mohl dozvědět z poslechu „nepřátelských vysílaček“, jako byly Hlas Ameriky, Svobodná Evropa nebo BBC. Zprávy o perzekuci československých občanů ale přebírala také zahraniční média. Specifickou formu komunikace představovaly dopisy zástupcům nejvýznamnějších státních úřadů – od generálního prokurátora, přes předsedu vlády až po prezidenta republiky. Takových dopisů byly pod hlavičkou Charty i VONS poslány desítky. Stojí za zmínku, že na žádný z nich odesílatelé neobdrželi odpověď. Důležitým pomocníkem VONS se staly i zahraniční agentury zabývající se ochranou lidských práv, zejména Amnesty International, dále Pax Christi nebo Helsinki Watch.²⁶⁵

Jedním z cílů VONSu bylo získat publicitu případům neznámých opozičníků. Zatímco např. věznění Václava Havla se dočkalo širokého ohlasu doma i v zahraničí, o případech jiných, zejména mladých a mimopražských, „vězňů svědomí“ se před vznikem VONS v podstatě nikdo nedozvěděl. V takových případech bylo samozřejmě pro justici mnohem snazší sáhnout k tvrdším trestům – věděla, že tím nepřiláká žádnou nežádoucí zahraniční pozornost. Sám Václav Havel tento problém v souvislosti se zatčením tří mladých lidí z Brna popisuje takto: „*Jak je možné, že já a mnozí mí přátelé již po léta děláme a je nám již po léta tolerováno totéž, za co jsou nyní ti brněnští chlapci věznění? (...) Útok proti nim, krutý a absurdní, zasluhuje tutéž pozornost, jakou by zasluhoval útok proti kterémukoli z nás starších a známějších. V určitém smyslu dokonce zasluhuje větší pozornost: totiž právě proto, že je veden proti lidem bezbranným a proti lidem, kteří si teprve utvářejí svůj vztah ke světu. Jeho smyslem je hned na samém začátku jejich uvědomělého duchovního života odradit je od svobodného myšlení a když se to nepodaří, tak alespoň jejich prostřednictvím zastrašit jejich kamarády.*“²⁶⁶

Výše popsané metody pomoci poskytované VONS se týkaly hlavně osob, které stanuly před soudem nebo dokonce skončily ve vězení. Takové případy tvořily většinu sdělení VONS, ale nezanedbatelnou část představovaly také akty „policejní zvůle“, tzn. nezákonné jednání převážně ze strany StB. Do této kategorie můžeme zařadit sdělení upozorňující na fyzické napadení či týrán, nezákonně prováděné domovní prohlídky, nestandardně probíhající výslechy,

---

²⁶⁵ PAŽOUT. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: *Opozice a odpor*, s. 99-100

²⁶⁶ HAVEL, Václav a František JANOUGH. *Korespondence 1978-2001*. Praha: Akropolis, 2007, s. 33-34

narušování bytových seminářů či jiných setkání nebo další příklady policejní šikany. Tato sdělení nejenže upozorňovala veřejnost na existující represi vůči opozičně smýšlejícím lidem, ale dnes zároveň představují nenahraditelný pramen pro historiky zabývající se touto tematikou a pomáhají utvářet představu o životě opozice během normalizace.

Nespravedlivě stíhání při vzpomínkách uvádějí ještě jeden, dosud nezmíněný, přínos VONS. I v těch případech, kdy kroky VONS neměly vliv na výši trestu, byla činnost Výbory pro stíhané vítanou vzpruhou a morální podporou. Cítili, že na to nejsou sami. Solidarita se stíhanými pomáhala upevňovat vztahy uvnitř opozice, stejně tak sdílení společného zážitku útlaku ze strany mocenského aparátu.²⁶⁷

Tohoto jevu si nejen v souvislosti s VONS všimla i Státní bezpečnost. Pro ni představovala existence Výboru velký problém. Kromě toho, že mu ve svých aktivitách věnovala značnou pozornost, vnímala i negativní vliv na vykonávání práce Bezpečnosti, která díky VONS a s ním spojeným „zprofesionalizováním“ opoziční činnosti musela pracovat v obtížnějších podmínkách. V materiálech StB z roku 1979 můžeme číst, že „...texty všech zveřejněných písemností opozice mají oproti minulosti daleko ostřejší obsah a útočnější charakter, namířený především proti zásahům státních orgánů vůči nim. Vyskytují se i případy provokací proti orgánům SNB, nerespektování předvolání, stálé odmítání vypovídat na kladené otázky, ironizování, urážení a dokonce fyzické napadení příslušníků SNB.“²⁶⁸

Tato ochota k většímu odporu při styku s bezpečnostními orgány samozřejmě není jen zásluhou VONS, díky jehož činnosti měli disidenti větší právní povědomí, které jim umožňovalo lépe využívat legálních obranných prostředků, ale také celkové semknutosti opozičního prostředí, která jeho představitelům dodávala odvahu k razantnějšímu vystoupení proti příslušníkům bezpečnostních orgánů. Tato semknutost pak byla jednou z nejsilnějších zbraní a jedním z nejúčinnějších obranných mechanismů při střetávání se Státní bezpečností.

Jako další příklad „obrany skrze zákonost“ lze uvést snahu o striktní dodržování zákonů ze strany samotných disidentů. Ať už šlo o snahu být řádně zaměstnán, vyhýbání se konfliktům s veřejnými činiteli nebo dodržování dopravních předpisů. Dana Němcová dokonce vzpomíná, že po podpisu Charty přestala jezdit v městské hromadné dopravě „načerno.“²⁶⁹

---

²⁶⁷ Srov.: BLAŽEK; PAŽOUT. *Nejcitlivější místo režimu* nebo BLAŽEK, Petr (ed.) „Doba se vyvíjela.“ Záznam panelové diskuse s klienty a spolupracovníky VONS. In: PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných: politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989 : sborník grantového projektu*. Praha: Libri prohibiti, 2008, 3 sv., s. 124-133

²⁶⁸ ABS. X. správa SNB, inv. j. 322. Plán práce na rok 1979, s. 17

²⁶⁹ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

Důvod byl prozaický – jakýkoliv drobný přestupek byl u členů opozice nemilosrdně trestán, ba dokonce vyhledáván. Obzvláště časté bylo odebírání řidičských a technických průkazů.

5.2. ZÁKLADNÍ PRAVIDLA HRY

V opozičním prostředí vzniklo několik manuálů popisujících, jak se chovat při styku se Státní bezpečností. Tyto písemnosti vypracovávali představitelé opozice s právním vzděláním, např. Josef Danisz, Jiří Hájek nebo Petr Uhl, který, ač vystudoval vysokou školu technického zaměření, během let strávených v opozičním prostředí téměř dokonale poznal všechna zákoutí československého právního systému. Jeden z těchto manuálů nesl stejný název jako tato podkapitola – *Základní pravidla hry*.

Tento dokument čtenáři hned v úvodu podává vysvětlení, proč je při styku s Bezpečností tak důležité mít alespoň minimální právní povědomí. *„Mnoho škody působí názor, že o občanských právech není třeba nic vědět, protože policie je stejně všemocná a šance na záchranu nejsou žádné, ale na druhé straně zase krajní přesvědčení, že ,když jsem nic neudělal, nemůže se nic stát‘ – zejména tuto druhou verzi šíří oficiální moc. Praxe ukázala, že bezstarostnost občana, spoléhajícího na to, že nic neudělal, trvá pouze do prvního kontaktu s mocí. Najednou člověk sedí před profesionálem a cítí, že neví nic z toho, co by právě potřeboval, neví, zda, může věřit tomu uhlaženému soudruhovi, nabízejícímu hned kávu, hned cigaretu či alkohol, zda si může dovolit odmítnout a zda pohružky, které na něho dříve příjemný spustil, jsou reálné.“*²⁷⁰

Na několika dalších stranách jsou popsány případy, do kterých se mohou představitelé opozice při styku s Bezpečností dostat. K těmto případům není podáno jen právní vysvětlení, ale jsou naznačeny i určité strategie, kterými se postižený může v těchto případech řídit. Následující podkapitoly (Sledování, Výsledky, Domovní prohlídky) vycházejí jednak z dokumentu *Základní pravidla hry*, jednak z dalších písemností, a také ze vzpomínek aktérů.

5.2.1. SLEDOVÁNÍ

Ke sledování Státní bezpečností bylo v zásadě možné zaujmout dvě strategie. Dana Němcová vzpomíná, že přítomnost „sledovačů“ ve své blízkosti ignorovala, a pokud nepotřebovala vyřídit nějakou záležitost, jejíž prozrazení by mohlo poškodit zájmy opozice, ani

---

²⁷⁰ Libri prohibiti. Fond VME, sign. VME 6984 Základní, Základní pravidla hry

se je nesnažila odhalit.²⁷¹ Opačný přístup zvolil např. Petr Uhl, který byl ke svému okolí velmi pozorný. Tato ostražitost mu dokonce zůstala i po listopadu 1989, kdy se podle svých slov ještě nějaký čas rozhlížel po ulici, zda není sledován.²⁷²

Existovalo i několik způsobů, jak „sledovače“ ve svém okolí odhalit. Jeden z nich je popsán i v *Základních pravidlech hry*. „Máš-li pocit, že jsi sledován, je třeba se o tom přesvědčit. Najdi si prázdnou ulici, kterou rychle přeběhni a po zabočení za roh se po několika vteřinách podívej zpět do ulice, z níž jsi přiběhl, jsi-li sledován. Tvůj ‚stín‘ bude za tebou pospíchat. Sedni si blízko dveří autobusu a v poslední chvíli vystup. Uvědom si, že když se ti podaří sledovatele zmást, bude na tebe čekat před bydlištěm, pracovištěm...“²⁷³

Originální metodu si vytvořila Jiřina Šiklová. „Se zvýšeným rizikem jsem se naučila hlídat, jestli mě někdo sleduje. Třeba na stanici metra Pražského povstání je jen jeden východ. Jela jsem po schodech, pak se otočila a jela zpět. Zapamatovala jsem si tváře, co jely proti. Pak jsem popojela jednu zastávku. Tam měla stanice taky jen jeden východ. Kdyby mě sledovali, tak bych si toho všimla.“²⁷⁴

V *Základních pravidlech hry* se objevuje i několik pokynů týkajících se odposlouchávání bytů, telefonů a kontroly korespondence. V prvním případě je konstatováno, že odhalit odposlouchávací zařízení, často velké jen několik milimetrů, je téměř nemožné. Proto by měl každý zhodnotit, nakolik může být ve sféře zájmů Státní bezpečnosti a tomu přizpůsobit své chování. Aby představitelé opozice unikli odposlechům, komunikovali mnohdy pomocí vzkazů na papírkách nebo smazatelných tabulkách. V dalších dvou případech, tj. odposlouchávání telefonů a kontrola korespondence, platilo jednoduché pravidlo – pokud možno nevolat, resp. neposílat dopisy lidem, u nichž se dá předpokládat, že jsou sledováni Státní bezpečností.²⁷⁵

5.2.2. VÝSLECHY

Výslech byl pro členy opozice nejběžnějším a také nejpřímějším setkáním s příslušníky Státní bezpečnosti. Proto v opozičním prostředí existovaly poměrně přesné pokyny, jak se při

---

²⁷¹ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

²⁷² Rozhovor s Petrem Uhlem z 18. 12. 2014, vedl JH

²⁷³ Libri prohibiti. Fond VME, sign. 6984 Základní. Základní pravidla hry

²⁷⁴ Naučila jsem se koukat za sebe, rozhovor s Jiřinou Šiklovou. *Respekt* 2015, roč. 25, č. 25

²⁷⁵ Libri prohibiti. Fond VME, sign. VME 6984 Základní. Základní pravidla hry

této příležitosti chovat. Ačkoliv jednotliví disidenti volili i individuální strategie a každý z nich přistupoval k této nepříjemné povinnosti jinak, je velmi pravděpodobné, že většina lidí náležících k opozici v sedmdesátých letech byla seznámena s dokumentem *Poučení vyšetřovaným*, jehož hlavním autorem byl Petr Uhl.

Tento několikastránkový dokument se uvnitř opozice předával buď samostatně, nebo např. jako „přílepek“ k samizdatem šířeným knihám. Poučení bylo v různých verzích publikováno též v Infochu, ve Voknovinách a v roce 1988 také v *Revolver Revue*. Důvodem pro oživení tohoto dokumentu bylo „zvýšené persekvování občanů v poslední době.“²⁷⁶

V dokumentu jsou shrnuty základní poučky a práva vyšetřovaných nejen v souvislosti s výslechem, ale také domovní prohlídkou. Dále jsou zde citovány zákony týkající se ilegálních tiskovin. „Zkušení opozičníci“ již nespíš tato základní pravidla znali, takže dokument mohl být nápomocný zejména „disidentským elévům“, kteří byli k výslechu předvoláni poprvé. Navíc zde byly velice konkrétně popsány některé metody užívané příslušníky Státní bezpečnosti. Že dokument byl známý nejen mezi disidenty, ale i v řadách Státní bezpečnosti a že nebylo výjimkou, aby se ho příslušník jedné nebo druhé skupiny učil nazpaměť, dokládá dopis Přemysla Janýra popisující průběh výslechu a domovní prohlídky. Příslušník Bezpečnosti, poručík Kohout, se Přemysla Janýra snažil vyprovokovat větou: „*To jste chlap, když něco provedete a neumíte to přiznat?*“ To Přemysla Janýra rozesmálo a připomněl poručíku Kohoutovi, že přesně tato věta je uvedena v 1. kapitole *Poučení vyšetřovaným*, načež poručík Kohout připustil, že uvedenou písemnost zná.²⁷⁷

O užitečnosti *Poučení* svědčí i vzpomínka historika Jaroslava Mezníka, který byl zatčen v roce 1972, a neznalost správných postupů mu podle jeho slov u výslechů hodně uškodila: „*Později Charta vydávala pokyny, jak se má člověk chovat. A my jsme byli totálně nezkušení a naivní a doplatili jsme na to dost škaredě, protože jsme toho vypověděli příliš moc.*“²⁷⁸

Hned v úvodu dokumentu je čtenář upozorněn na nepoměr ve vztahu mezi vyšetřovaným, na jehož straně „*je jen pravda, o níž je přesvědčen, a vědomí sounáležitosti ke kamarádům*“ a Státní bezpečností, za níž stojí „*stát s mohutným ekonomickým a vojenským potenciálem, prokuratury, soudy a věznice.*“²⁷⁹ Písemnost má být pomocníkem vyšetřovaného, aby mohl alespoň částečně zmírnit tento nepoměr.

Dále autor dokumentu upozorňuje na základní chyby, kterých se vyšetřování

---

²⁷⁶ *Poučení vyšetřovaným. Revolver Revue*, 1988, č. 9

²⁷⁷ Libri prohibiti. Fond VONS, sign. 2 IV/7. Dopis Přemysla Janýra

²⁷⁸ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jaroslavem Mezníkem, s. 552

²⁷⁹ Libri prohibiti. Fond VME, sign. 12105.836 *Poučení. Poučení vyšetřovaným*

při výslechu dopouští. Jako první jmenuje „iluzi legality, zákonnosti“. Vyslýchaný je přesvědčen o právní nepostižitelnosti vlastních kroků, proto je ochoten o všem vypovídat, přičemž „... si lišácky myslí, že ty aspekty své činnosti, které by mohly STB nejvíce zajímat, potlačí, bude je bagatelizovat či podobně.“ Před podobnou naivitou ale dokument důrazně varuje s tím, že jakákoliv, i zcela nevinně vypadající, informace může být použita buď přímo proti vyšetřovanému, nebo proti jiné osobě.

Další uvedenou chybou je snaha hrát se Státní bezpečností „šachovou partii“. „*Ještě nikdo takovou šachovou partii nevyhrál, protivník má totiž k dispozici velké množství kvalitnějších figur a navíc šachovnici o neznámém počtu polí*“, píše se v Poučení. Šachovou partií se v tomto případě rozumí snaha sdělit vyšetřujícímu jen část informací nebo informace nějakým způsobem zkreslit s úmyslem ho zmást. Explicitně je v dokumentu zdůrazněno, že je zásadní chybou lhát nebo zapírat. Téměř nikdy se to nevyplácí.

V dokumentu jsou popsány dvě základní strategie, které může vyšetřovaný zaujmout - „celkem po dobrém“ nebo „politika supertvrdeho muže“. Volba strategie se odvíjí od toho, do jaké míry je vyšetřovaný ochoten s vyšetřujícím mluvit. V případě „celkem po dobrém“ dokument doporučuje vymlouvat se na špatnou paměť, snažit se vyšetřujícího přesvědčit, že si opravdu nic nevybavuji, zatímco při „politice supertvrdeho muže“ zkrátka mlčet. V dokumentu je uvedeno i několik právně podložených příkladů, jak může vyšetřovaný odůvodnit svoje rozhodnutí neodpovídat na otázky vyšetřovatele.

Další chybou jmenovanou v Poučení je „vysvětlovací mánie“. „*Trpí jí především intelektuálové podobající se nočním můrám kroužícím kolem lampy. Vidí i ve vyšetřovateli člověka a tedy objekt, kterému je možno vysvětlit vše a který pochopí dobré úmysly vyšetřovaného.*“²⁸⁰ Vcelku pochopitelná chyba, vidět v muži stojícím před vámi partnera pro diskusi, řeklo by se, ale Poučení jakékoliv podobné myšlenky tvrdě kritizuje. „*Orgán SNB ve službě není partner pro diskusi, ani o počasí, ani o politických názorech, ani o rodině a přátelích atd.*“, píše se na jiném místě. Dokument varuje před navázáním jakéhokoliv lidského vztahu s vyšetřujícím, ke kterému může dojít, pokud vyšetřovaný svolí k rozhovoru zdánlivě „o ničem“. „*Vyšetřovaný pak ve vyšetřujícím přestává vidět svého nepřítele, ten se o to také postaral, dal najevo zájem o jeho názory, někdy dokonce i sympatii.*“ K „vysvětlovací mánii“ je řazeno i „braní na sebe“, tzn. přiznání se k činu někoho jiného. Takovým přiznáním však

---

²⁸⁰ „Major Fišer je o něco starší než já, odhaduju, že už se také těší na důchod, jedná slušně, líp se ovládá než já a zjistil jsem, že je lepší některé věci mu raději říct naplno: motivace mého jednání je mu pak pochopitelnější a jako by – lidsky vzato – něco z ní i uznával.“ VACULÍK. Český snář, s.235

vyšetřovaný nejen nikomu nepomůže, ale naopak uškodí – přiznaný čin je posléze přičten k tíži celé skupině, která je za něj tvrději postihována.

Jako poslední chyba je uváděna snaha bojovat a polemizovat s vyšetřovateli. Při použití této metody nenese vyšetřovaný ve snaze obhajovat své politické názory na trh jen svoji kůži, ale i kůži svých přátel. V zápalu diskuse se také snadno stane, že vyšetřovaný „vypustí“ nějakou citlivou informaci. Ta je pečlivě zaznamenána a může být posléze použita proti němu nebo jeho přátelům. V závěru poměrně ostře formulované první části Poučení můžeme číst o něco smířlivější větu: *„V soukolí STB je těžko a kdo to prožil, dovede tolerovat chyby druhých až na vyloženou denunciaci (udání).“*

V další části Poučení je popsáno několik metod, pomocí kterých se StB snaží přinutit vyslýchaného k výpovědi – od slibů, přes výhrůžky, až po snahu vzbudit dojem, že už stejně dávno všechno vědí a ideálně, že jim to vyhradil někdo z přátel vyslýchaného. Autor dokumentu důrazně upozorňuje, aby vyslýchaný neustupoval od svojí mlčenlivosti ani v případě, že by měl pocit, že StB skutečně něco ví. *„Jestliže totiž mají informace jen od práskače (na cele – pozn. autora), od fízla, ze sledování, nebo dokonce jen z protiprávního odposlechu telefonu, bytu nebo protiprávní kontroly korespondence, nemohou s tím a nebo jen obtížně, vystoupit před soudem.“*

V Poučení je také upozorňováno na střet dvou světů, který může být pro mnohé vyšetřované nový a těžko pochopitelný. *„Občan střeoevropského státu je zpravidla slušně vychovaný a netuší, že návyk slušného vychování je mu v oblasti StB na škodu, ba přímo nebezpečný.“* Nepoměr mezi mocenským aparátem a vyšetřovaným občanem je podle autora dokumentu ještě zvyšován neinformovaností občanů. Tuto neinformovanost se pak snaží zmenšit právním výkladem okolností a druhů výsledků, jenž následuje v další části.

Dokument připomíná některá práva vyslýchaných. V první řadě je to právo znát konkrétní trestný čin, který má u výsledku být objasňován. *„Žádné pozvání na pohovor s orgány SNB zákon nezná a od občana je velmi nemoudré, podřídí-li se ať ze strachu či ze slušnosti přání orgánů SNB a s orgány pohovoří.“* Dalším zmiňovaným právem, je právo vyslýchaného vyžadovat po příslušníkovi SNB v civilu, aby prokázal svou totožnost. Taková žádost může být důležitým psychologickým momentem vylepšujícím podřízené postavení občana před mocenským aparátem. Zvyšuje se tím důstojnost vyslýchaného a zároveň tak vyslýchaný dává najevo, *„že nemají co do činění s žádným dobráčkem.“* Dále Poučení podrobně rozebírá různé druhy výsledků s ohledem na to, kdy vyslýchaný musí vypovídat, nemusí vypovídat nebo kdy dokonce může lhát. U každého druhu výsledku jsou zmíněny okolnosti, které mohou nastat a na které by se vyslýchaný občan měl připravit. Před každým

výslechem má občan právo být poučen, v jaké roli k němu byl předvolán, aby tomu mohl přizpůsobit svoji případnou výpověď.

V samotném závěru dokumentu je ještě jednou rekapitulována popsaná strategie. „... ve styku s orgány SNB platí víc než kdekoliv jinde MLČETI ZLATO. V praxi by to mělo vypadat následovně: na každou otázku vyšetřovatele bez ohledu na to, zda míří „do černého“ nebo úplně vedle, by měla následovat odpověď „Odmítám odpovídat podle par. 100 odst. 2 tr. řádu. Každý pokus o nátlak nechat zaprotokolovat. Jinak nepodepsat protokol.“

Celkové stanovisko vyplývající z Poučení vyšetřovaným je jednoznačné – neřít vyslyšajícím pokud možno vůbec nic, nediskutovat s ním o ničem, ani o těch největších banalitách, nevěřit příslušníkovi žádnou snahu o „lidský přístup“, protože každá taková snaha je jen kalkul za účelem dostat z vyslyšaného nějakou užitečnou informaci. Státní bezpečnost je soupeř, nepřítel, škůdce, ale v žádném případě to není partner. Tato dehumanizace Státní bezpečnosti prostupuje uvažováním disidentů v průběhu celé normalizace. O tom, jak se s tím potýkali jednotliví představitelé opozice více v kapitole *Lidské vztahy*.

Poučení nevytvářelo novou metodiku chování ve styku se Státní bezpečností, spíše bylo shrnutím a upřesněním postupů, které byly uvnitř opozice známy už dříve. Jak bylo zmíněno, velký význam mohl mít dokument hlavně pro ty, kteří se se Státní bezpečností setkali poprvé. Že byly zásady zmiňované v dokumentu uplatňovány ještě předtím, než byl sepsán, je dobře vidět na velkém množství výsledků provedených v souvislosti se vznikem Charty 77. Drtivá většina vyslyšaných v tomto trestním stíhání, pokud se vůbec rozhodli na otázky vyšetřovatelů odpovídat, při výslechu nesdělila žádnou informaci, která by mohla někomu ublížit. Jako dokonalý příklad může posloužit výsledek Antonína Bělohoubka. V poměrně krátkém protokolu o jeho výpovědi se 14x objevuje slovo „nevím“, 6x „odmítám“ a 1x „nepamatuji“. Jediné, o čem se vyslyšaný více rozpovídá, jsou jeho osobní pohnutky k podepsání Charty.²⁸¹

Podobná tendence se objevuje u většiny signatářů – jsou ochotni mluvit o veřejně známé činnosti Charty, obsahu jejích prohlášení i vlastních důvodech, které je vedly k podpisu úvodního Prohlášení. Dana Němcová²⁸² nebo třeba Jiří Dienstbier hovoří o této snaze dělat všechno legálně, tudíž o tom i otevřeně hovořit, jako o jednom ze základních předpokladů fungování opozice. Taková praxe disidentům „usnadňovala život“ - vždy je snazší dělat věci veřejně a hovořit o nich upřímně, než vymýšlet konspirační způsoby utajení. „...Když budeš volat z domácího telefonu, který poslouchají, tak máš aspoň větší klid. Vědí, co děláš a tím

---

²⁸¹ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 3, s. 16. Protokol o výslechu Antonína Bělohoubka

²⁸² Rozhovor s Danou Němcovou z 15. 3. 2015, vedl JH

pádem tě neznervózňují tím, že to budou zkoumat a otravovat ještě daleko víc, než když s nimi jednáš „na plný pecky“, když říkáš, co chceš a co si myslíš a vůbec se tím netajíš.“²⁸³ Tato otevřenost samozřejmě většinou končila ve chvíli, kdy vypuštěná informace mohla někomu ublížit nebo ohrozit nějakou plánovanou akci.

Že výslech většinou nesloužil jako studnice nových informací, si byla vědoma i samotná Státní bezpečnost, jak opět dokládá vzpomínka Jiřího Dienstbiera: *„Když mě sebrali, pan major Nový řekl, že musí sepsat protokol a dát mi dvě otázky, i když stejně odmítnu vypovídat. Zapsal, že odmítám vypovídat, já to podepsal. Tím to skončilo, celý výslech, pak jsme si mohli číst nebo bavit se o autech nebo o fotbale nebo o tom, jak to dělají blbě.*“²⁸⁴ V podobném duchu vyznívají i protokoly o výsleších v souvislosti s trestním stíháním vedeném proti Chartě 77. Např. u profesora Patočky se příslušníci Bezpečnosti víceméně spokojili s konstatováním, že „... *od samého počátku odmítá vypovídat s tím, že Bezpečnost není podle jeho názoru kompetentní a byl by ochoten o obsahu Charty 77 hovořit s osobou pověřenou ústředními orgány ČSSR.*“²⁸⁵

Podobně „úspěšně“ skončily i výslechy brněnských signatářů, kterých bylo v první vlně voláno k výslechu 18.²⁸⁶ V protokolu je zaznamenáno, že všech osmnáct vyslýchaných potvrdilo svůj podpis pod Chartou 77, všichni vyjádřili souhlas s jejím zněním, ale nikdo nebyl ochoten vypovídat k okolnostem jejího vzniku. Jeden ze signatářů potvrdil, že svůj podpis zaslal přímo Václavu Havlovi, ale zbylých sedmnáct odmítlo uvést jméno konkrétní osoby, přičemž šest z nich v této věci zcela odmítlo vypovídat²⁸⁷ – přesně v intencích Poučení. Přestože existovaly případy, kdy vyslýchaný buď pod nátlakem, nebo z vlastní nepozornosti prozradil u výslechu více, než by měl, můžeme *Poučení vyšetřovaným*, či spíše taktiky v něm uvedené považovat za hlavní obrannou strategii používanou opozicí při výsleších Státní bezpečnosti.

Svéráznou metodu, pomocí níž odolával nátlaků příslušníků Státní bezpečnosti při výslechu a která mu pomáhala při výslechu nic neprozradit, předkládá Vratislav Brabenec. Ten si během výslechu představoval, že je krokodýl. *“To jsi plaz, který nereaguje. Estébáci na tebe křičí. Tak dlouho, až usneš. Nezájem, prostě nezájem. Ale hned jsem se probudil a vylekal jsem*

---

²⁸³ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Dienstbierem, s. 49

²⁸⁴ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Dienstbierem, s.59

²⁸⁵ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 17, s. 55. Protokol o výslechu Jana Patočky

²⁸⁶ Tzn. Všichni brněnští signatáři kromě Jaroslava Šabaty a Jiřího Müllera. Zpráva o chartě z 12. února 1977. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 98

²⁸⁷ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 17, s. 285.

*se, že bych mohl dostat znovu přes držku.*²⁸⁸“

Existovaly samozřejmě i další „triky“, jak vyvrát na Státní bezpečnost při výsleších. Jakousi malou „poradnu“ si podle svých slov otevřel Petr Pithart. Základním pravidlem podle něj bylo „...*jim nikdy neříct to, na čem mně opravdu záleží.*“ „... *Kdykoli pak za mnou přišli – třeba: ‚Váš syn, taková škoda, tak talentovaný a nedostane se na střední školu.‘ -, tak jsem říkal: ‚Prosím Vás, vždyť on má protekci u učitelky, vůbec si takové vysvědčení nezasluhuje, hledáme pro něj nějaké řemeslo.*“²⁸⁹ Ve chvíli, kdy vyslýchaný dal najevo, že výhrůžky směřované k jeho blízkým se ho dotýkají, vložil tím Státní bezpečnosti do ruky mocnou zbraň použitelnou při snaze o získání informací.

5.2.3. DOMOVNÍ PROHLÍDKY

Podobný manuál, jako bylo *Poučení vyšetřovaným* k výslechům, existoval i pro domovní prohlídky. Někdy byly dokonce oba materiály vydávány dohromady. Manuál k domovním prohlídkám byl ale o poznání kratší. Důvody jsou pochopitelné – ve chvíli, kdy domovní prohlídka přijde, už je velice obtížné se proti ní bránit a „oběť“ domovní prohlídky nemá mnoho prostoru pro zaujetí nějaké strategie, jako tomu bylo u výslechu. V dokumentu jsou shrnuty právní podmínky, které musí domovní prohlídka splňovat a které jsou zmíněné i na jiném místě této práce.

V písemnosti je kladen důraz na pečlivost při sepisování protokolu, snažit se vyhnout kompromisům ve formulacích, nenechat nikdy příslušníka provádějícího kontrolu bez dozoru a pokud zabaví nějakou věc v nepřítomnosti dospělého obyvatele bytu, je třeba trvat na tom, aby tato skutečnost byla zaprotokolována.²⁹⁰ Výše uvedené náležitosti ale byly příslušníky provádějícími domovní prohlídky často porušovány a postiženým tak nezbyvalo nic jiného, než podávat různé stížnosti, které se setkávaly s minimálně velmi proměnlivou úspěšností.

V zásadě můžeme rozdělit obranné strategie používané při domovních prohlídkách do tří kategorií – preventivní, akutní a následné. Většina z nich byla vcelku racionálním a přirozeným řešením nastalé situace, těžko je tak lze považovat za nějakou důmyslnou strategii.

Nejjednodušším preventivním opatřením bylo citlivé materiály někam schovat. Obava

---

²⁸⁸ BRABENEC, KALENSKÁ. Evangelium podle Brabence, s. 133

²⁸⁹ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Petrem Pithartem, s. 764

²⁹⁰ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 15, s. 141. Poučení k domovním prohlídkám.

z prohlídky byla téměř trvalá²⁹¹. Ukrýt materiály ale nebylo tak snadné, jak se může stát - prohlídky totiž byly velmi důkladné a mnohdy trvaly několik hodin. Dana Němcová vzpomíná, že příslušníci provádějící prohlídku neváhali prolistovat každý titul v jejich domácí knihovně čítající několik tisíc svazků.²⁹² Skoro mysticky popisuje svou zaručenou domácí skříň, v níž byl uschován i onen kufřík s Chartou, Pavel Kohout. „Znal jsem v našem starobylém domě úkryt stejně bezpečný jako snadno přístupný. Byl to neviditelný mrtvý prostor mezi kamenným schodištěm a mohutnou zdí, který jsem objevil. Když do něj jednou při odchodu nad ránem nestřeženě zapadl opilý básník Petr K. a nebyl k nalezení, dokud nezachrápal.“²⁹³ Dobrou prevencí také samozřejmě bylo schovávat ty nejdůležitější věci k někomu, u koho domovní prohlídka prováděna nebyla nebo alespoň byla prováděna s menší frekvencí.

Akutními obrannými strategiemi nazývám ty, které byly používány až v průběhu domovní prohlídky nebo těsně před ní. Většinou tato opatření spočívala ve snaze vynést, případně zničit inkriminovaný předmět, většinou písemnost, dřív, než bude při prohlídce objeven. Dostat v průběhu prohlídky něco ven z bytu bylo velice obtížné, protože po dobu prohlídky nemohl nikdo odejít. Jediný, komu to občas bylo umožněno a komu se tak mohlo podařit vynést něco z prohledávaného prostoru, byly děti (viz níže). Husarský kousek se podařil rodině Němcových, když těsně před začátkem prohlídky stihli citlivé materiály po provaze spustit na balkón k sousedům.²⁹⁴

Následná opatření většinou spočívala ve snaze získat zpět zabavené předměty, které často vůbec nesouvisely s vyšetřovaným trestným činem, popř. ve snaze upozornit na nezákonný průběh prohlídky. Oba případy zahrnovaly sérii dopisů a žádostí s nejistými vyhlídkami na úspěch. I v takovýchto žádostech ale byl prostor pro originální literární vyjádření, jak lze vidět ve velice zdvořile formulované žádosti Jiřího Müllera, která je zároveň protkaná ironickými poznámkami na pomalou práci Státní bezpečnosti.²⁹⁵ Müller v žádosti vymáhá vrácení několika věcí, které zjevně nesouvisí s objasňováním žádného trestného činu, a proto

---

²⁹¹ „[Stav], který zná snad každý disident: strach o rukopis. Dokud text, do něhož se nějak vložil nebo na němž mu záleží, není někde v bezpečí nebo rozptýlen mezi lidmi ve více kopiích, žije člověk v trvalém napětí a nejistotě, přičemž s léty si na neustálé ohrožení rukopisů kupodivu nezvyká, ale právě naopak: jeho strach přerůstá ve skutečně chorobnou obsesi.“ HAVEL, Václav. *Dálkový výslech: (rozhovor s Karlem Hvižd'alou)*. Praha: Melantrich, 1989, s. 58

²⁹² Rozhovor s Danou Němcovou 15.3. 2014, vedl JH

²⁹³ KOHOUT. *Kde je zakopán pes*, s. 399

²⁹⁴ Rozhovor s Danou Němcovou 15.3. 2014, vedl JH

²⁹⁵ Příloha č. 4

není důvodu k tomu, aby je Státní bezpečnost měla i nadále v držení. Za všechny zde uvedme jeden příklad. „*Pod položkami číslo 13 a 14 protokolu o domovní prohlídce mi byla odňata kniha Jana Patočky: Česká vzdělanost v Evropě a kniha Konráda Lorenze: Tak zvané zlo.*

Žádám zdvořile o sdělení, zda je těchto knih třeba k dalšímu řízení. Svou žádost zdůvodňuji tím, že kniha profesora Patočky byla vydána ve třicátých letech tohoto století a kniha profesora Lorenze pojednává o chování zvířat. Zběžným nahlédnutím lze zjistit, že odnětí obou knih přesahuje citovaný účel domovní prohlídky. Proto lze mít za to, že za dobu 9 měsíců mohl být takový úkon učiněn.“²⁹⁶ Odpověď na tuto žádost Jiřího Müllera se bohužel nedochovala, ale obecně lze říci, že podobné žádosti se nakonec často setkaly s úspěchem. Většinou ale až po několika měsících, někdy i letech.

Domovní prohlídky ale občas byly prováděny i v nepřítomnosti obyvatel bytu. Příslušníci Státní bezpečnosti si v mnoha případech při osobních prohlídkách představitelů opozice udělali kopii klíčů od jejich bytu.²⁹⁷ Disidenti tak mnohdy ani nevěděli, zda v jejich obydli byla provedena prohlídka nebo ne. Tomuto problému se dokázal originálním způsobem bránit Stanislav Devátý. Ten u vchodu do svého domu sestrojil mechanismus, který zaznamenával, kolikrát byly otevřeny dveře. Snadno si tak mohl spočítat, kolik „návštěvníků“ vstoupilo do domu v době jeho nepřítomnosti.²⁹⁸

5.3. HUMOR

Velkým pomocníkem při výsleších a při styku se Státní bezpečností obecně se pro disidenty stal humor. Nejen, že díky němu nezřídka dokázali vyvést z míry příslušníka provádějícího výslech nebo sledování, ale zároveň byl důležitým stmelovacím prvkem uvnitř opozice. Humor pomáhal snášet a často i zprostředkovávat velmi těžké životní situace, do kterých se disidenti díky Státní bezpečnosti dostávali. Podle Dany Němcové humor také umožňoval perzekuovaným vytvářet si imunitu proti tlaku ze strany Státní bezpečnosti, takže disidenti vůči těmto krokům získávali určitou netečnost.²⁹⁹

To, jak důležitou roli hrál humor v komunikaci o tomto tématu, můžeme ostatně pozorovat i dnes. Samotní aktéři z řad opozice při besedách a rozhovorech souvisejících se

---

²⁹⁶ ABS. Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766, část 1, s. 93

²⁹⁷ PLACÁK. *Fízl*, s. 43

²⁹⁸ SUK. *Informace o Chartě 77*. Diplomová práce, s. 88

²⁹⁹ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

Státní bezpečností věnují popisu různých vtipných historek hodně prostoru. Otázkou zůstává, nakolik tyto vzpomínky představují skutečně autentický pocit z té doby, nakolik se v nich projevuje obvyklá lidská tendence vzpomínat spíše na to dobré a nakolik jsou dány společenskou poptávkou po nejruznějších pikantních příhodách.

Nejčastější příležitostí pro vznik komických situací byl pochopitelně výslech. Po letech se u mnohých disidentů stal výslech takovou „rutinou“, že si čas od času neodpustili nějakou provokaci, kterou vyšetřovatele rozhodili a kterou se jim podařilo narušit atmosféru výslechu natolik, že byl v podstatě vyloučen úspěch celé procedury. Jiří Dienstbier vzpomíná, jak se mu podařilo rozzuřit vyšetřovatele, když při nepříjemném výslechu v brzkých ranních hodinách ostentativně usnul. Podle jeho slov vyslýchající vyvedlo z míry, že místo toho, aby se bál, v klidu spí a nevěděli, jak mají ve výslechu pokračovat.³⁰⁰

Jak zmiňuje Freud, humor je již ze své podstaty agresivní. Toho, komu se vysmíváme, jaksi metaforicky trestáme a sami se tak dostáváme do dominantního postavení.³⁰¹ Humor tak umožňoval vznik ojedinělých situací, při kterých měli představitelé opozice navrch v přímém střetu se Státní bezpečností. Z důvodu většího rozhledu a často také intelektuální převahy disidentů byl humor jednou z oblastí, ve kterých jim příslušníci Státní bezpečnosti nemohli konkurovat a když se o to pokoušeli, vyznívala taková snaha spíše trapně. Obecně k takovým situacím asi docházelo častěji v případech, kdy už vyšetřovatel s vyšetřovaným absolvovali větší množství výslechů a tak říkajíc se znali, takže výslech mohl probíhat v neformálnější atmosféře.

Humor také pomáhal lépe snášet nepříjemné zážitky uvnitř rodin a mezi perzekuovanými disidenty. O ústřech a šikaně ze strany StB často nebyla chuť ani vůle mluvit a humor mohl pomoci prolomit tuto bariéru. Jedním z těžko uchopitelných témat byla přítomnost odposlechů v domácnosti, která narušovala základní rodinnou intimitu. Ludvík Vaculík popsal ve svém fejetonu rozhovor jejich rodiny na toto téma. Jeho syn Ondřej se po návratu z vojny podivuje nad tím, že rodina velkou část komunikace uvnitř vlastního bytu provozuje prostřednictvím písemných vzkazů. „*Cože? ‘podivil se syn voják nahlas. ‘To se to, zatím co jsem na vojně, tak zhoršilo?’ ‘Ano,’ napsala Madla. ‘Ale to ani nejsme jako doma,’ řekl voják nepolepšitelně nahlas. ‘My nejsme doma, my jsme v Martinovského kotci,’ řekl jsem také hlasitě. ‘To on se o naši rodinu pořád tak zajímá?’ Všichni, včetně Madly,*

---

³⁰⁰ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Dienstbierem, s. 50

³⁰¹ FREUD, Sigmund. *Totem a tabu. Vtip a jeho vztah k nevědomí*. Práh, Praha 1991

³⁰² Příslušník StB, která se zabýval „problematikou spisovatelů“

museli jsme se jen usmát. Jan řekl tlumeně, tak aby to Martinovský ještě mohl zachytit: „Ten by správně měl mít v našem domě dole píchačku. ‘ Spadli jsme pod stůl, Madla nás zvala nahoru k večeři a směrem ke stropu řekla: „Nono, nebud’te na něho tak zlí!“³⁰³

Na uvedeném příběhu je také patrná další vlastnost humoru – pomáhá utužovat vztahy uvnitř kolektivu. Pokud se představitelé opozice společně vysmívali Státní bezpečnosti, tak nejenže stvrzovali úlohu Bezpečnosti jako společného nepřítele, ale zároveň se tím přibližovali sobě navzájem a stvrzovali si příslušnost ke kolektivu. Tohoto jevu si všímala i Státní bezpečnost, která v jedné ze svých zpráv uvádí, že představitelé opozice „...při vzájemných setkáních ironizují opatření prováděná Bezpečností.“³⁰⁴

Skrze rodinnou vzpomínku Dany Němcové se posuneme k dalšímu obrannému mechanismu. „Jednou u nás hledali Sváťu Karáska. Krátce potom, co jsme spolu odjeli. Doma zůstaly jen děti. Do bytu se nahrnulo několik chlapů. Sváťu samozřejmě nenašli. Až když byli na odchodu ve dveřích, pootevřela Pavla jednu ze skříní a zakřičela na celé kolo: „Tak už jsou pryč, Sváťo, můžeš vylízt.“ V tu ránu všichni pánové vtrhli zpátky a děti se jim vysmály.“³⁰⁵

5.4. DĚTI

Děti rodičů působících v opozičním prostředí se pochopitelně od útlého věku musely nějakým způsobem vyrovnávat s přítomností Státní bezpečnosti v životě jejich rodiny. Skrz děti získávala StB silnou páku použitelnou proti disidentům – výhrůžky, vyvolání strachu o jejich bezpečnost, znemožnění studia či nepříjemná vyhlídka budoucnosti zatížené stejnými represemi, jaké zažívají jejich rodiče. To všechno byly způsoby, kterými se StB snažila držet opozičníky „v šachu.“

Na druhé straně i děti se mohly stát účinnou „zbraní“ v rukou disidentů při jejich boji se Státní bezpečností. Proti dětem samozřejmě nemohla StB využít stejných persekucních metod jako proti jejich rodičům³⁰⁶, takže někdy mohly být nápomocné při úkonech, při nichž

---

³⁰³ VACULÍK, Ludvík. Komu patří pomsta. In: CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*. Svazek III, s. 77

³⁰⁴ MIMOŘÁDNÁ INFORMACE č. 4 o ohlasech na „CHARTU 77“, In: CÍSAŘOVSKÁ; PREČAN, *Charta 77*, Svazek III, s. 208

³⁰⁵ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3.2015, vedl JH

³⁰⁶ Nicméně i zde lze najít výjimky – například líder skupiny Psí vojáci Filip Topol absolvoval první výslech již ve čtrnácti letech. Protože ještě neměl občanský průkaz, musela ho k němu doprovodit jeho matka. V hudbě dnes chybí vůdce. *Respekt* 2010, roč. 20, č. 3.

by jejich rodiče budili příliš pozornosti nebo které by z různých důvodů mohli jen obtížně sami vykonávat.

Kupříkladu Iva Kotrlá vzpomíná, jak byly její děti angažované v roznášení tiskopisů. „*Měli průkazky, my jsme je neměli, takže oni pořád někde jezdili a něco vyřizovali. (...) Všechny ty děti byly od začátku zaangažované.*“³⁰⁷ Dana Němcová zase popisuje, že díky dětem se jim podařilo zachránit cenné písemnosti při domovní prohlídce. „*Povedlo se mi nějaké věci nacpat do tašek dětem, které byly puštěné do školy, na základku, takže takhle něco vynesly.*“³⁰⁸

Podobnou, ale možná ještě kurióznější příhodu popisuje Jiří Dienstbier. „*Hledali jeden papír a Jirka*³⁰⁹, *kterému bylo deset nebo jedenáct let, přišel na to, o který papír jim jde. Měli všechno pěkně na hromádkách a on ten papír šlohnul, dal si ho do trenýrek a odešel s ním. Jeho mámu odvezli s těmi balíky do Bartolomějské, a teď vypuklo naprosté zoufalství, protože nemohli ten papír najít.*“³¹⁰ Při domovních prohlídkách děti plnily i další důležitou úlohu – obíhaly ostatní „disidentské“ byty v okolí a upozorňovaly jejich obyvatele na nebezpečí domovní prohlídky.³¹¹

Způsob, jak i poměrně malé děti mohou být nápomocné při střetávání se Státní bezpečností, třeba při výslechu, nám ústy svého chotě nabízí Jitka Rejchrtová: „*Ona si poradila, vzala s sebou děti – čtyřapůletého Daniela a čtyřletou Lucku s tím, že je nemá kdo hlídat. Když na ni začali pouštět hrůzu, že nejsou jen obyčejná StB, ale kontrarozvědka, a to už jde do tuhého, paní Rejchrtová, žena začala: ‚Lucko, nech Daníka, Daníku, nekousej Lucku!‘ Děti pochopily, co mají dělat, takže je nakonec všechny tři vypoklonkovali.*“³¹²

Děti tak byly při střetávání se Státní bezpečností spíše pomocníky, než traumatizovanými příjemci utrpení. Opět to dokládá vzpomínka Dany Němcové. Těžko bychom v tomto případě hledali někoho povolanějšího, než je matka sedmi dětí. „*Děti byly skvělé, bezvadné. (...) Bylo mezi nimi rozpětí 11 let, takže to každý vnímal nějak*

Podobnou zkušenost potvrzuje u svých dětí i Iva Kotrlá viz VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Ivou Kotrlou, s. 263 a také Zuzana Dienstbierová. viz Dopis Zuzany Dienstbierové ministru vnitra ČSSR, *Informace o Chartě 77* 1982, roč. 5, s. 16-17

³⁰⁷ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Ivou Kotrlou, s. 263-364

³⁰⁸ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

³⁰⁹ Syn Jiřího Dienstbiera

³¹⁰ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Dienstbierem, s. 57

³¹¹ tamtéž

³¹² „Tam nahoře to máme všichni dobrý“, Rozhovor s Milošem Rejchrtem. *Magazín Hospodářských novin*, 23. 12. 2004, s. 5-11

*jinak. (...) Myslím si, že jim to žádná traumata nezpůsobilo, natož pak těm velkým. Ti velcí, to byli odpovědní bojovníci a ti menší, to byli záškodníci. (...) Ale v podstatě jsme byli všichni na jedné lodi.*³¹³ „Na jedné lodi“ byli díky sdílenému zážitku persekuce i díky podobnému hodnotovému žebříčku všichni představitelé opozice. Tato semknutost a solidarita byly účinným a důležitým obranným mechanismem při střetávání se Státní bezpečností.

5.5. GHETTO?

V různých diskusích uvnitř disentu je často zmiňováno, že opozice se v sedmdesátých a osmdesátých letech ocitla v ghettu.³¹⁴ Do tohoto ghetta je uvrhla jejich opoziční činnost a především pak reakce státní moci. Represivní aparát izoloval (Izolace je ostatně název jedné z akcí, které StB vedla proti Chartě) opozici od „šedé zóny“ a mezi disidenty a lidmi, kteří proti režimu nějak otevřeně nevystupovali, tak vznikala propast. To způsobilo, že v některých opozičních kruzích se objevovala tendence vytvářet vlastní struktury nezávislé na těch oficiálních.³¹⁵

Ačkoliv tyto vize nikdy nebyly dotaženy do konce, fungoval svým způsobem disent jako uzavřené společenství. Podobný způsob života, který sdílely disidentské rodiny, byl pro vznik takového společenství ideálním předpokladem. Centrem této komunity se pak stala Praha. To bylo užitečně zvláště pro disidenty z venkova a malých měst, kde byli často jedinými představiteli opozice a tudíž ztráceli přehled o novinkách v opozičním prostředí. Dostávali se tak vlastně do takového „ghetta v ghettu“ „Důležité bylo, aby si všichni signatáři³¹⁶ udržovali vědomí vzájemné solidarity a sounáležitosti. Když se signatář z venkova potřeboval něco dozvědět, dojel většinou do Prahy a získal zde konkrétní informace. (...) V těchto místech mohl nově příchozí na jedné straně říci, co se u něho děje a jaké má problémy, na druhé straně dostal samizdatové časopisy a informace o tom, co se děje v Praze. A především (...) získal podporu a slyšel to nejdůležitější: „Nejsi v tom sám.“³¹⁷

---

³¹³ Rozhovor s Danou Němcovou z 15. 3. 2014, vedl JH

³¹⁴ Viz např. BENDOVIÁ, Kamila. In: *Charta 77 očima současníků*, s. 21-26

³¹⁵ Viz např.: BENDA, VÁCLAV: Paralelní polis, In: BENDA, Václav. *Noční kádrový dotazník a jiné boje: texty z let 1977-1989*. Praha: Agite/Fra 2009, s. 56-66 nebo HAVEL, VÁCLAV. *Moc bezmocných. O lidskou identitu*, s. 55-134, byť každý z nich akcentoval tuto tendenci jiným způsobem

³¹⁶ Charty 77, pozn. autora

³¹⁷ BENDOVIÁ. *Ženy v Chartě*, In: *Opozice a odpor ...*, s. 58-59

O této zkušenosti hovoří i Jáchym Topol v souvislosti se sdílením zážitků z výslechu. „Vždycky mi říkali: ‚Vy teď půjdete do Ječného a za Jirousem a za Havlami a budete jim vykládat, jak to tady probíhalo, že jo?‘ Měli pravdu, to totiž byla moje obrana. Jít a okamžitě všechno říct. Oni to moc dobře věděli, protože se to dělo třeba v odposlouchávaných bytech. Moje zázemí pro ně bylo nepřitelem. Lidi z malých měst a osamělý běžci to měli vážně těžký.“³¹⁸

Těmito centry společenské aktivity se staly mimo jiné byty rodiny Němcových v Ječné, Bendových na Karlově náměstí nebo byt Petra Uhla a Anny Šabatové na Vinohradech, který byl zároveň prvním místem, kam představitelé opozice mířili po návratu z vězení. Petr Uhl jednou spočítal, že jejich byt navštívilo „... dvaatřicet lidí za den. A to byl extrém, jinak to bylo kolem dvaceti nebo patnácti. Ale ti lidi se volně pohybovali po celém bytě, všude se kouřilo, nejvíce byli v kuchyni, žena do toho vařila, prostě takový správný... Takže to byla ta každodennost.“³¹⁹ To potvrzuje i jeho manželka Anna Šabatová, která uvádí, že to prostředí solidarity bylo tak silné, že jakmile někdo zazvonil u jejich bytu s tím, že je signatářem Charty, okamžitě ho pozvali dál a spřátelili se.³²⁰

Místem takového setkávání byly většinou byty, kde žily mladé ženy starající se o děti a kde byly „pro každého dveře otevřené“. Ženy však při vytváření prostředí vzájemné solidarity a podpory nezastávaly jen roli „strážkyní krbu“. I když dost často nesli v manželském páru hlavní riziko persekuce především muži (třeba tím, že podepsali Chartu nebo byli aktivní ve VONSu), ženy nikdy nestály stranou jejich opozičních aktivit, naopak „od samého počátku podporovaly rozhodnutí svých mužů, sdílely s nimi všechna strádání, sledování, prohlídky a další postihy. (...) Bez souhlasu a podpory těchto žen by nemohli muži-chartisté vytrvat ve svém zápase.“³²¹ V mnoha disidentských párech byly spravedlivě rozděleny role. Manžel by většinou ten, který byl politicky činný, a žena se starala o rodinu, podržela si zaměstnání, aby ji mohla podporovat finančně a vytvářela zázemí. Nebylo tomu tak vždy, někdy veřejnou roli přijímala žena a v některých případech byli politicky aktivní oba partneři – např. Anna Šabatová a Petr Uhl nebo manželé Němcovi. Disidentské páry se většinou ve svých činnostech vhodně doplňovaly a tvořili tak jakousi „manželskou jednotku“.³²²

Sdílení zážitků represe, pospolitost, solidarita s podobně postiženými a uzavírání se do

---

³¹⁸ TOPOL, WEISS. ... nemůžu se zastavit, s. 59

³¹⁹ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). Vítězové? Poražení? Rozhovor s Petrem Uhlem, s. 1025

³²⁰ VILÍMEK, Tomáš. Solidarita napříč hranicemi. Opozice v ČSSR a NDR po roce 1968. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 93

³²¹ JECHOVÁ. Lidé Charty, s. 69

³²² BOLTON. Světy disentu, s. 68

komunity lidí s podobným osudem bylo jistě účinnou obranou proti tlaku Státní bezpečnosti. Tato „ghettoizace“ ale mohla být zároveň nebezpečná pro osud celé opozice, jak dokládá polemický fejeton Petra Pitharta Dizi-rizika. Pithart v něm vyčítá zejména Václavu Havlovi, že z disentu dělá elitní a elitářské společenství a jeho teze „života v pravdě“ prohlubuje propast mezi opozicí a těmi, kteří z nějakého důvodu proti režimu otevřeně nevystoupili.³²³ Vystává zde potom otázka, nakolik byla opozice do onoho ghetta uvržena Státní bezpečností a nakolik se do něj uvrhla sama. Stejně tak se nabízí otázka, proč vlastně opoziční hnutí v Československu nezískalo do posledních chvil žádnou masovější podporu a zda vůbec byl o takovou podporu ze strany samotných disidentů zájem.

---

³²³ PITHART, Petr. Dizi-rizika. In: PREČAN, Vilém. *Charta 77: 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci*, Scheinfeld – Praha – Bratislava: ÚSD – Archa, 1990, s. 88-95

6. LIDSKÉ VZTAHY

Na předchozích stranách bylo vyličen, jakým způsobem se střetávaly Státní bezpečnost a opozice během 70. a 80. let 20. století, jaké volila jedna i druhá strana strategie. Obě zúčastněné strany tu druhou označovaly za nepřítele, se kterým je jakákoliv spolupráce vyloučená. Bylo zmíněno, že určitá dehumanizace Státní bezpečnosti, jak instituce, tak jejích jednotlivých členů, představovala pro disidenty jedno ze základních pravidel, pomocí něhož se bránili tlaku, jenž na ně byl vyvíjen. Pro někoho byl takový postoj přirozený, někdo si ho musel pracně pěstovat.³²⁴ Bylo tedy vůbec možné, aby se v prostředí s takto jasně rozdanými kartami vytvořil nějaký lidský vztah?

Jako odpověď zčásti může posloužit fejeton Ludvíka Vaculíka *Šálek kávy při výslechu*³²⁵, který si na tomto místě zaslouží podrobnější rozbor. Vaculík ve fejetonu popisuje sérii výslechů, které absolvoval s podplukovníkem Nogou po podepsání Charty. „*Kdo to nezažil, neuvěří, jak těžké je neodpovídat na slušné otázky. Příčí se to nejenom člověkovu dobrému vychování, ale i jeho sluchu. Začátečník to ani nesnese. Hlavně však se tím kazí vztah mezi rozmlouvajícími, často nenapravitelně.*“

Výslechy měly podle Vaculíkova popisu přátelský a téměř neměnný charakter a začínaly tradičním rituálem – podplukovník Noga nabídl Vaculíkovi kávu. Odpověď na „kávovou“ nabídku nebyla určována pouze tím, zda na ni měl tázaný chuť. Mohla zároveň sloužit jako metaforické vyjádření vyslýchaného k celé výslechové proceduře a potažmo i ke Státní bezpečnosti. Přijetí kávy lze považovat za vstřícný krok směrem k vyslychajícímu, její odmítnutí naopak mohlo být způsobem, jak demonstrovat zatvrzelost vyslýchaného v rozhodnutí nevyhovět žádnému z požadavků vyšetřovatele. Kupříkladu Pavel Kohout se podle svých slov „vyžíval“ v tom, že mohl nabízenou kávu či cigaretu odmítnout.³²⁶ Vaculík při výsleších s podplukovníkem Nogou zvolil přesně opačnou strategii. „... *pak se mě otázal:*

---

³²⁴ Viz Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

³²⁵ VACULÍK, Ludvík. Šálek kávy při výslechu. In: PREČAN. CÍSAŘOVSKÁ. *Charta 77*, Svazek III, s. 69-71, původně publikováno v samizdatovém Československém fejetonu 1976/1977. viz příloha č. 5

³²⁶ „*Kávu?*“, *zeptal se doktor Černý. „Ne, děkuji. „Ale vy přece jste kuřák!“ „Ne tady. „Proč ta askeze?“ „Nechutná mi tu. „Vedle potřeby nezávislosti na jejich dárečcích, laskavostech a povoleních jsem si byl čím dál víc jist, že právě automatické návyky jako kouření a pití, při nichž se už člověk nekontroluje, řeknou profesionálům o stavu jeho nitra, nervozitě či odolnosti víc, než slova.“ KOHOUT. Kde je zakopán pes, s 142*

„Chcete kávu?“ Rozhodl jsem se, že ty kávy budu brát.“ V širším kontextu zároveň nabídka kávy symbolizovala předěl mezi metodami StB v 50. letech a metodami během normalizace. Když František Janouch při výslechu odmítl kávu, vyšetřovatel mu s úsměvem opáčil, že snad nevěří „těm povídačkám o těch hrůzách z 50. let.“ Tím se ho snažil ujistit, že v nabízeném nápoji nebyla žádná droga a zároveň, že vztah mezi vyšetřovatelem a vyšetřujícím se od 50. let posunul do zcela jiné, civilizovanější, roviny.³²⁷

Vaculík přiznává, že od první chvíle si u něj jeho podplukovník získal určité sympatie. „Mluví správně česky, některé fonémy jeho řeči však mají štych jiného slovanského jazyka. Na mě ta zpropadená okolnost působila tak, že jsem chtěl nechtěl upadal do jakési krajanské koketérie.“ Ani tato náklonnost však nezpůsobila, že by Vaculík při výsleších prozradil více, než by měl. I když si mezi řečí s podplukovníkem Nogou řekli ledacos, do protokolu byla většinou zanesena věta, že vyslýchaný odmítá vypovídat, popř. Vaculíkovy jízlivé poznámky typu „Četbu zahraničních novin si představuju tak, že si je koupím na Příkopech ...“ Jediné téma, o kterém se byl Vaculík ochoten rozprávět, bylo znění a cíle Charty 77.

Někdy se pokusil podplukovník Noga Vaculíka přesvědčit k výpovědi boдрým domlouváním, jindy si neodpustil jízlivou poznámku³²⁸, většina výslechů se ale nadále odehrávala v přátelském duchu. Tuto atmosféru ještě dokresluje Vaculíkův popis kantýny, kde se na oběd scházeli všichni vyslýchaní a společně si dali párky a kávu. Pomyslným vrcholem ve vztahu Vaculíka a podplukovníka Nogy se stal moment, kdy mu policista daroval jablko. „Co mě zaujalo, že jablka pocházejí ze stromu teprve pětiletého a že jich měl několik kilo. A došlo, že z těch mi jedno dal.“ Vaculík přislíbil, že až pojedje na svou chalupu, také podplukovníkovi přiveze ochutnávku.

Mezitím, mimo kancelář podplukovníka Nogy, který se k Vaculíkovi choval velice slušně, prožívali jiní disidenti s příslušníky Bezpečnosti mnohem horší zkušenosti. Vaculíkovi to samozřejmě neuniklo. Jako by si uvědomil, že Státní bezpečnost není (jenom) ten milý podplukovník Noga, a možná se i tak trochu „zastyděl“, jak přátelsky a rozšafně k výslechům přistoupil. K jednomu z dalších výslechů přišel zjevně rozladěný, čehož si podplukovník Noga hned všimnul. „Stalo se něco?“ - „Stalo se to, že jste tady samá slušnost, a na ulicích se dějí surovosti. Víte, co se stalo Kohoutovým?“³²⁹ Vaculík posléze vyjmenoval další nezákonnosti a

---

³²⁷ BOLTON. *Světy disentu*, s. 112

³²⁸ Viz strana 45 této práce

³²⁹ Vaculík nejspíš naráží na incident z 10.1. 1977, kdy příslušníci Bezpečnosti při odvádění k výslechu způsobili Kohoutově manželce Jeleně Mašinové zranění kolena, Zpráva o Chartě 77 z 12. února 1977. In:

sdělil podplukovníku Nogovi „...*takže já tu vaši slušnost už neberu.*“ Aby tento postoj doložil i činy, odmítl nabízenou kávu. Podplukovník byl dle Vaculíkových slov z celého incidentu nešťastný a působil zaraženě. „*Vy jste se vážně rozhněval. Ale proč na mě? Nemám snad já dobrou vůli?*“ Aby svou dobrou vůli ukázal, vrátil Vaculíkovi zabavený rukopis a při dalším výsledku také 53 svazků Petlice. Vaculík toto gesto obměkčilo a na příští výslech si pro podplukovníka Nogu připravil vzorky několika druhů jablek ze své zahrady.

Po víkendu ale nastal zlom – tentokrát u podplukovníka Nogy. Byl strohý a k Vaculíkovi se choval nepříjemně, až hrubě. „... *a pak řekl: „Změnil jste přes neděli stanovisko?“ Já ne, ale ty ano, řekl jsem si. (...) Všecko mi najednou přišlo podezřelé: i to, že mi vrátil Petlici.*“ Těžko lze usuzovat, co vedlo podplukovníka Nogu ke změně chování. Možná dostal z vyšších míst příkaz, že má k vyslýchanému zvolit jinou strategii. Možná svojí vstřícností skutečně sledoval nějaké jiné cíle, a když se mu to nepodařilo, mohl přestat předstírat náklonnost k Vaculíkovi. Možná byly důvodem Vaculíkovy fejetony, které se přes Jiřího Lederera dostaly do zahraničí a na které se Noga Vaculík při tomto posledním výsledku ptal. Sám Vaculík nejspíše tušil důvod změny podplukovníkova stanoviska. Na jiném místě k fejetonu uvádí „*Ráz výsledků jsem se snažil zachytit ve fejetonu Šálek kávy při výsledku, a to i podtextem, čitelným jenom zasvěcenějším lidem.*“³³⁰

Jako možné vysvětlení tohoto podtextu se nabízí vyděračská aféra ohledně fotografií, které byly Vaculíkovi zabaveny při domovní prohlídce v roce 1975.³³¹ Den potom, co Vaculík vypustil do světa tento fejeton, byly fotografie zveřejněny v časopise Ahoj. Snad tedy všechna vstřícnost a ústupky podplukovníka Nogy byly motivovány snahou přesvědčit Vaculíka, aby přistoupil na požadavky Bezpečnosti a když se ukázalo, že Vaculík neustoupí, odložil podplukovník Noga svoji přátelskou masku. Nogových pohnutek, ať už jednal z kalkul, vyššího rozkazu nebo zcela jiného důvodu, se už dnes lze jen těžko dopátrat. Jisté ale je, že Vaculík, který si nejspíš spojil více věcí dohromady, nad podplukovníkem Nogou zlomil hůl. Toto setkání pro něj znamenalo ztrátu iluzí a velké zklamání. V průběhu výsledku se stále více zatvrzoval a odmítal jakýkoliv vstřícný přístup. „*Ještě když mě můj podplukovník vezl výtahem k východu, myslel jsem na jablka ve svém sáčku. Ale zatvrdil jsem se: Nic! Kuřinec! Bylo to ode mne možná tvrdé, ale bylo to spravedlivé.*“

Výše popsany příběh, jakkoliv se jeho podrobné líčení na tomto místě může zdát

---

CÍSAŘOVSKÁ, PREČAN. *Charta 77*, Svazek III, s. 98

³³⁰ VACULÍK. Poučení z krizového vývoje. In: *Charta 77 očima současníků*, s. 189

³³¹ Viz stránka 64 této práce

zbytečné, ukazuje jednu důležitou věc – že vztah Ludvíka Vaculíka a Oldřicha Nogy (navzdory svému mikroskopickému rozsahu) vykazuje všechny znaky lidského vztahu. Objevuje se zde prvotní seznámení, získání sympatií, hádka, odpuštění, snaha udělat druhému radost, zklamání i „vystřízlivění“. Tento příběh tak částečně dává odpověď na výše položenou otázku: ano, mezi představiteli opozice se může vytvořit určitý osobní vztah (i když už dnes nelze zpětně zjistit, nakolik šlo v tomto případě o vztah upřímný a opěťovaný). Pokud tuto premisu přijmeme, lze se pokusit rozvinout hru dále a naznačit některé zákonitosti, které při vytváření takových vztahů platily.

Některým představitelům opozice se skutečně podařilo navázat když ne přímo přátelský, tak alespoň ne nepřátelský vztah s příslušníky Státní bezpečnosti. Jiří Dienstbier v této souvislosti vzpomínal na majora Amise, podle jeho slov velice inteligentního se zájmem o literaturu. „... dovedli mě k panu majorovi přes dvůr do Bartolomějské, kde jsem s ním musel strávit celé odpoledne v příjemném rozhovoru. Měl tam takovou mladou kočku sekretářku, tu poslal, přinesla rohlíky a šunku a plzeňské pivo a takové věci. Bavili jsme se o politice a on mně tak najednou říká: „Pane Dienstbiere, vy víte, že já nejsem úplně blbej, že ano, a taky víte, že mě nezměníte. Ale přece jen si říkáte, že když budete takhle mluvit, že aspoň něco ve mně zůstane. Nebojte se, nezůstane.“ Věděl přesně to, co já. Akorát se rozhodl pro jinou životní roli.“³³² Když se později Jiří Dienstbier stal ministrem zahraničí, pokusil se, neúspěšně, majora Amise znovu vyhledat.

Jeden ze způsobů vytvoření vztahu s příslušníkem popisuje i Petr Uhl. „Ve sledovačce působil i nějaký pan Wolf, který byl otec mladíka, kterého já jsem učil na průmyslovce, a když mě zavřeli, tak se ten mladík dostal ke mně do cely. Já jsem ho učil na maturitu, aby jí mohl udělat...jestli měl bouračku nebo něco, už nevím. No a ten pan Wolf, když byla Charta, tak mi při tom sledování řekl, že má syna, kterému já jsem pomohl, aby tu maturitu udělal. To byl jediný případ, tam se navázal nějaký osobní vztah. Takže i takové případy se mohly stát.“³³³

Na Ludvíku Vaculíkovi je dobře patrná tendence, která se projevovala u více představitelů opozice. Státní bezpečnost jako instituci³³⁴ (a později i komunisty obecně³³⁵)

---

³³² VANĚK. URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jiřím Dienstbierem, s. 41

³³³ Rozhovor s Petrem Uhlem z 18.12. 2014, vedl JH

³³⁴ Viz např. „Nikdy jsem ti nevyprávěl, jaké hrozné časy jsem zažil s estébáky. Ty moje zmínky sem tam, to není nic. Ani jsem ještě nesebral sílu napsat o tom a vím, že mě to čeká. Oni mi zničili srdce. Moc roků jsem žil týdný a měsíce ve strachu a úzkosti.“ VACULÍK. *Jak se dělá chlapec*. Brno: Atlantis, 1990, s. 113

³³⁵ Viz např. „... oni nejsou suroví, jen když zrovna bijí, jsou takoví pořád: když schůzují, vyměňují si zkušenosti, přednášejí, vychovávají či vysílají.“ VACULÍK. *Komunismus je bití*, In: *Srpnový rok: Fejetony*

upřímně nenáviděl, ale zároveň byl ochoten k příslušníkům Bezpečnosti přistupovat příjemně a slušně, když mu to oni opláceli stejnou mincí.³³⁶ Tuto strategii potvrzuje i Jaroslav Mezník: „*Víte, oni byli někteří lidé, kteří se s estébáky hádali a řvali na ně a tak dále. Já jsem si říkal, že oni to jsou velmi často celkem prostí lidé bez politického názoru a nabídko se jim dobré zaměstnání. Anebo šli k policii a byli přesazeni k StB. Tak proč na ně být zlý? Když na ně člověk byl hodný, tak byli na mě oni hodní, popravdě řečeno.*“³³⁷

Vrozená slušnost mohla být ale někdy disidentům i na škodu a představovala velkou překážku při oné snaze o dehumanizaci Státní bezpečnosti. V mnoha případech totiž slušnost mohla znamenat spíše slabost a pomáhala příslušníkům Bezpečnosti dostat se blíže k objektu jejich zájmu, čímž získávali možnost efektivněji ho zasáhnout. Jak obtížné bylo tuto vrozenou slušnost potlačit, popisuje Miloš Rejchrt: „*Ďábelským svodům (nabídkám spolupráce apod.) nebylo těžké odolat. Spíš byl problém, když člověk s normální lidskou zdvořilostí musel čelit jejich vlezlosti. Šel jsem třeba plavat do Podolí, fízl si koupil hned sousední kabinku, lezl se mnou do sprchy a do bazénu, pak najednou povídá: „To bylo dneska žrádlo, co? Nedáme si ještě páru?“ Nebo mi začal radit u Rotta přes rameno, jaký vrták si mám koupit. Z toho jsem byl nervózní a říkal si: Mám zachovat mlčení, když je to také jenom člověk?*“³³⁸

Podobné rozpaky při styku se Státní bezpečností často projevoval Václav Havel. Cítil jakousi odpovědnost i za hlídku, která ho téměř neustále sledovala a snažil se jí svým konáním působit co nejmenší potíže. Dana Němcová popisuje Havlovo charakteristické chování v následujícím příběhu. „*Já jsem zažila, když jsme Václava Havla, která byl hlídáný celý den, od nevidim do nevidim, ve čtyři ráno unesli, protože to tam teda opravdu ještě nebyli. Oni ho našli až druhý den v Děčíně a řekli mu „Pane Havel, co nám to děláte, vždyť my z toho budeme mít nepříjemnost.“ A on jim ještě řekl „Promiňte!“ Prostě člověk je stejnej celej život a nedá se změnit.*“³³⁹

Mnozí představitelé opozice ale naopak rozhodně neměli problém s tím, že by tíhli k tomu zacházet s příslušníky Státní bezpečnosti příliš slušně. Vytvořili si k zástupcům tohoto povolání přirozený a jen těžko překonatelný odpor. Někteří z nich popisují, že se u nich

---

z let 1988 – 1989. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 109-110

³³⁶ Viz např. výsledky vedené majorem Fišerem popisované v Českém snáři. Jonathan Bolton poukazuje na to, že právě major Fišer je jednou z nejsympatičtějších postav v knize. BOLTON. *Světy disentu*, s. 330

³³⁷ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Jaroslavem Mezníkem, s. 564

³³⁸ „Tam nahoře to máme všichni dobrý“, rozhovor s Milošem Rejchrtem. *Magazín Hospodářských novin*, 23. 12. 2004, s. 5 - 11

³³⁹ Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

postupem času vyvinula schopnost příslušníka Státní bezpečnosti poznat za každých okolností. „*At' se maskovali sebelíp, spojovala je téměř rybí studenost a hladkost. Zásady, kterým sloužili jako žoldnéři, byly příliš proměnlivé, než aby mohly dát vzniknout trvalejším názorům a tím i charakteru.*“³⁴⁰ Tento přístup lze obzvláště často zaznamenat v prostředí undergroundu, které bylo ze své podstaty „syrovější“ než např. prostředí vyloučených komunistů nebo spisovatelů. Petr Placák svůj názor na příslušníky Bezpečnosti shrnuje jednoduše: „*Fízlové byli už jen z podstaty své existence prasvině.*“³⁴¹ U někoho tento odpor zašel až tak daleko, že pro něj byli příslušníci Bezpečnosti fyzicky odpudiví. Jako třeba pro Vladimíra Drápala, kterého příslušníci Státní bezpečnosti pod různými výhrůžkami nutili, aby s nimi podepsal spolupráci. „*Až jsem si v zoufalství říkal, tak kurva, když to podepíšu, budu mít od nich pokoj a stejně se to nikdo nedozví. Ale prostě to nešlo. Mít s nima cokoli bylo něco tak odporného, oni prostě byli až fyzicky odpudiví. Neumím si představit, jak to řešily jejich manželky.*“³⁴²

Zvláštní kapitolu ve vztazích příslušníků Státní bezpečnosti a disidentů představovaly jejich setkání po roce 1989. Příslušníci Státní bezpečnosti se při nich mnohdy chovali jako fotbalisté, jejichž rivalita a nenávisť k soupeři po skončení zápasu vyprchá a mohou s ním navázat přátelský vztah. Představitelé opozice tuto jejich žoviálnost přijímali se značnými rozpaky. Petr Oslzlý takové setkání popisuje následovně: „*Tak jsem jednou na konci roku devadesát šel po Brně, tehdy jako poradce prezidenta, a najednou vidím člověka, který mně připadal podezřelý, avšak nedovedl jsem ho zařadit, ale on se ke mně hned hrnul. Byl asi třicetiletý, šel s dívkou a představil mi ji hrdě. Řekl: ‚To je pan Oslzlý, poradce pana prezidenta Havla, já jsem ho měl na starosti.‘ Já jsem nic neřikal, co bych mu to kazil. (...) Jen jsem si tak říkal, co on té dívce vykládal, že byla ona tak viditelně nadšená, že má takového snoubence. To byla paradoxní situace.*“³⁴³ Podobnou situaci popisuje i Václav Vrabec. Ani on v první chvíli nedokázal příslušníka přesně zařadit. „*Chvíli se docela srdečně bavíme, on mi vypráví, jak podniká, že má restauraci (...), že staví penzion atd. Já poslouchám, koukám na něj a tu mě napadne zeptat se, odkud se vlastně známe. Odvětil – nu přece z Bartolomějské. Ted' se mi teprve vybavil jeho obličej a uvědomil jsem si, že patřil k oné padesátce estébáků, kteří mě a mou rodinu obtěžovali střídavě od roku 1974 do října 1989. Jen jsem si řekl, jaký jsem to*

---

³⁴⁰ KOHOUT. *Kde je zakopán pes*, s. 106

³⁴¹ PLACÁK. *Fízl*, s. 28. Celá publikace je protkána podobnými poznámkami na adresu policistů a vyjádření negativního náhledu na tuto instituci je, jak název napovídá, jedním z hlavních záměrů autora.

³⁴² DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 193

³⁴³ VANĚK, URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení?* Rozhovor s Petrem Oslzlým, s. 717

pitomec...“³⁴⁴

Závěrečná vzpomínka Vladimíra Drápala poodhaluje určité rozdíly v přístupu příslušníků Bezpečnosti. Někteří z nich střet s opozicí skutečně brali jako fotbalové utkání, které skončilo rokem 1989, příslušník z posledního příběhu k tomu však přistupoval mnohem fatálněji. *„Byli tam takoví iniciativní blbci, jako kapitán H., který tomu všemu nejspíš skutečně věřil. A věří tomu dodnes. Asi tak před rokem jsem šel v Lounech po přechodu, čekám na zelenou, telefonuju a proti mně jde on. A najednou mi zařval do ksichtu: „Sereš mě, Drápal, furt mě sereš!“*³⁴⁵

---

³⁴⁴ VRABEC, Václav. Osvobozující role Charty, In: *Charta 77 očima současníků*, s. 202

³⁴⁵ DENČEVOVÁ, STÁREK, STEHLÍK. *Tváře undergroundu*, s. 191

7. ZÁVĚR

Přítomnost Státní bezpečnosti nejen ovlivňovala, ale do jisté míry i určovala podobu opozičního prostředí. Její trvalý tlak uvrhl představitele nezávislého hnutí na okraj společnosti a vytvářel tak vlastně vrstvu „profesionálních disidentů“. „*Důsledný odpor proti bezpráví udělá z člověka psance z povolání. Na nic jiného nezbude mu totiž energie a čas. Je to cyklotron! Mezi tresty má co dělat, aby sehnal na chleba a otop. Nakonec mu takový život přitočí do náruče i takovou družku: s ní pak má děti, jež se učí dělit lidi na fyzly v civilu a v uniformě, přátelé a věci a místa mají krycí názvy, klid a pořádek a kázeň jsou podezřelé, a když tato mládež doroste do činného věku, bude ještě mít představu, jaký to původní stav společnosti má být bojem obnoven?*“³⁴⁶ Bezpečnost a další instituce, které prováděly persekucní opatření proti disidentům, je tak nejenom nutili uchýlovat se ke stále větší konspiraci, ale zároveň jim vkládali do úst téma. Opoziční představitelé pak nezanedbatelnou část svých aktivit věnovali boji proti nezákonnostem, kterým je režim vystavoval pro jejich opoziční činnost. Nelze než zopakovat „*Je to cyklotron!*“

Tento kruh není možné rozplést, pouze pochopit, jakým způsobem funguje – jako dva světy, které se svým způsobem vzájemně definují a svoji činnost, ačkoliv deklarují její nezávislost, přizpůsobují tomu druhému. Ve své práci jsem se snažil sledovat hranice tohoto kruhu – nejdříve ukázat, jaké strategie volila Státní bezpečnost, potom popsat, jak se tyto strategie promítly do života disidentů a konečně vysvětlit, jaké protistrategie vznikaly v opozičním prostředí. Závěrečnou kapitolu potom lze považovat za jakési vykročení z kruhu do míst, kde obě strany dosahovaly relativního smíru.

V práci jsem se také snažil klást důraz na poznání vnitřního světa aktérů. Na mnoha místech jsem použil dlouhé citace, které o myšlení, jazyku a pocitech jejich autora řeknou mnohem více, než kdybych se je pokusil opsat vlastními slovy. Výsledný obraz nám pomáhá utvářet představu zejména o myšlení disidentů. Stejně diferenciované jako v názorech bylo opoziční prostředí i v pohledu na Státní bezpečnost. Zatímco někdo její represivní opatření bral výhradně úkorně a vytvořil si k této instituci a potažmo s ní i celé státní moci nepřekonatelný odpor, u jiných byla patrná ona vaculíkovská „touha po smíření“. Na pozadí jednotlivých příběhů lze vidět širokou škálu emocí – strach, zlobu, nenávist, rozpaky, radost a snad i jistou náklonnost. Z této mozaiky se pak skládá obraz každodennosti pronásledování, který, i když u každého měl jinou podobu, vždy nese určité společné rysy.

---

³⁴⁶ VACULÍK: *Český snář*, s. 364

Závěr však přináší více otázek než odpovědí. Zatímco pohled představitelů opozice na střetávání se Státní bezpečností byl popsán již mnohokrát, druhá strana doposud mlčí. Víme, jak se disidenti cítili, co si mysleli i jak vnímali celou tu pohnutou dobu - takové informace zajímají každého. Po příslušnících Státní bezpečnosti tu zůstávají jen šedivé a emocí prosté protokoly, svodky ze sledování a policejní zprávy. Z těch se ale nedozvíme, jak onu dobu prožívali. Dělali svoji práci rádi? Co cítili ke svým „objektům“? Paradoxně se více informací o myšlenkovém světě příslušníků Státní bezpečnosti dozvídáme opět od disidentů než od nich samotných. Tento stav věcí je ale v současné chvíli téměř nemožné změnit. I v případě, že by se podařilo oživit „umlčený pramen informací“, který se skrývá ve vzpomínkách příslušníků Státní bezpečnosti, pravděpodobně bychom se toho o jejich pohnutkách příliš nedozvěděli. Jednak proto, že sami aktéři by zpětně své pohnutky zkreslovali, ale i proto, že stigmatizující nálepka „estébáka“ je ve veřejném diskurzu usazena tak hluboko, že ani neexistuje společenský zájem o hlubší pochopení problematiky.

PRAMENY A LITERATURA

Nevydané prameny

ABS ČR (Archiv bezpečnostních složek)

Správa sledování (IV. správa)

svazek Správy sledování s krycím názvem „Boháček“ k Pavlu Landovskému

svazek Správy sledování s krycím názvem „Mistr“ k Ludvíku Vaculíkovi

svazek Správy sledování s krycím názvem „Ivan 2“ k Ivanu Martinovi Jirousovi

Fond A 36, správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli (X. správa SNB)

inv. j. 259. Organizační struktura X. Správy FMV

inv. j. 321. Roční prováděcí plán X. s. SNB na rok 1978

inv. j. 323. Plán činnosti na rok 1980

inv. j. 324. Plán činnosti na r. 1981

inv. j. 325. Plán činnosti na rok 1982

Inv. j. 327. Plán činnosti na rok 1984

inv. j. 329. Roční plán práce X. správy SNB na rok 1986

inv. j. 330. Plán činnosti na rok 1987 X. správa SNB

inv. j. 331. Plán činnosti na rok 1987 + doplněk k plánu

inv. j. 343. Vyhodnocení plánu práce za rok 1980

inv. j. 345. Vyhodnocení plánu práce za rok 1982

inv. j. 346. Vyhodnocení plánu práce za rok 1983

inv. j. 525. Přehodnocení neúspěšných operativně rozkladných metod po linii 1.-5. odboru. 1985

inv. j. 559. Návrh projektu celostátně bezpečnostní akce „Izolace“ – 1981

inv. j. 960. Přehodnocení neúspěšných operativně rozkladných metod bezpečnostní praxe

Jiné svazky a spisy

Vyšetřovací spis k Chartě 77 č. V-33766

Libri prohibiti

fond VONS

fond VME

Vydané prameny

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN. *Charta 77. Dokumenty 1977-1989*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, Svazek I, 595 s. ISBN 978-80-7285-085-3.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN. *Charta 77. Dokumenty 1977-1989*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, Svazek II, s. 597. ISBN 978-80-7285-086-0.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka a Vilém PREČAN. *Charta 77. Dokumenty 1977-1989*. Vyd. 1. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, Svazek III, 523 s. ISBN 978-80-7285-087-7.

PREČAN, Vilém. *Charta 77 1977-1989. Od morální k demokratické revoluci : dokumentace*. Scheinfeld: Československé dokumentační středisko nezávislé literatury, 1990, 525 s. Acta creationis. ISBN 80-9000422-1-X.

SCHOVÁNEK, Radek (ed.) *Svazek Dialog: StB versus Pavel Kohout. Dokumenty StB z operativních svazků Dialog a Kopa*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006, 395 s., [24] s. obr. příl. ISBN 80-7185-789-0.

VANĚK, Miroslav a Pavel URBÁŠEK (ed.). *Vítězové? Poražení? Životopisná interview*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2005, 1121 s. Obzor (Prostor). ISBN 80-7260-140-7.

TOLAR, Jan a Miroslav VRÁTNÝ. *Trestní řád a předpisy souvisící: textové vydání*. 1. vyd.].

Praha: Orbis, 1966, 652 s.

Prameny dostupné online

Organizační řád správy sledování Sboru národní bezpečnosti:

http://www.ustrcr.cz/data/pdf/rozkazy/orstb71-89/rn_iv_s_snb_8_1989.pdf

Archiv autora

Rozhovor s Danou Němcovou z 15.3. 2015, vedl JH

Rozhovor s Petrem Uhlem z 18.12. 2014, vedl JH

Periodický tisk

Americké listy

Informace o Chartě 77, 1978-1989. Samizdat

Hospodářské noviny

Listy. Časopis československé socialistické opozice, 1971-1989. Řím

MF Dnes

Respekt.

Svědectví. Časopis pro politiku a kulturu, 1969-1989. Paříž

Literatura

ALBERTOVÁ, Helena a Pavel LANDOVSKÝ. *Land'ák*. V Praze: XYZ, 2010, 275 s., [16] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7388-317-1.

BENDA, Václav. *Noční kádrový dotazník a jiné boje: texty z let 1977-1989*. Vyd. 1. Praha: Agite/Fra, 2009, 375 s. ISBN 978-80-86603-85-8.

BENDOVIÁ, Kamila. Ženy v Chartě 77. Vzpomínky na ty, které vydržely. In: BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, s. 54-67. ISBN 80-7363-007-9.

BLAŽEK, Petr a Jaroslav PAŽOUT. *Nejcitlivější místo režimu. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných pohledem svých členů : (diskusní setkání 19. října 2007)*. 1. vyd. Praha: Pulchra, 2008, 143 s. Testis. ISBN 978-80-904015-2-5.

BRABENEC, Vratislav a Renata KALENSKÁ. *Evangelium podle Brabence*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010, 290 s. ISBN 978-80-7215-405-0.

BOLTON, Jonathan. *Světy disentu. Charta 77, Plastic People of the Universe a česká kultura za komunismu*. Vydání první. Praha: Academia, 2015, 478 stran. Šťastné zítřky (Academia). ISBN 978-80-200-2462-6.

CÍSAŘOVSKÁ, Blanka, Milan DRÁPALA, Vilém PREČAN a Jiří VANČURA. *Charta 77 očima současníků. Po dvaceti letech*. 1. vyd. Praha: Doplněk, 1997, 331 s. ISBN 80-85270-58-7.

CYSAŘOVÁ, Jarmila. *Muž, který tu chybí. Český novinář Jiří Lederer 1922-1983*. 1. vyd. Praha: Radioservis, 2006, 159 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-86212-50-5.

DENČEVOVÁ, Ivana, František STÁREK a Michal STEHLÍK. *Tváře undergroundu*. Vyd. 1. Praha: Radioservis, 2012, 238 s. ISBN 978-80-87530-17-7.

FREUD, Sigmund. *Totem a tabu. Vtip a jeho vztah k nevědomí*. 2. vyd. Praha: Práh, 1995, 181 s. ISBN 80-900835-1-x.

FROLÍK, Jan. Nástin organizačního vývoje státněbezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948-1989. In: *Sborník archivních prací*, 41, 1991, č. 2.

GREGOR, Pavel. Vyšetřování akce Asanace. In: *Securitas imperii* č. 13, 2006, s. 176-196

GRUNTORÁD, Jiří. Státní bezpečnost proti Chartě 77 – Akce izolace. In: *Securitas Imperii* č. 5, 1999, str. 173-190.

HAVEL, Václav. *Dálkový výslech. Rozhovor s Karlem Hvižd'alou*. V Melantrichu 1. vyd. Praha: Melantrich, 1989, 179 s., [2] l. obr. příl. ISBN 80-7023-038-x

HAVEL, Václav. *Do různých stran. Eseje a články z let 1983-1989*. 3. vyd. (1. vyd. v ČSSR). Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1990, 527 s. Knihovna Lidových novin (Praha). ISBN 80-7106-000-3.

HAVEL, Václav. *O lidskou identitu. Úvahy, fejetony, protesty, polemiky, prohlášení a rozhovory z let 1969-1979*. 3. vyd. Praha: Rozmluvy, 1990, 397 s. ISBN 0-946352-04-6.

HAVEL, Václav a František JANOUC. *Korespondence 1978-2001*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007, 593 s. ISBN 978-80-86903-54-5.

JECHOVÁ, Květa. *Lidé Charty 77. Zpráva o biografickém výzkumu*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2003, 170 s. Hlasy minulosti. ISBN 80-7285-033-4.

KAISER, Daniel. *Disident. Václav Havel 1936-1989*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2009, 276 s. ISBN 978-80-7432-012-5.

KLÍMA, Ivan. *Moje šílené století II: 1967-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 369 s., [16] s. obr. příl. Paměť (Academia). ISBN 978-80-200-1854-0.

KOHOUT, Pavel. *Kde je zakopán pes: memoáromán*. 4. vyd. Praha: J. Kanzelsberger, 1990, 534 s. ISBN 80-900095-2-2.

KOUTEK, Ondřej. X. správa SNB – útvar Státní bezpečnosti určený pro boj proti tzv. vnitřnímu nepříteli. In: *Securitas imperii*, 14, 2006, s. 354-410.

KOUTEK, Ondřej. Akce ASANACE. In: *Securitas imperii* č.13, Praha 2006, s. 174-176.

KOSATÍK, Pavel. *Fenomén Kohout*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 2013, 479 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-2078-7.

LANDOVSKÝ, Pavel. *Soukromá vzpoura. Rozhovor s Karlem Hvížd'alou*. Vyd. 2. Praha: Mladá fronta, 1990, 160 s. ISBN 80-204-0209-8.

LEFEUVRE, Ivanka. *Migrace 1982. Deníkové záznamy signatářky Charty 77 vystěhované v rámci akce „Asanace“ z Československa*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 305 s., [30] s. obr. příl. Paměť (Academia). ISBN 978-80-200-2277-6.

MUSILOVÁ, Renata. *Reakce komunistického režimu na zveřejnění Prohlášení Charty 77*. Diplomová práce. Brno 2004. Masarykova univerzita v Brně. Filozofická fakulta

NOSKOVÁ, Jana. Brněnský disent a jeho každodennost. In: VANĚK, Miroslav (ed.). *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2006, s. 105-141. ISBN 80-7260-161-X.

OTÁHAL, Milan. *Opoziční proudy v české společnosti 1969-1989*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2011, 649 s. Česká společnost po roce 1945. ISBN 978-80-7285-137-9.

PAŽOUT, Jaroslav. Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. In: BLAŽEK, Petr (ed.). *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989*. Praha: Dokořán, 2005, s. 96-111. ISBN 80-7363-007-9.

PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných: politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989 : sborník grantového projektu*. Vyd. 1. Praha: Libri prohibiti, 2008, sv. II, 174 s. ISBN 978-80-254-2077-5.

PAŽOUT, Jaroslav (ed.). *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných: politická perzekuce, opozice a nezávislé aktivity v Československu v letech 1978-1989 : sborník grantového projektu*. Vyd. 1. Praha: Libri prohibiti, 2009, sv. III, 234 s. ISBN 978-80-254-2078-2.

PLACÁK, Petr. *Fízl*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2007, 306 s. ISBN 978-80-7215-323-7.

SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama. Václav Havel v letech 1975-1989*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2013, 447 s. ISBN 978-80-7432-302-7.

SUK, Marek. *Informace o Chartě 77 (1978-1990)*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav hospodářských a sociálních dějin.

TOMEK, Prokop. Prevence, profylaxe a výchova v pojetí Státní bezpečnosti. In: *Sborník archivu bezpečnostních složek*. 2007, roč. 5, Praha: Odbor Archiv bezpečnostních složek MV ČR 2007, str. 137-154

TOPOL, Jáchym a Tomáš WEISS. ... *nemůžu se zastavit*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 147 s., [16] s. fot. příl. Rozhovory (Portál). ISBN 80-7178-395-1.

UHL, Petr a Zdenko PAVELKA. *Dělal jsem, co jsem považoval za správné*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2013, 597 s. ISBN 978-80-7215-466-1.

URBAN, Karol. *Sledoval jsem Dubčeka. Vzpomínky estébáka*. Vyd. 1. Praha: Práh, 2012, 213 s., [16] s. obr. příl. ISBN 978-80-7252-398-6.

VACULÍK, Ludvík. *Český snář*. 1. vyd. v ČSFR. Brno: Atlantis, 1990, 454 s. ISBN 80-7108-004-7.

VACULÍK, Ludvík. *Jak se dělá chlapec*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1993, 246 s. ISBN 80-7108-074-8.

VACULÍK, Ludvík. *Srpnový rok. Fejetony z let 1988 - 1989*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990, 122 s. ISBN 80-204-0193-8.

VILÍMEK, Tomáš. *Solidarita napříč hranicemi. Opozice v ČSSR a NDR po roce 1968*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010, 383 s. Moderní dějiny (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-030-5.

VILÍMEK, Tomáš. Vnímání mezinárodních souvislostí představiteli komunistických elit a disentu – represivní metody StB a pobyt v komunistických věznicích. VANĚK, Miroslav (ed.). *Mocní? A bezmocní? Politické elity a dissent v období tzv. normalizace : interpretační studie životopisných interview*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2006, s. 353-395. ISBN 80-7260-161-X.

ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl. ISBN 978-80-257-1213-9.

ŽELEZNÝ, Jakub. *Mediální kampaň Proti Chartě 77 jako vrcholný příklad komplexní komunistické propagandy období tzv. normalizace*. Praha 2011. Rigorózní práce. Karlova univerzita v Praze. Fakulta sociálních věd